

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

ОНОМАТОЛОШКИ
ПРИЛОЗИ

III

Примљено на IV скупу Одељења језика и књижевности, од 15. јуна 1982, на основу реферата академика *Павла Ивића*, дописног члана *Фануле Пајазоћу*, др *Мишра Пешикана* и проф. др *Љиљане Црејчајц*

Уређивачки одбор

академик *Павле Ивић*, дописни члан *Фанула Пајазоћу*
и професор др *Љиљана Црејчајц*

Главни уредник

ПАВЛЕ ИВИЋ

БЕОГРАД

1982

МИТАР ПЕШИКАН

ЗЕТСКО-ХУМСКО-РАШКА ИМЕНА НА ПОЧЕТКУ ТУРСКОГА ДОБА

I. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1.

Сва је прилика да су у средњем веку на простору старосрпске државе важнији чинилац вредности поседа представљали људи него земљиште. У сачуваним правним споменицима више долази до изражаја брига поседника да им не одбегну подложни људи него брига за обрадиво земљиште. Одроз тога видимо већ у Немањиној повељи Хиландару: „Аће кто од манастирских људи бѣжи . . . под вел'јега жупана или под инога кога, да се враћају опет; ако ли од жупањих људи приходе у манастирске људи, да се враћају опет”. У Душанову законнику је *и́реузим људски* један од најтежих престопа, за који је казна као и за издају: „Повелѣва Царство ми: никто ничијега чловѣка да не приме, ни цар, ни царица, ни црква, ни властелин, ни прочи кто љубо чловѣк . . . Такози да се каже кто љубо како и невѣрник”. — С друге стране, иако се са доста пажње омеђавају и земљишни поседи, има сведочанстава да у земљишту није владала оскудица; тако се у Дечанској хрисовуљи предвиђа да ће се онај ко дође цркви приселити тамо где буде *обиље земље*.

С обзиром на значај који се придавао поседовању људи, могуће је да је било широко спровођено пописивање становништва и његово подвргавање својеврсном катастру, али је само део тих пописа сачуван, и то само за поједине црквене поседе. Сачуван је већи број мањих повеља с пописима, а пре свега три хрисовуље („златне повеље”) великих краљевских одн. царских манастира, у ствари њихове оснивачке даровнице:

— Бањска (Светостефанска) хрисовуља (скраћ. БХ), тј. Милутинова даровница манастиру св. Стефана у Бањској (крај Ибра, северно од Кос. Митровице);

— Дечанска хрисовуља (у три верзије: ДХ I, II и III), даровница Стефана Дечанског и Душана манастиру Дечанима;

— Светоарханђелска хрисовуља (САХ), Душанова даровница при-
зренском манастиру Светих арханђела, касније разрушеном).

Ови споменици садрже веома богате, одређене и поуздане податке о старосрпским именима, који одсудно утичу на могућни смер и домете наше науке о именима (ономастике), како земљописним (топоними) тако и личним (антропоними). Личних имена садрже доста све три велике хрисовуље — Бањска и Светоарханђелска по око пет стотина, а Дечанска највише: у обе опширне верзије по око шест хиљада, што значи више него све друге повеље заједно. Од посебног је значаја што се готово сви спискови личних имена у ДХ — и ратарски и сточарски — могу поуздано убицирати, везати за одређени предео, а са мало изузетака и за одређено место. Поуздано се смештају и пописи из Светоарханђелске хрисовуље, али је за најстарију од великих хрисовуља — Бањску (Светостефанску) — одређеност знатно мања. Познато нам је, наиме, простирање големог бањског властелинства — од слива Ибра па (са прекидима) преко Подримља и Полимља до Скадарског језера — али се углавном не дају поуздано разместили девет сточарских катунa, колико их је пописано у БХ. Треба претпоставити да су први међу њима били негде у сливу Ибра, затим неки сигурно у сливу Дрима, око Кијева и Прчева (између Б. Дрима и његове леве притоке КLINE, тада Книне), док је маркантно име катунa *Смудироја*, претпоследњег у попису, сачувано у горњем Полимљу (*Смуйироје* под Комовима, на крајњем северу Албаније), што значи да је ту била и ова сточарска заједница; по логици низања можемо узети да је и последњи катун БХ (*Војсилци*) био негде у пределу Комова.

2.

Подаци великих хрисовуља и других повеља омогућавају нам да можемо проучавати не само имена у појединим насеобинама него и у неким ширим зонама: у горњем Полимљу од Чакура до Комова и до Врмоше у Албанији, у Метохији између Дечана и Белог Дрима, у старом Алтину (слив реке Валбоне у си. Албанији), најзад — једна зона северно од Призрена и Суве Реке, предео око развођа слива Ситнице и Белог Дрима. Ограниченије спискове, који нам у проучавању имена могу послужити као узорци и ослонац за упоређивања, имамо и из других крајева: из Враћа и околине, из косовске котлине јужно и западно од Приштине, из слива КLINE (леве притоке Б. Дрима), из метохијског Подгора, из средњег Полимља (околина Бијелог Поља), са побрежја Скадарског језера (на албанској страни), вероватно и из околине Жиче.

Све нам то омогућава веома добар и многостран увид у лична имена у доба старе српске државе, у њихове типове, структуру и живот. Имена донекле можемо посматрати и у временској перспективи, јер имамо веће спискове од доба Стефана Првовенчаног до Душановог, и у просторној, јер се очувани пописи размештају по доста широјој територији. При томе је нарочито добро документовано стање у источнијим областима, док су знатно оскуднија сведочанства са земљишта Зете и Хума (Захумља, касније историјске Херцеговине).

3.

Колико год били богати и садржајни, ономастички подаци старосрпских повеља остављају доста отворених питања, нарочито у томе што не омогућавају (сем у неким зонама) геолингвистичку обраду, утврђивање просторног распореда имена и њихових типова, израду карте на којој би се виделе зоне ономастичких појава и границе које се одражавају на именима.

Такав увид у имена на зетско-хумско-рашком простору омогућавају нам тек турски опширни тефтери (или дефтери), систематски пописи домаћина — феудалних обвезника са налозима и дажбинама које су разрезиване и наплаћиване, у ствари катастри и пореске књиге. Тих је споменика сачувано доста већ из почетног доба турске владавине, али су дуго остали непознати и недоступни научној јавности, и тек је у протеклој деценији добио потребан замах рад оријенталиста на њиховом објављивању.

Захваљујући томе, већ смо у прилици да имена (мушка, а делом и женска, јер се уписују удовице) пратимо широм старосрпског историјског простора, рецимо од горњег дела слива Јужне Мораве и од Топлице до црногорског приморја, Старе Црне Горе и даље земљишта историјског Хума; и то да их пратимо идући од села до села, истина са неким празнинама, али без прекидања просторног додира. То је омогућено објављивањем неколико врло садржајних споменика са тога подручја.

— Најстарији је, из 1455. године, тефтер за област Бранковића (ОБ), „вилајет Влк” како је Турци називају, у ствари вучитрнски санџак, продужетак традиционалних поседа великашке породице Бранковића, који су обухватали сав слив Ситнице и Лаба, као и делове Подримља, Поибарја и сливова Топлице, Јужне Мораве и Лепенца. Споменик су приредили и издали (превод и факсимил) сарајевски оријенталисти Х. Хаџибегвић, А. Ханџић и Е. Ковачевић. Са великом пажњом и успехом вршена је убикација места, резултат чега је и врло корисна карта.

— Са територијом ОБ додирује се а делимично и укршта (око ушћа Клине у Б. Дрим) област скадарског санџака, за коју је сачуван попис из 1485. године (СК). Објавио га је албански оријенталист С. Пуљаха, у преводу на албански језик и у нормализованој старотурској транскрипцији (приређивачев пропратни текст и на француском језику). Одсуство факсимила и појаве неакрибичности у коректури или припреми отежавају употребу издања, али је споменик изванредно значајне садржине. Он доноси пописе са пространог земљишта које се у смеру запад—исток протеже од реке Зете и Мораче до Белог Дрима и преко њега, а у правцу север—југ од околине Бродарева на Лиму до Великог Дрима и Јадрана. Као додаток овоме тефтеру, објављени су пописи насеобина Пипера и Климената, сачињени 1497. године.

— Најстарији попис Старе Црне Горе, од река Зете и Мораче до будњанског приморја, садржи тефтер из 1521. године (ЦД). Само

мало касније, 1523. године, направљен је нови попис исте области (ЦД 1523), проширене још пределом Грбља. Оба су тефтера објавили Б. Ђурђевић и Л. Хаџиосмановић. Напоредност два временски блиска пописа, у којима се многа имена понављају, објављивање факсимила, транскрипције и потребног превода, као и поуздана убикација — чине ово издање веома погодним за употребу.

— Пописе са земљишта северно и западно од зона СК и ЦД садржи тефтер из 1477. године за Херцеговину (ХД 1477), „Херцегову земљу” како је називају турски писари, тј. традиционалну хумску (захумску) област. Засад су објављени само изводи, са именима из данашње северне Црне Горе.

4.

Намена је овога рада да пружи основни увид у ономастичке податке наведених турских споменика. Грађа ће се разматрати по зонама, овим редом:

А. Стара Црна Гора, према подацима ЦД;

В. јужна Зета, предео између мора и Скадарскога језера, од Црмнице до данашње државне границе, и Бојане према подацима СК;

С. скадарски крај, у историјском смислу источна Зета, тј. подручје од мора до Хотског Блата, где поред пописа у СК имамо на располагању и познати млетачки *Скадарски земљишник* из 1416. године (СЗ);

Д. северна Зета, простор између Острога, Комова и Скадарског језера, где поред грађе СК из 1485. године имамо и додатак у СК из 1497. године, као и попис Бјелопавлића и Робаца у ХД 1477;

Е. подручје хумске области, према пописима у ХД 1477;

Ф. средње Полимље (Комарани, Бихор, Будимља), према подацима СК;

Г. горње Полимље, плавско-гусињски крај и даље до Андријевице, према грађи СК;

Н. старо Хвосно, слив Б. Дрима северно од Дечанске Бистрице (без горњег дела слива Клине), према грађи СК, делом и ОБ;

И. подручје јужне Метохије, између Дечанске Бистрице, Белог Дрима и државне границе (шира околина Ђаковице), као и албански део старог Алтина, тј. слив Валбоне, према подацима СК.

Ј. околина Призрена и Ораховца, где имамо само парцијалне податке у СК;

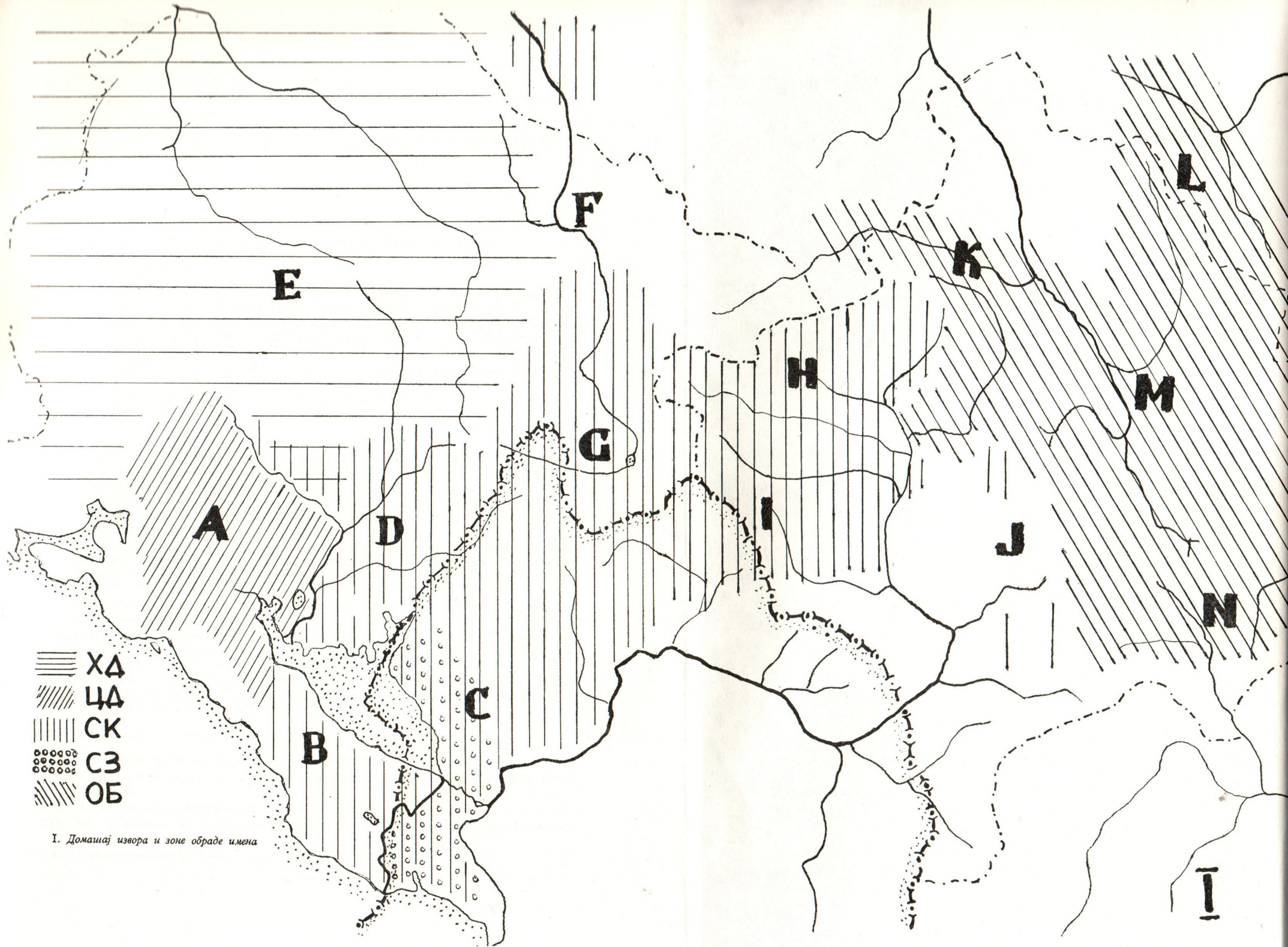
К. Поибарје и горњи део слива Клине, према подацима ОБ;

Л. слив Лаба и Топлице, према подацима ОБ;

М. слив Ситнице, према подацима ОБ;

Н. горњи део сливова Јужне Мораве и Лепенца, према грађи ОБ;

Као узорке за упоређења узимају и грађу из централног дела северне Албаније (према СК), затим из околине Сврљига (према фрагмен-

1. Домашај извора и зоне обраде и мена

тима тефтера за видински санџак из 1478—81 г., које је издала Д. Бојанић), из околине Београда (према грађи СД коју је објавио Х. Шабановић) и из македонских тефтера (XV век, издања М. Соколоског, делом и А. Стојановског) и др.

Међутим, пре преласка на такву обраду потребна су нека приступна разматрања и напомене.

ПРИЛОГ 1

Основни извори и њихове скраћенице

Тефтери (дефтери):

- ВД 1478/81: *Фрајментни описирној њојиса видинској санџака из 1478—81*. Приредила Д. Бојанић. Мешовита грађа II, Историјски институт, Београд 1973.
- ДС 1571: делови пописа Дукађинског санџака 1571. године. Приредио С. Пуљаха (превод на албански, резиме на француском). *Gjurmime albanologjike, Seria e shkencave istorike, II* — 1972, Приштина 1974.
- КК 1741: *Кайасијарски њојис Крајине и Кључа из 1741. године*. Приредила Р. Тричковић. Мешовита грађа II, Историјски институт, Београд 1973.
- МД (са ознаком године): македонски дефтери. Приредио М. Соколоски (за 1467/8. г. и А. Стојаноски). Турски документи за историјата на македонскиот народ, том I—IV, Скопље 1971—78. Пописи из година 1445 (најкасније), 1452/3, 1451/81 (оквирна датација), 1467, 1467/8, 1468, 1481.
- ОБ или ОБ 1455: *Обласи Бранковића, описирни кайасијарски њојис из 1455. године*. Приредили Х. Хаџибеговић, А. Ханџић и Е. Ковачевић. *Monumenta turcica II, 2/1*, Оријентални институт, Сарајево 1972.
- СК или СК 1485: попис Скадарског санџака 1485. године. Приредио С. Пуљаха (превод на албански и транскрипција у арабици, са пропратним текстом на француском). Тирана 1974.
- СМ (са ознаком године): делови пописа Смедеревског санџака. Приредио Х. Шабановић. Турски извори за историју Београда I/1 (*Кайасијарски њојиси Београда и околине 1476—1566*), Историјски архив, Београд 1964. Пописи из година 1476/78, 1521/23, 1528, 1528/30, 1536, 1560.
- СР (са ознаком године): делови пописа Сремског санџака (подаци као за СМ). Пописи из година 1546, 1566/7.
- ХД 1477: дефтер за Херцеговачки санџак из 1477. године. Засад су објављени само изводи, у Историјским записима XVII (Б. Ђурђевић) и XXIX (Б. Ђурђевић и Л. Хаџиосмановић) и у књизи О. Благојевића *Лива* (Х. Шабановић, Београд 1971).
- ЦД или ЦД 1521 и ЦД 1523: Два дефтера Црне Горе из времена Скендер-бега Црнојевића. Приредили Б. Ђурђевић и Л. Хаџиосмановић. Посебна издања АНУ БиХ IX/1—2, Сарајево 1972.

Хрисовуље и повеље:

- БХ: Бањска (Светостефанска) хрисовуља, Споменик СКА IV.
- ДХ: Дечанске хрисовуље (I, II и III), приредили П. Ивић и М. Грковић, Нови Сад 1976.
- ЖП: Жичка повеља, *Monumenta serbica*.
- ЛП: Лимска повеља, гј. даровница краља Уроша I Св. Петру на Лиму, Споменик СКА III.
- САХ: Светоарханђелска хрисовуља, Гласник СУД XV.

О садржини шефићера и читању и одређивању имена у њима

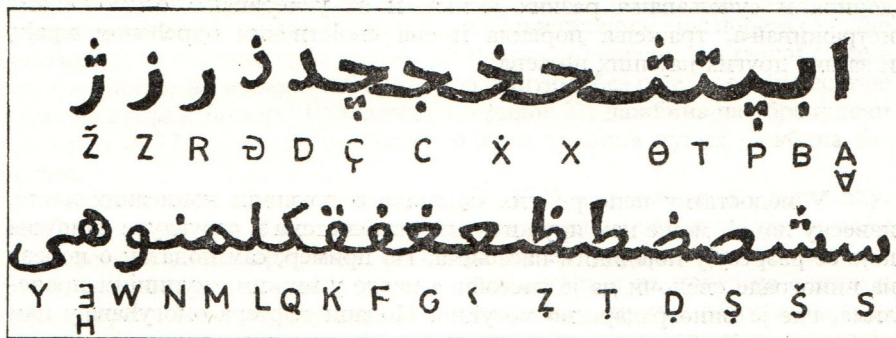
5.

Служење изузетно богатом и садржајном грађом веома је отежано недовољном прецизношћу података које у њима налазимо, а посебно се за ономастичка проучавања јављају многе тешкоће и сметње.

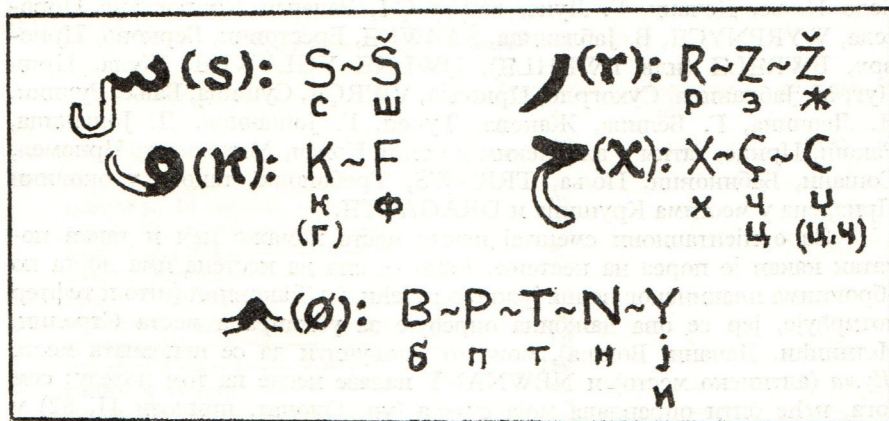
— Арапско писмо, којим су се служили турски писари записујући наша имена, доста је особен графички и правописни систем, који од наших филолога довољно познају само оријенталисти, тако да је врло непогодно за увођење у интердисциплинарни стручни апарат, што важи и за славистички сектор ономастике; сем тога, немамо арапских писаћих машина, а само специјализоване штампарије могу коректно слагати арабицу. Да бисмо то премостили, уместо арапске графије употребљаваћемо један импровизовани систем дословне транслитерације у латиницу, који је приказан на приложеним цртежима, а ближе је објашњен у Јужнословенском филологу XXXVII (стр. 91—108) и у Ономатолошким прилозима II (стр. 63—67); при томе малим словима преносим ненормализоване записе, онако како их је оставио писар (не коригујући слова записана упрошћено, без дијакритичких тачака), а великим, верзалним словима нормализоване записе.

— Арабица је у основи сугласничко писмо, тако да запис указује на сугласнички костур имена, а на самогласничку попуњу само делимично и приближно. Нарочито се радо изостављају самогласници *e* и *u*, а често и други. И кад се пишу самогласници, за њих се употребљавају знакови који имају различите службе. Тако прво слово арабице, тзв. *елиф*, може значити самогласник *a* (каткад и *e*) или пак цуку графичку протезу, правописни знак самогласничког почетка речи; слово *W* може значити једнако самогласнике *u* и *o*, а исто тако и сугласник *v*, често и следове *ov*, *vo*, *vu* и сл.; слично томе, слово *Y* значи или самогласник *u* (а среће се и на месту *e*) или сугласник *j*; једним истим знаком бележи се и сугласник *x* (што је једна од могућности за бележење овог сугласника) и самогласници *a* и *e* (обично кад су на крају речи). Нарочито је неодређен третман завршног вокала речи, те је често нејасно има ли га и како гласи.

— Сугласници се не изостављају, али су далеко и од јасног и прецизног записивања. И у најчиткијем, неупрошћеном писму турски писари често мешају звучне и беззвучне сугласнике; истим знаком (*Q*) бележе наше *ћ* и *ħ*, а често и *k*; углавном на исти или слабо диференциран начин записују наше *ц* и *ч* (и *u*, колико у именима има тога гласа). Највеће пак тешкоће у читању изазива изостављање дијакритичких тачака, које је готово општи обичај писара кад записују лична имена, док их у записивању месних имена ипак више употребљавају. У тако упрошћеном писму неутрализује се низ сугласничких група, те исто слово добија вишеструка значења: *x*=*X*—*C*—*Ç*, *r*=*R*—*Z*—*Ž*, *s*=*S*—*Ş*, *k*=*F*—*K*, а највише недоумице изазива што се на исти знак (у ствари, слабо изражени графички наговештај, који симболизујем са *ø*) своде *B*—*P*—*T*—*Θ*—

Кључ транслитерације

Неутрализације због изостанка дијаκριтичких тачака

N—Y. Изразито брзописни карактер многих записа доводи до слабог разликовања и низа других слова. — Тако долазимо до тога да се у пописима не може разликовати нпр. *Војко—Вујко—Вијко* (wɔkw), или *Ненко—Пејко—Нико* (øɔkw), или *Брајан—Брајан—Трајан* (øɔaɔn), или *Вукич—Вукац—Вукча—Вукче* (wkx), итд.

— И кад се топоним сигурно прочита, често га је тешко поуздано лоцирати, јер таквих имена као што су *Дреновац, Лесковац, Јабланица* и сл. има на више места, а тефтери поседе записују идући по власницима (који су често имали разбацана имања), а само донекле по зонама и просторном низању. Зато је један од најважнијих задатака испитивања ових споменика што поузданији смештај пописаних насеобина и што поузданије разликовање сигурних и несигурних убикација.

Од највећег је значаја, наиме, да језичке појаве о којима нам сведоче тефтери што сигурније лоцирамо и просторно одредимо; то је од интереса и за историјску дијалектологију, и за балканистичко испитивање

додира и сучељавања разних језика, и за усмеравање етимолошких истраживања, тражења порекла имена својствених одређеном крају, и за низ других научних циљева.

6.

У недостатку непосредних података о локацији пописаних места, извесну помоћ може нам пружити анализа система и структуре дажбина које се разрезају појединим насељима. На пример, сам податак о порезу на винограде сведочи да је насебина негде у нижим, жупнијим пределима, где је виноградарство могућно. Подаци тефтера омогућавају нам и да идентификујемо зоне изразито развијеног виноградарства, где по насељима често приход од винограда надмашује житне приходе; такав однос прихода (према СК) видимо нпр. у метохијским местима Пећ, Бело Поље, Дечани, Г. Лука, ВЊСЊСЊ, Радавац, Кривоглаве, Новосела, WYRPNYCЯ, В. Јабланица, ŠABWKЯ, Брестовик, Берково, Црноврх, BWRHЛЯ (или BWRHLЯ), DWLNЯ VGLYWKЯ, Жупа, Црни Луг, М. Јабланица, Сухогрло, Црколез, VWRСЯ, Сушица, Бање, Рудник, Д. Леочина, Г. Белица, Жакова, Тучеп, Г. Јошаница, Д. Јошаница, Ракош, Црнце, затим у алтинским местима Ковач, Михољани, Црномел, Сошани, Бабиновци, Поља, TRBNWŠ, Требопоље, такође у околини Призрена у местима Крушица и DRAGAСЯ.

За оријентациони смештај неких места помаже нам и такав податак какав је порез на кестење. Како се зна да кестена има доста по обронцима планинског венца јужно од Пећи, ка Ђаковици (што и тефтер потврђује, јер се ова дажбина одређује за убицирана места Стрелци, Истићићи, Дечани, Вокша), можемо закључити да се непозната места *Шума* (алтинско место) и NBWNANY налазе негде на том потезу; сем тога, неће бити оправдана моја сумња (уп. Ономат. прилози II, 82) у Пуљахину идентификацију LWBSTЯ (ако је тачно прочитао) = *Љубуша* код Дечана, јер се у овом месту разрезају порез на кестене, а Љубуша је у зони интензивног кестенарства.

7.

Што се тиче система дажбина, као и мера и вредновања природних давања, то је доста различито у разним тефтерима, а бива и разлика у оквиру истог тефтера, по разним зонама.

У попису Крајине и Кључа из XVIII века (КК 1741) Радмила Тричковић је уочила да се дажбине појединих насеља правилно квантују, те да је основни квант за житарице 38 мерица (и то у сталном односу пшенице, јечма, ражи, овса и проса: $14+10+6+2+2$), тј. толико је тражено са једне обрачунске баштине, а за винограде 75 ведара, што би био један обрачунски виноград; број баштина у појединим селима обично је негде до једне трећине уписаних домаћина, а винограда је најчешће мање, и нису у утврђеном односу према баштинама. Остале дажбине

(сем млинарине и „спензе“ — главарине) зависе од житних (не и виноградних), тако да у ствари постоји утврђени новчани износ пореза са једне баштине, и то обични, пуни разрез 1100 акчи, ублажени (на рачун ставке *ресум на ѿајије на земљу*) 1060 акчи, а за баштине без раје (где још изостаје *данак на свиње и Божић*) 1000 акчи (в. прилог 2); дажбина на обрачунски виноград је 375 акчи, тј. приближно једна трећина пуних дажбина баштине.

Овакав обрачун спроведен је у КК 1741 са великом доследношћу, само што се укупни збир дажбина за свако насеље заокругује на цели број стотина акчи, при чему се поправка не уписује засебно него се додаје на поједине дажбине (на тзв. бадихаву или на порез на свиње и вртни порез). И од обрачунског винограда као јединице разреза одступа се само у једном селу, али ни ту не произвољно, него се за лозе разрезају порез као и за пола обр. баштине (у ублаженом износу, тј. 530 акчи).

ПРИЛОГ 2

Обрачунске ѿореске јединице у КК 1741

	акчи	укупни износ	ублажени износ	без раје
Обрачунска баштина	акчи	1100	1060	1000
Од тога:				
пшеница, 14 мерица	„	98	=	=
јечам, 10 мерица	„	70	=	=
раж, 6 мерица	„	42	=	=
овас, 2 мерице	„	14	=	=
просо, 2 мерице	„	14	=	=
конопља и купус	„	70	=	=
кошнице	„	60	=	=
кукуруз и пасуљ	„	150	=	=
свиње и Божић	„	60	=	=
пољачина	„	12	=	=
врт и сено	„	40	=	=
општи бејтулмал	„	250	=	=
тапије на земљу	„	120	80	80
бадихава	„	100	=	=
Обрачунски виноград, 75 ведара	„	375		

Структура укупног задужења насеља:

- порез према броју обр. баштина
- + порез према броју обр. винограда
- + млинарина
- + спенза (главарина)
- + заокружење збира до целог броја стотина акчи

8.

У тефтерима с почетка турскога доба нема оваквих формализованих система; не уочава се никаква јединица типа обрачунске баштине из КК 1741, а однос дажбина за поједине житарице варира, вероватно у складу са стварном структуром ратарства. Житне и винске мере се

понекад именују турским терминима, а понекад називима мера преузетим из локалне традиције (*лукно, чабар* и сл.).

Постоје велике тешкоће у утврђивању величине мерних јединица, јер се не даје њихов износ у тежинским или запреминским јединицама, него само вредност у акчама; а и она не у свим тефтерима рапчлањена, него у неким само у општем збиру, из кога се само понекад може поузданије израчунати вредност мерне јединице (тако је поступљено у МД 1452 и ОБ 1455). Начелно се може рећи да мере, и кад су истог назива, изразито варирају и не представљају неке апсолутне јединице на какве смо навикли у новијим системима мера — него пре одређене посуде помоћу којих су се мерила натурална давања у појединим местима или крајевима; при томе је таква посуда била условљена локалном традицијом и подешена тако да се погодно (без већих бројева и без разломака) може одмерити задужење појединог домаћинства.

Утврђивање и праћење примењених система мера представља значајан задатак у испитивању споменика, поред осталог зато што нам помаже у оријентационом смештају појединих места. Тако по вредности мера можемо за нека места у СК одредити спадају ли у скадарску, пећку или призренску боласт, будући да се системи мера у тим областима разликују.

Приближан основ да прерачунамо у оке ($1 \text{ ока} = 1,2828 \text{ кг}$) вредности изражене у акчама даје нам један податак из 1467/8. године, по коме је у Браничеву 1 акча вредела 6 ока пшенице; блиске су томе и цене пшенице које налазимо 1525/6. године за тадашње бугарске крајеве — око 5 ока пшенице за једну акчу. Ако бисмо ове цене могли сматрати постојанима за испитивани период, могли бисмо констатовати једну доста правилну градицију мера које ћемо у слободној описној формулацији назвати *бреме, шовар, двойшвар* и *воз* — за сваку од којих уочавамо варијације: малу, средњу и велику вредност — док се мере које ћемо назвати *полубреме* и *полувоз* слабије уклапају у систем. У међусобним односима ових мера стални је однос $1 \text{ воз} = 20 \text{ бремена}$, а такав је однос и између „полувоза” и „полубремена”; односи између других поменутих јединица нису тако чврсти. Упркос свој условности овога система и, нарочито, његовог прерачуна у оке — приказаћу га и табеларно (у прилогу 3).

Условност овога система и прерачуна долази отуда што су цене у разним крајевима и местима (макар биле из истога доба) могле бити и доста различите. Сем тога, треба имати у виду да је вредност акче постепено падала, иако изгледа да је била доста постојана у другој половини XV и почетком XVI века. У вези са овим намеће се питање да ли је раније (пре средине XV века) била већа јер се јединице које смо назвали *полувоз* и *полубреме* срећу управо у тефтеру не каснијем од 1445. године, и то под истим називима („муд” и „кила”) под којима касније налазимо јединице двоструко веће вредности у акчама (наш *воз* и *бреме*); значи ли то онда упола мању мерну јединицу или само упола мањи еквивалент у акчама, због веће вредности акче? — У сваком случају, треба имати на уму да нпр. атрибути *мали, средњи* и *велики* у нашој табели могу указивати и на разлике у ценама, а не само у стварним величинама.

ПРИЛОГ 3

Мере пшенице у размајраним њефџерима

Описни назив мере	Цена у акчама	Прерачун у ока	Извор, зона и назив мере у издању (џимери)
(полубреме)	2,5	12,5—15	МД 1445, Велес, кила
	м. 4	20—24	МД 1451/81, Кешипшлик, кила
бреме (= воз: 20)	ср. 5	25—30	МД 1467/8, Велес, кила
	в. 6	30—36	СМ 1478/81, Сврљиг, мерица
	м. 15	75—90	СК 1485, Призрен, баг
	м. 16	80—96	МД 1467/8, Прилеп, товар ОБ 1455, с. Брадаша, лукно
товар	ср. 20	100—120	МД 1467, Г. Дебар, товар МД 1467/8, Кичево, кила
	в. 25	125—150	МД 1452, Серез, кила
	м. 30	150—180	СК 1485, Метохија, баг
двотовар	ср. 40	200—240	СК 1485, Скадар, баг
(полувоз)	в. 50	250—300	МД 1445, Скопље, муд
	м. 80	400—480	МД 1451/81, Кешипшлик, муд
воз (=20 брем.)	ср. 100	500—600	МД 1452, Скопље, муд МД 1467/8 Солун, муд
	в. 120	600—720	МД 1467/8, Скопље, муд

9.

Још је теже утврдити стварне вредности винских мера (мера за маџт, ширу) примењених у тефтерима, за које, истина, знамо цену у акчама, али не и величину. Према једном податку у МД 1451/81 (тј. само оквирно датираним тефтеру за област око доњег тока реке Струме) у селу Шугову или Шегову је *медра* за ширу износила 60 ока, а вредела 6 акчи. Прилично је неочекивана овако ниска цена, упола нижа од поменуте цене пшенице, јер би се по новијем искуству очекивало да вино буде скупље од пшенице. Можда је, ипак, могао постојати и обрнути однос — у крајевима погодним за виноградарство а мање погодним за житарице — с обзиром на могући принос једног и другог производа по јединици површине и значај пшенице за прехрану становништва и војске, као и на употребу радне стоке и семена у производњи житарица (што им повећава цену). Тако бисмо могли рећи да се цена шире спуштала до 10 ока за једну акчу и узимати овај податак само као гранични при оцени могућних величина винских мера.

И овде ћемо, у прилогу 4, дати преглед примењених пореских јединица (мера за ширу и земљишних јединица по којима се разрезивао намет), сврставајући их по вредносној градацији. Само као неку начелну

оријентацију додајем (у првој колони) слободно формулисане називе мера — *ведро*, *чабар*, *бачва* — разликујући *малу*, *средњу* и *велику* вредност; МД 1545 опет се (слично као и за житне мере) издваја високом вредношћу акче или мањом величином јединице (назваћемо је *полуведром*, и то *малим*, за разлику од нешто скупље јединице примењене у МД 1451/81 у неколико села код Демир-Хисара).

И винске мере знају бити од помоћи при убикацији места; тако се у МД 1451/81 доста јасно оцртавају зоне разних вредности медре (3, 4, 5 и 6 акчи).

ПРИЛОГ 4

Винске мере и њореске јединице у размајраним њефџерима

Ојисни назив мере		Вредности у акчама	Извор, зона и назив мере у издању (џимери)
полуведро	м.	2	МД 1445, Костур, медра
	в.	3	МД 1451/81, Демир-Хисар, медра
ведро	м.	4	МД 1467, Черменица, ведро МД 1467/8, Тетово, СД 1478/81, Сврљинг, медра МД 1467/8, Тетово (с. Калуђере), половница МД 1451/81, Серез (с. Лакос), МД 1467/8, дунум винограда
	сп.	5	МД 1467/8, Тетово, плуг винограда МД 1451/81, Неврокоп, МД 1467/8, Мариово, медра МД 1467/8, Воден, стомна (testi?) ОБ 1455, с. Добродол, чабар МД 1451/81, Серез, дунум в. МД 1467/8, Тетово, плуг в.
	в.	6	МД 1445, Скопље, МД 1451/81, Зихна, МД 1467/8, Велес, медра МД 1467/8, Битољ, стомна МД 1467/8, Скопље, половница МД 1467/8, Тетово, плуг в.
чабар	м.	8	МД 1467/8, Кичево, стомна МД 1467/8, Скопље, половница СК 1485, Скадар, медра
	сп.	10	МД 1451/81, Серез, медра МД 1467, Дебар, ведро МД 1452, Скопље (с. Радишани), половница МД 1467/8, Кичево, стомна
	в.	12	МД 1467/8, Кичево (с. Дреново), стомна
бачва	м.	15	МД 1467/8, Тетово (с. Ђурђевиште), кабл СК 1485, Пећ (с. Палова), subur
	сп.	20	СК 1485, Пећ, subur ОБ 1455, с. Штитарица, чабар МД 1451/81, Серез, дунум в.
	в.	24	СК 1485, Скадар, subur
		30	СК 1485, Скадар (с. Подгора), subur
(виноград)		80	МД 1467/8, Кичево (с. Манастирец), аргат в.

Одлике сџаросрџских личних имена

10.

Примање хришћанства није за словенске народе значило никакву обавезу замене личних имена из словенског наслеђа именима из хришћанске традиције, ништа слично ономе што ће се касније догодити са појавама исламизације, кад је примање вере заправо обавезивало и на прихватање оријенталних имена. Напротив, у првим вековима након примања хришћанства у свим словенским огранцима наставља да живи пуним животом прасловенски фонд народних имена и њихових образаца и типова, у који тек поступно прониче утицај хришћанских ономастичких обичаја и други културни и историјски утицаји.

То у пуној мери вреди и за српски огранак јужних Словена, у коме се превласт имена донесених из старе постојбине или развијаних на темељу словенског наслеђа веома дуго и упорно одржавала. И тек ће у турско доба долазити до тога да хришћанска („календарска“) имена добијају превагу над словенским.

11.

Личним именима својствене су с једне стране појаве изванредне, многовековне постојаности, а с друге стране појаве брзих измена и преграда, много бржих него у творби других, општитх речи.

Можемо узети да се имена постојано одржавају кад су заштићена друштвеном нормом и обичајем, свешћу да су управо таква имена прикладна и нормална. Такву заштићеност у новије, историјско доба имају поједина хришћанска имена одн. наше устаљене варијанте тих имена, као *Никола*, *Пејтар*, *Јован*/*Иван*, *Андреја*/*Анрија* итд. Нема сумње да је нека свест о прикладности, нека врста обичајне норме штитила и класични словенски тип двочланих (дводелних) имена, као што су *Доброслав*, *Радомир*, *Војислав* итд. Тај образац имена, који се добро одржава и данас, потиче не само из прасловенског доба, него и из знатно дубље индоевропске старине, о чему сведоче нпр. одговарајућа старогрчка и староиндијска имена; штавише, наш најобичнији завршетак таквих имена *-слав* није никаква словенска новотворина него има непосредне индоевропске аналогije, што значи да су се и пре више хиљада година, у доба индоевропског прајезика, лична имена правила помоћу одговарајућег завршетка.

С друге стране, стално мењање имена проистиче из чињенице да се обликом имена изражава став или однос према његовом носиоцу, при чему мање-више свако одступање од нормалног облика нечијег имена може значити тепање, знак нежности, фамилијарне присности и сл. Обично напореда опстоје и права имена и њихови измењени облици (као имена одмила, хипокористици), који се нарочито често употребљавају у вокативу, јер је у непосредном обраћању најчешћа потреба да се испољи

став нежности или наклоности преобличењем имена. Отуда је вокатив у животу личних имена посебно значајан падежни облик, који понекад у творбеним новинама иде испред других падежа (има нпр. зона у којима ће се за „Јован” употребити *Јоле* само у вокативу, а иначе то име нема изведенице на *-л-*), а често вокатив наметне свој акценат и облик и основном падежу, номинативу.

Али довољно је да се неки облик који је значио само тепање детету почне задржавати и у зрелом добу и изван породичног круга, па да се некадашње име одмила претвори у право, неутрално име. То онда опет изазива потребу да се и од таквих имена наново праве имена одмила, што доводи до сталног смењивања ликових имена и њихових образаца. Кад би се нови облици правили само проширивањем, додавањем творбених форманата, то би значило стално нарастање облика личних имена, али до тога не долази зато што је у развоју имена скраћивање и упрошћавање исто тако сталан начин и механизам прераде као и развијање и проширивање.

Споменици из којих проучавамо стара имена заправо нам с редовним закашњењем показују творбене новине, јер име одмила може ући у јавни живот и јавне исправе тек кад се ослободи хипокористичности и афективности и постане право име. За поједине типове то би могло бити и доста дуго кашњење, тако да ми у ствари можемо утврђивати кад неки облици почињу добијати службу правих имена, а не и кад су настали.

12.

За прасловенско доба, као и за старије раздобље посебних словенских језика, можемо узети да су главни тип личних (мушких) имена била двочлана имена, састављена од две једносложне основе, повезане спојним самогласником. При томе су се неки прасловенски спојни елементи одржавали и у историјско доба, нпр. *РадОслав*, *БрајОнеї*, *ГосїИмир*, *БољЕслав*, а неки су били подложни редукцији (кад су били типа кратког *i* или *u*), те је настао и тип имена без спојног самогласника (друкчије речено: са нултим спојним елементом), понешто се и проширивши изван наслеђених позиција, нпр. *Госїмил*, *Љубслав*, *Браїмир* и др.

Ипак су имена са спојним самогласником била много чешћа и обичнија. При томе се употребљавало спојно *-о-* кад је први део двочланог имена схватан као придевска или именичка основа, нпр.: *БраїОнѣї*, *ВлкОслав*, *ДраїОслав*, *ЋарОслав*, *МилОрад*, *ПрвОслав*, *РадОмир*, *ТихОмир* (: брат, влк, драг, јар, мил, прв-и, рад, тих).

Спојно *-и-* се јавља без обзира на значење ако се прва основа завршава на *j* а исто тако ако је друга основа *-вој* (*ВојИслав*, *КрајИслав*, *МилИвој*, *РадИвој* и сл.), док се ван ових случајева радо уопштавало кад се прва основа могла довести у везу с којим глаголом (макар то било и накнадно преосмишљавање): *БранИслав*, *БерИслав*, *БорИслав*, *БудИмир*, *ВладИмир*, *ГрадИслав*, *ДржИслав*, *ГосїИмир*, *КрасИмир*, *РасїИслав*, *СїанИслав*, *ТврдИслав*, *ХранИмир* и сл. (: бранити, брати,

борити се, будити итд.). На тај начин, први део имена често се подудара са глаголским императивом, наслањајући се на жељно (оптативно) значење овога облика; жељно значење нарочито је дошло до изражаја у стварању имена *Дабижив* („да би [био] жив!“), које је било врло често у нашим крајевима.

Спојни самогласник типа *-е-* углавном је везан за имена која у првом делу имају придевски компаратив: *БољЕслав*, *ВишЕслав* итд.

13.

Самом систему и употреби двочланих имена својствено је да се истовремено чувала свест о њиховом комбинованом саставу, свест о једносложним основама које су улазиле у ова имена као о основним елементима од којих се праве имена. Зато прерада двочланих имена не полази (сем ретких изузетака) од укупног облика имена, него од издвајања једне од његових основа (чешће прве), нпр. *Бер-*, *Бор-*, *Бран-*, *Браји-*, *Буд-* итд.

Од овако издвојених основа развој имена можемо пратити у два правца: колико се таква основа проширује и шта бива са самом основом, остаје ли неизмењена или мења свој лик. Донекле ће то илустровати пример двеју основа, *Рад-* и *Драј-* (издвојених из имена типа *Радослав*, *Радонђи*, *Драјослав*, *Милдрај* итд.), и неких битнијих типова средњовековних имена која се ослањају на те основе.

ТИПОВИ СТАРОСРПСКИХ ИМЕНА

Основа:	неизмењена	умекшана	модификована	удвојена
Скраћена имена	Рад Рада Драга Раде Радо Драго	Рађ Драж Дража Драже Дражо	Рај Раја Драја Рајо Драјо	(Дада) (Лале)
Просјни суфикси	Радко Радан Драган Радоје Драгоје	Рађко Дражко Дражан Дражоје	Рајко Драјко Рајан	
Сложени суфикси	Радашин Драгутин Радојко Драгојко		Рајчин Драјчин	

Двочлана имена: Драгорад, Радодраг, Драгослав, Радомир ...

14.

У погледу проширења основе посебну категорију чине тзв. скраћена имена (скраћена у односу на пуна, двочлана имена), где се основа проширује само толико колико је потребно да се уклопи у одређени тип именичке промене. Такви су типови:

— *Рад, Влад, Нѿи* и сл. (ген. *Рада*, присв. *Радов*, очинство *Радовић*), где је акценат вероватно био *Рáд, Влáд* итд.;

— *Храна, Драја, Нѿја* итд. (ген. *Хране*, присв. *Хранин*, оч. *Хранић*), где не знамо колико је владао акц. тип *Драја* (*Драја*), а колико *Дрја*;

— *Раде, Владе, Миле* (ген. *Радеше*, присв. *Радешин*, оч. *Радешић*), где је могло бити разних акценатских односа, али је највероватнији тип *Раде* (*Рáде*) или *Раде*, *Рáдеше*, *Рáдешин*, *Рáдешић* (сагласно типу *време—врѣмѣ, времена* или *ѿрáсе, ѿрáсеиша*);

— *Драја, Прибо*, вероватно са акценатским типом као и данас: *Драја* (*Драја*).

Даље је важно проширује ли се основа једноструким, простим или комбинованим, сложеним суфиксом, јер у овом другом случају то значи даљу фазу развоја и начелно млађе образовање; а битна је и сама дужина, број слогова изведеног имена, јер је говорна ритмика од значаја за употребу имена, те се може говорити о начелној склоности краћим и једноставнијим или пак развијенијим и изразитијим именима. Тако се у новије време може уочити изразита склоност кратким, двосложним именима (типа *Влада, Владо* и сл.), док је у средњем веку више долазила до изражаја склоност суфиксацији.

15.

У погледу лика основе, она — пре свега — може остајати неизмењена (*Раде, РаДоје, ДраГош* итд.), или имати умекшан (јотован или палатализован) завршетак: *Раѿ, Миљан, ДраЖеиша, БоЖин* и сл. Постоје, поред тога, и знатније измене основе — кад се завршни сугласник не замењује својим дериватом него битно различитим сугласником. Већ у средњем веку засведочене су различите замене, нпр. *Раѿа, РаХо, РаШа, РаКо* уместо *РаД-*, али је најчешћи и вероватно најстарији модификатор *-ј-*, нпр.:

Брајен, Брајан, Брајко од *Брајѿ-*,
Дејан, Дејко од *Дес-* (*Десимир* и сл.),
Дајко, Даја, Дајул од *Даб-* (*Дабижив* и изведенице),
Доја, Дојак, Дојчин од *Добр-*,
Драја, Драјо, Драјица од *Драј-*,
Влаја, Влајко од *Влад-*,
Груја, Грујица, Грујиша од *Груб-*,
 итд.

Могли бисмо овакав формант посматрати и као суфиксални елемент, па говорити нпр. не о измењеној основи *Драђ-* него о окрњеној (*Дра-*) и суфиксу *-ја* (*Дра-ја*) или комбинованом суфиксу *-јица* (*Дра- + -ј-ица*), али нам је лакше пратити логику творбених процеса у именима ако *ј* посматрамо као део модификоване основе, јер се такве измењене основе понашају слично првобитним, улазећи чак и у двочлана имена: *Брајислав, Влајислав, Прђјислав* итд.

Сем тога се ове основе не дају увек поуздано разграничити од првобитних, јер се нпр. *Буј-, Крај-, Гој-* могу посматрати и као независне основе и повезано са *Буд-, Крас-, Госиј-*. Таква сазвучја могла су допринети томе да се *ј* издвоји и схвати као посебан творбени формант (модификатор), као што је нпр. напоредност *Миле* (од *Милослав, Милдрај* итд.) и *Михо* (од *Михал* и сл.) могла помоћи да се *-л-* и *-х-* схвате као посебни форманти, применљиви и на друга имена (*Рахо, Рахоје, Рале* и сл.).

Треба, међутим, имати на уму да је један стално присутни покретач прераде имена тежња да се изађе у сусрет децјем језику и могућностима децје перцепције и изговора. Утицај тога чиниоца вероватно постоји у свим прерадама које значе скраћивање, упрошћавање и умекшавање имена, а исти узрок (нпр. посредством материнског тепања) може довести и до битних изобличења имена и њихових основа, кореним упрошћавањем (нпр. *Бај-, Дај-* уместо *Брај-, Драј-*) или удвајањем, понављањем почетног сугласника (*Боб-* од *Бој-* или *Бор-*, *Дад-* од *Даб-* или и од *Драј-Лал-* од *Лазар* или и од *Рад-* и сл.). Удаљавајући се по облику од једног имена, хипокористик често долази у извесно сазвучје са другим именом или основом, те се на тај начин сусрећу и укрштају деривати од различитих основа. Зато се утврђивање извора и порекла имена често не може довести до краја.

16.

За одређенији увид у старосрпска имена нека нам послуже четири узорка, два из XIII а два из XIV века:

— Жичка повеља Стевана Првовенчаног (ЖП), око 1220. године, са пописом жичких Влаха (208 особа);

— Лимска повеља (ЛП), да тако назовемо даровницу краља Уроша манастиру Св. Петра и Павла на Лиму, писану почетком друге половине XIII века, у чијем попису Влаха (укључујући очинства) налазимо имена 49 особа (иста даровница има и ваљда поранију, такође Урошеву верзију насловљену стонској Св. Богородици, што ће бити у вези са сеобом седишта хумске епископије);

— Бањска (Светостефанска) хрисовуља (БХ), о којој је већ било речи, где су се нашап имена 541 особе (са очинствима, а без калуђерских имена);

— пописи села горњег Полимља у Деч. хрисовуљи II (ДХ), 545 особа.

То укупно чини 1343 особе, што је довољна основа да се уоче важније појаве у старосрпској антропониимији. Временски распон (четири поколења немањихких владара) открива неке развојне тежње, а за оцену ономастике из тефтера посебно ће погодан ослонац чинити два последња узорка (из БХ и ДХ), јер ће се и у разматрању грађе тефтера оперисати корпусима приближно толиког обима (по 500—600 особа).

Иако се у прва два извора, а углавном и у БХ, пописују људи који се именују као Власи, спискови су добар узорак словенског ономастичког наслеђа на српском историјском простору, јер међу именима одлучно преовлађују словенска: ЖП око 77%, ЛП око 82%, БХ око 80%, док је у узорку из ДХ словенских имена око 87%. Ти би се постоци још повећали ако бисмо словенским именима прибројили она која се изводе словенским наставцима од туђих или нејасних основа.

17.

Двочлана имена добро се чувају у свим узорцима, и у целини чине четвртину свих имена, тј. у просеку је сваки четврти човек имао сложено име (ЖП 22%, ЛП 45%, БХ 28%, ДХ 20%). Најчешћа су на *-слав*, сем што су у ЖП још бројнија имена на *-мир*.

Скраћена имена уопште слабо су заступљена у узорку ДХ, знатно слабије него у БХ.

Од њих је тип *Влад*, *Рад* најчешћи у ЖП, где такође има и типа *Браја*, *Злајта*, али нема имена на *-е* (*Миле*, *Хране*), веома бројних у БХ. Имена на *-о* (*Прибо*) сасвим је мало, а у ЖП и ЛП уопште их нема.

Изразит развој показују имена на *-оје*: у ЖП их уопште нема, а у ДХ је 111 потврда (20%, свако пето име). У порасту је и тип *-ко*, донекле и *-ош*, а у опадању *-ило*.

Имена на *-иша* јављају се тек у ДХ, вероватно као развој типа *Раде*, *Миле* (посредством облика *Радеишин*, *Радеишић* и сл., који су се изводили од *Раде*, али се из њих могло успоставити и име *Радеиша*). Приметан је и развој комбинованих суфикса: *-ован*, *-овин*, *-еишко*, *-ешко* и др.

Најчешће су основе у укупном корпусу узорака (рачунајући број особа чије име у првом делу има такву основу или њену умекшану варијанту):

Рад- 123 особе или 9% (прибл.) (у порасту: ЖП 9 особа, ЛП 3, БХ 45, ДХ 66);

Мил- 88 или 6,5% (у порасту: ЖП 2, ЛП 1, БХ 19, ДХ 55);

Драј- 86 или 6,4% (ЖП 22, ЛП 7, БХ 18, ДХ 39);

Добр- 72 или 5,4% (ЖП 5, ЛП 5, БХ 30, ДХ 32);

Бој- (са *Бож*- а без *Бојд*-) 49 или 3,6% (ЖП 2, ЛП —, БХ 4, ДХ 43, тј. нагао пораст у ДХ); *Бојдан* и изведенице од *Бојд*- 25 или 1,9% (ЖП 2, ЛП —, БХ 17, ДХ 6);

ПРИЛОГ 5

Имена из Жичке повеље
(151 име, 208 особа)

Бала	Грд	Пачемил
Батина	Грдан	Пачен
Берило 3	Грдош 2	Плѣн
Берислав	Грипан	Повржен
Богдан 2	Гугота	Полиград
Божаја	Гуња	Понѣг
Божица	Даж(и)ша	Првослав
Браја	Десило	Првслав
Брајен	Десимир	Продан 2
Брапа	Десислав	Пружин
Братан	Добриша	Прѣдило
Братен	Добромир 2	Прѣдимир
Братеш 2	Доброслав	Прѣдихна
Братеша	Добр'ц	Рад 3
Братило 2	Дода	Радиш
Братимир	Драга	Радомир
Братин	Драган	Радослав
Братина	Драг'њ	Радота 2
Братмир	Драгоман	Радуш
Братонѣг	Драгомир 3	Руђ
Братослав 3	Драгослав 3	Сина 3
Братохна	Драгош	Сингур
Брѣј	Драгун	Скоромир
Будин	Драгут	Славко
Будислав	Драгуш 8	Срацин
Букор 5	Драгшан	Срашт'н
Бун 3	Држихна	Стан 7
Бунило 2	Дѣд	Станимир 2
Бута	Дѣдол	Тихомир 4
Буцкат	Злата 2	Тихослав
Буч	Злина	Тихоч
Бѣгота	Илија	Тол'к
Бѣжан	Красимир	Трусѣн
Бѣлота	Кулин	Тудор 2
Васил	Куман 2	Турјак
Велимир 2	Купљен 2	Тус
Влад 2	Луцан	Тешемир
Влкослав	Лѣв	Ходиша
Влксан	Љубота	Хреља
Вокосав	Мик	Црномуж
Војила	Милобрат	Чврнѣга
Војило	Мил'ц	Чрнота
Вој(и)мир	Миросл 2	Чуч
Војин	Мрђеља	Шарбан
Вој(и)нѣг	Мужило	
Војислав 2	Нанота	
Војихна 2	Нерад	
Вратиша	Никола	
Вусин	Нѣг	
Гостило 3	Нѣгослав	
Гостимир 2	Нѣгота 2	
Гостиша	Нѣгуш	
Гргур	Нѣж	

ПРИЛОГ 6

Имена из Лимске повеље
(43 имена, 49 особа)

Бале
Бана
Бољеслав
Брајен-
Братослав
Братота
Будан
Будоје
Букулај
Велимир
Гагул
Глотан-
Гојило
Грде
Грдоман-'ц
Добрихна 2
Доброгост
Доброслав
Доброхна
Драгач-а?
Драгојло
Драгослав 4
Дражин
Дѣдоје
Дѣдослав
Лиле
Љычичин
Љубко
Милгост
Мирохна
Нѣгослав 3
Првослав
Прѣдислав
Радоје
Радомир
Радослав
Руган-
Стане
Станислав
Толислав
Тѣхоје
Хранислав
Шарбан

ПРИЛОГ 7

Имена из Бањске хрисовуље (298 имена, 541 особа)

Балдовин 2	Буноје	Доброслав 8	Љуба	Првош	Стројислав
Бале	Б'кр-	Доброта	Љубен	Прибан	Строј(и)ша
Балин 4	Б'жан	Добрчин 2	Љубимир	Прибе 2	Ст'ико-
Балоје	Б'ладин	Добр'ј	Љубоје 4	Прибил	Тврде
Бардоња	Б'лгун	Драган	Љубслав	Прибислав	Тврдислав
Беривој-	Б'лмуж	Драге	Љуб'ц	Прибо 2	Тит'н
Берислав	Б'лослав 4	Драгија	Ма'ер-	Прибоје	Тихан
Бероје 2	Б'лош	Драгоје 2	Мана	Приб'ц	Толислав
Берче	Б'лчин	Драгомир	Мане	Продан 3	Толоје
Бобе	Велимир 4	Драгомир	Марко	Пр'де 2	Толчин
Богдан 15	Витан	Драгосин	Мартин	Пр'дило-	Т'хоје
Богде	Влад 7	Драгослав 5	Мачкат	Пр'дислав	Халапа
Богдул	Владе	Драгош	Микул	Пр'јислав	Харачуг
Богоје	Владимир-	Драгт-а	Милан	Пр'ј(и)ша	Хлап 7
Богослав	Влаја	Дра'а	Милатко	Рад 8	Хлап'ц
Богош	Влах	Драже	Милдраг	Раде 3	Храна 2
Божих	Влкослав 2	Дражко	Миле 2	Радеш	Хране 6
Бој-а	Влкош	Дражоје	Милослав 5	Радило 3	Хранислав 6
Бојан	Влчемил	Друже 3	Милта	Радула	Храноје
Бољан	Војин 2	Дубрав'ц	Милт'н 3	Радниј-а	Хранча
Бољеслав 6	Војислав 3	Дуде-	Милча	Радован	Хрватин
Бољило	Вој(и)н'г	Дунав	Милша 2	Радомир 8	Хрс 6
Бољин	Вој(и)сил 7	Д'доје 2	Мил'ш 2	Радослав 11	Церов'ц
Боред	Вој(и)т'х	Ђур'ђ 4	Минута	Радоста	Шарбан 3
Борислав 3	Војина 14	Ђуроје	Мира	Радота 4	Шевел
Бориша 2	Вишин'л	Жаж	Мирослав 2	Радул 2	Шишка
Бороје	Гвоздиј	Зоран	Михаил	Рад'н	Шл'ман
Ботољан	Гојислав	Зори-ца	Михо	Раја	Шолица
Брајен 2	Гој(и)ша	Иван 5	Мојан	Рајан 2	
Брајислав	Гостимир 2	Игнат	Мојша 2	Рајко 3	
Брајко 2	Граде	Илија	Мрша	Рајул 2	
Братан 2	Градило	Инослав 6	Мужбрат 2	Руб'ц	
Братејин	Градоје	Јањ-	Муза'н	Руд'л	
Братешан 2	Грубаш-а	Калана	Надихна	Рунко	
Братило	Губер	Калопа	Никола 2	Рутош	
Братина	Дабижив 2	Калота	Нине	Се'н	
Братица	Дабихна	Каштевара	Ниноје	Скориша	
Братко	Да'е	Коман	Н'га	Скорота	
Братоје	Дарослав	Копил	Н'гован 2	Славоје	
Братосин 2	Дворе	Коста 4	Н'гоје 2	Смил	
Братослав 6	Дејило	Костадин 3	Н'гослав 6	Смољан 2	
Братула	Дес-а	Крагуј-	Н'гота	Срамко 2	
Братхан-	Десимир	Крајимир	Н'гул 3	Срдан 4	
Брат'н	Десислав 2	Крајислав	Н'жило	Ставер	
Брз	Дехо	Крај(и)ша	Обрад 2	Стан 3	
Брњан	Дмитр	Кркоје	Озрислав	Станило 2	
Будило	Добре 5	Куманиц	Оприша	Станимир 2	
Будислав 6	Добрешин	Кустодија	Остожје	Станислав 4	
Будица	Добрешко 2	Лазар	Паркач	Станко-	
Будоје	Добрибрат	Литрокос	Паја	Станоје 3	
Бујан	Добрин	Лихомил-	Пелегрин	Стефан 6	
Букор	Добровој	Лукар	Пил'ј	Стојан 2	
Бунило	Доброд'в-	Лул-а	Првоје 2	Страхина	
Бунислав 4	Добромир 6	Л'пчин 2	Првослав 2	Стројило 4	

ПРИЛОГ 8

Имена из Ђорђеј Полимља у ДХ II (250 имена, 545 особа)

Андрџа 5	Градоје 4	Крајислав	Озроје	Славомир
Берић	Грдомил	Крчелџ	Окоје	Сладко
Берихна	Грубан	Куделин	Пав'л	Сладоје 2
Бероје 2	Грубша 2	Лазар	Пегрштан	Смил 3
Богдан 5	Гурдеш	Лазор	Петр 2	Смољан 2
Богдаша	Дабижив 2	Лалко	Петроња	Срдан
Богило	Дабиша	Лил'јан	Плнош	Срђ
Богиша 3	Дабоје 2	Лихомил	Побрат	Стаја
Богоје 24	Дејко 3	Лука	Познан 2	Стајко
Богослав 5	Десислав	Мартин	Помен	Стајша
Богта	Дмитр	Медоје 3	Поручен	Степан
Богулин 2	Добраш	Медош	Првко	Тануш
Богун	Добренко	Мекиња	Првоје 2	Тврдоје 2
Богут 3	Добретин 3	Миладин 2	Првослав	Тишан
Богша	Добретко 3	Милатко	Прибоје 12	Толислав 2
Божин 2	Добрешко 3	Милачин	Приб'ц	Толоје 3
Бојко	Добрило	Милаш 2	Прѣдислав	Трилољко
Болоје 5	Добрин 2	Милгост	Прѣдоје	Трипун
Бољеслав 2	Добрислав	Милдраг 4	Прѣљуб	Трошан 2
Бољко	Добрихна	Миле 2	Раде	Ђурко
Борика	Добровој	Милета	Радеља 2	Утџша
Борило	Добромисл	Милеш 3	Радета 2	Утџшен
Бороје 2	Доброслав 10	Милеша	Радетко	Хвалоје
Брајак	Добрчин 2	Милко 7	Радешко	Хлап 2
Брајан	Добрџ 2	Милкун	Радило	Ходан
Брајен 2	Дом	Милован 6	Радин 3	Ходислав 2
Брајко 5	Драгиј	Милоје 3	Радић	Ходоје 2
Брајун	Драгија	Милослав 4	Радич	Хранимир 2
Браноје	Драгован	Милота 4	Радиш	Хранислав 8
Братило	Драгоје 2	Милош 8	Радко	Хранко 4
Братислав	Драгојло	Милтен	Радмуж	Храноје 6
Братослав	Драгоман 2	Милтош	Радован 8	Хранта
Братуј 2	Драгомил 2	Мил'ц	Радовин 6	Хран'ц
Братуш	Драгослав 13	Милчин	Радомир 3	Шлџман
Братџ	Драгош 7	Миљак	Радослав 18	
Велимир	Драгуј	Миреша	Радоста 3	
Велко	Драгчуј 4	Мирко	Радота 2	
Велоје 4	Дражета	Мироје 3	Радош 4	
Видоје	Дражко	Мирослав 2	Радуј 3	
Витан 3	Дражоје	Миrotва	Радулин	
Витоје	Дражут	Мирут	Радун	
Владоје	Држимир	Михал	Радџ	
Влкоје 2	Држко	Мојко	Рај	
Влкослав 3	Држоје	Мојша 3	Рајан 2	
Војислав	Другуј	Неноје	Рајко 9	
Војихна 2	Дружоје 3	Никола 6	Рајша	
Војмил 2	Ђин	Нинош	Рако	
Вранислав	Ђура	Новак	Растоје	
Гојак	Ђур'ђ 11	Нџгоје	Рахоје	
Гојислав 3	Ђуроје 7	Нџгомир	Силоје	
Гојко	Иван 11	Нџгослав 3	Сирак	
Голуб 2	Иванко	Обрад 9	Скоровој	
Града	Илија	Обрад'ц	Скороје	
Градишна	Јарослав	Озрило	Славко	

ПРИЛОГ 9

Учесћалосћ и њихова у узорцима (број имена и број особа)

Први део слож. имена
(број особа)

	ЖП	ЛП	БХ	ДХ		ЖП	ЛП	БХ	ДХ		ЖП	ЛП	БХ	ДХ
-ø	7—18		4—19	1—1	-а	5—6		11—12	3—3	БЕРи-	1		2	
-ед			1—1		-отва				1—1	БОГо-			1	5
-ђј	1—1		1—1	2—3	-аја	1—1				БОЉе-		1	6	2
-иј			1—1	1—1	-ија			2—2	1—1	БОри-			3	
-уј				4—7	-ика				1—1	БРАЈи-			1	
-чуј				1—4	-ила	1—1				БРАТо-	4	1	8	1
-’к	1—1				-ула			1—1		БРАТи-	1			1
-ак				4—4	-кула			1—1		БРАТ-	1			
-ил			1—1		-еља				1—2	БУДи-	1		6	
-ол	1—1				-ина	1—1		2—2		БУНи-			4	
-ул		1—1	4—8		-ихна	3—4	1—2	3—16	4—5	ВЕЛо-			4	
-ан	4—4	2—2	14—20	9—14	-охна	1—1	2—2			ВЕЛи-		1	4	1
-ован			2—3	3—15	-иња				1—1	ВЛАДи-	2		1	
-сан	1—1				-та			2—2	2—2	ВЛКо-	1		2	3
-хан		1—1			-ета				3—4	ВЛЧе-			1	
-шан	1—1				-ота	8—10	1—1	4—7	2—6	ВОЈ(и)-	4		12	3
-ешан		1—2			-оста			1—1	1—3	ВРАНи-				1
-ен	3—3	1—1	2—3	1—2	-ица	1—1		3—3		ГОЈи-			1	3
-’н	1—1		3—3	1—1	-ча			2—2		ГОСТИ-	2		2	
-тен				1—1	-ша			3—4	2—3	ГРДо-		1		1
-’н			1—1		-(и)ша	1—1		5—5	3—5	ДАРо-			1	
-ин	3—3	1—1	4—7	3—7	-иша	3—3		2—3	2—4	ДЕСи-	2		3	1
-овин				1—6	-еша	1—1			2—2	ДОБРо-	3	2	16	12
-адин			1—1	1—2						ДОБри-			1	1
-ејин			1—1		-е		4—4	20—36	2—3	ДРАГо-	7	4	8	17
-улин				2—3	-оје		4—4	24—35	37—111	ДРЖи-				1
-етин				1—3	-че			1—1		Д’ЉДо-			1	
-чин		1—1	4—7	2—3	-о			3—4	1—1	ИНо-			6	
-ачин				1—1	-ко	1—1	1—1	8—12	19—42	ЈАРо-				1
-ешин			1—1		-енко				1—1	КРАЈи-			2	1
-ун	1—1			3—3	-атко			1—1	1—1	КРАСи-	1			
-гун			1—1		-етко				2—4	ЛИХо-			1	1
-кун				1—1	-ешко			1—2	2—4	ЉУБи-			1	
-’њ	1—1				-ило	8—14	1—1	11—17	6—6	ЉУБ-			1	
-ут	1—1				-ојло		1—1		1—1	МИЛо-	1		5	4
-ић			1—1	2—2						МИЛ-		1	1	5
-’ц	2—2		4—4	3—3	-БРАТ	1—1		2—2		МИРо-			2	2
-ич				1—1	-ВОЈ			2—2	2—2	МУЖ-			2	
-оч	1—1				-ГОСТ		2—2		1—1	Н’ЉГо-	1	3	6	4
-аш				2—3	БОГДАН	2		15	5	ОЗРи-			1	
-еш	1—2		1—1	1—3	-ДРАГ			1—1	1—4	ПРВо-	1	1	2	1
-’ш			1—2		-Д’ВВ			1—1		ПРВ-	1			
-иш	1—1			1—1	ДАБИЖИВ			2	2	ПРИБи-			1	
-ош	3—5		5—5	6—22	-МАН	1—1		1—1	1—2	ПР’Ди-	1	1	1	1
-тош				1—1	-МИЛ	1—1		2—2	4—6	ПР’Ји-			1	
-уш	3—10			1—1	-МИР	15—24	2—2	10—27	6—9	РАДо-	2	2	19	21
					-МИСЛ				1—1	РАД-				1
					-МУЖ	1—1		1—1	1—1	СКОРо-	1			1
					-Н’Љ	2—2		1—1		СЛАВо-				1
					-СИЛ			1—7		СТАНи-		1	6	
					-СИН			2—3		СТРОЈи-	2		1	
					-СЛАВ	13—18	12—17	34—71	23—85	ТВРДи-			1	
					(-САВ	1—1)				ТИХо-	5			
					-Т’ВХ			1—1		ТОЛи-		1	1	2
										ТЕШе-	1			
										ХОДи-				2
										ХРАНи-	1	6		10

Брай- 46 или 3,4% (ЖП 16, ЛП 2, БХ 21, ДХ 7, тј. у опадању, док је модификована основа *Брај-* у порасту);

Вој- 42 или 3,1% (ЖП 9, ЛП —, БХ 28, ДХ 5, тј. ређа у ДХ);

Хран- 39 или 2,9% (у порасту: ЖП —, ЛП 1, БХ 16, ДХ 22);

Нџи- 32 или 2,4% (у опадању: ЖП 8, ЛП 3, БХ 16, ДХ 5).

Између 2 и 1% заступљене су основе: *Сиџан-* 26 (у опадању: ЖП 9, ЛП 2, БХ 15, а без потврда у ДХ), *Ђур-* (Ђурђ, Ђура, Ђуроје) 24 (само БХ 4 и ДХ 19, нагао пораст), *Приб-* 22 (у порасту: БХ 9, ДХ 13), *Рај-* 21 (у порасту: БХ 8, ДХ 13), *Брај-* 18 (у порасту: ЖП 2, ЛП 1, БХ 5, ДХ 10), *Мир-* 15 (ЖП 2, ЛП 1, БХ 3, ДХ 9).

Између 1 и 0,5% заступљене су: са по 13 потврда основе *Бер-*, *Буд-*, *Вел-*, по 12 потврда *Влад-*, *Обрад* и *Обради,* *Прв-*, по 11 потврда *Влк-*, *Мир-*, *Љуб-*, по 10 потврда *Бел-*, *Прџд-*, *Тол-*, *Хлај-*, 9 потврда *Град-*, по 8 потврда *Бал-*, *Гој-*, *Госи-*, *Даб-*, *Тих-* и по 7 потврда *Друј-*, *Мој-*.

Најчешћа су имена у ЖП: *Драјуш* 8, *Сиџан* 7, *Букор* 5, *Тихомир* 4, *Берило*, *Брајослав*, *Бун*, *Госишило*, *Драјомир*, *Драјослав*, *Нџи*, *Рад*, *Сина* по 3;

у БХ: *Бојдан* 15, *Војихна* 14, *Радослав* 11, *Доброслав*, *Рад*, *Радомир* по 8, *Влад*, *Војсил* (или *Војисил*), *Хлај* по 7, *Бољеслав*, *Брајослав*, *Будислав*, *Добромир*, *Инослав*, *Нџослав*, *Стефан*, *Хране*, *Хранислав*, *Хрс* по 6;

у узорку ДХ: *Бојоје* 24, *Радослав* 18, *Драјослав* 13, *Прибоје* 12, *Ђурђ*, *Иван* по 11, *Доброслав* 10, *Обрад*, *Рајко* по 9, *Милош*, *Радован*, *Хранислав* по 8, *Ђуроје*, *Милко* по 7, *Милован*, *Никола*, *Радован*, *Храноје* по 6.

Остала имена иду испод 1% (не рачунајући ЛП, где је списак премали за рачунање постотака). Из тога излази да је разноврсност имена сразмерно висока, нарочито у БХ (ваљда због територијалне расутости узорка): у узорку ДХ у групи од 100 особа у просеку долази 85 имена, у ЖП 88, у БХ 92.

Подробнији подаци о именима у ова четири узорка могу се видети прилозима 5—9.

О именима Влада

18.

Две групе стариначког становништва које су Срби затекли досељавајући се на Балкан — Власи (тада романско становништво) и Арбанаси — имале су неједнаку судбину: Власи су се на простору који испитујемо током векова стопили са Србима, а Арбанаси су сачували посебност, и народносну и језичку. У томе као да се поновило оно што се раније било догодило, те можемо рећи да су Власи са славизацијом по други пут променили језик, јер у њима можемо углавном видети продужетак некадашњих балканских староседелаца који су подлегли

романизацији; историјски преци Арбанаса су, напротив, и тада одолели асимилацији.

Језичка асимилација Влаха на српском простору ишла је брже него гашење њихове етнографско-социјалне посебности, јер се на темељу некадашњих њихових народносних (етно-језичких) заједница конституисао један друштвени staleж, staleж сточара и њихових заједница (катуна), који се у српски феудални систем интегрисао на посебан начин, различит од staleжа претежних ратара, који се развио углавном на темељу насеобина досељених Срба. Тако се наслеђени народносни називи употребљавају као сталешки термини: сточари се (кад нису Арбанаси) називају *Власима*, а ратари (поред грцизма „меропси“) *Срб(љ)има*.

Није, ипак, реално мислити да је то разликовање значило некакву строгу сегрегацију. У повељама се понавља владарска наредба: „Србин да се не жени у Власѣх“, али то није чување етничких посебности, него настојање феудалаца да спрече бежање кметова са земље, јер се одмах додаје: „ако ли се ожени, да ју веде у меропхе“, а уз то да и потомство мора остати ратарско. Овде је, пак, битно да је таквих појава било, чим се предузимају мере да се спрече и да се одржи сталешки поредак кад нису благовремено спречене; занимљиво је и то да нема реципрочне забране (да се Влах не жени у Срба).

По свој прилици су сточарски феудални намети били нешто сношљивији него ратарски, те отуда тежња да се пређе из ратарског у сточарски staleж; а ако је тих покушаја било, они сигурно нису били увек неуспешни. И са доласком Турака влашки положај био је нешто повољнији него људи на сеоским спахилуцима, те су сигурно поједине ратарске насеобине настојале да се укључе у Влахе, у *влашки закон*. Уосталом, чињеница да је међу бањским катунима један *блѣарски* донекле сведочи да сточарски живот није био „монополски“ везан за балканске старинце.

С друге стране, и у ратарским, *српским* селима сигурно је било људи стариначког порекла. По тефтерским уписима у многим селима се види да има придошлица, које се именују као „дошлац“, „пришлац“, „Загорац“ и сл., а вероватно је појава присељавања у некој мери било и у предтурско доба.

Све ове моменте, о којима су доста расправљали и расправили историчари, лингвисти треба да имају на уму кад размишљају на који је начин процес језичке асимилације тако темељно спроведен, и то спонтано, јер се нигде у споменицима не види да је било ма каквог притиска да се прихвата српски језик. Он се по свој прилици наметнуо као језик знатно бројнијег становништва, а ток асимилације свакако је био олакшан и убрзан појавама мешања, као и одсуством верских и других укоревенијих препрека за додире и мешање. — С друге стране, снагом обичајне традиције заједница, однос *Србљи—Власи* није се свео на пуку поделу рада и различити вид феудалне подложности, него су задржане и поједине етнографске одлике, тако да ове групе нису могле бити ни чисто социјалне, нити народносне, него етнографско-социјалне категорије.

19.

Било како било, спискови имена сведоче да је језичка славизација Влаха била далеко одмакла већ у доба првих сачуваних старосрпских пописа. Тако, на пример, нема никакве сумње да је први, главни или основни језик жичких Влаха био српски (онај вид српскохрватског језика који се говорио у српској држави). О томе сведочи не просто бројна превођ словенских имена, него надасве изванредно жива и разноврсна творба имена словенским језичким средствима, која показује да је доминирало словенско језичко мишљење.

Слично је и у другим старосрпским пописима Влаха, те ми — упркос знатном броју сачуваних таквих пописа — у ствари немамо у њима ниједан реални узорак ономастике Влаха, ако мислимо на Влахе у етно-језичком смислу. Немамо, наиме, ничега сличног нпр. стању у једном познијем тефтеру са другог, источнијег (тачније: североисточнијег) терена, у попису Крајине и Кључа 1741. године (издање београдског Историјског института, приредила Р. Тричковић), где реџимо део пописа села Грабовица изгледа овако: *Букур Булдан, Барбул Ленул, Груја син му, Првул Трајил, Михуца Шинан, Прван Кочул, Никола Појшовић, Пејтар Кочул, Крачун Флорић, Захарија Брдуш, Димитрашко Марко, Мирко Лујул, Радул Обрескул, Јован Ленул, Манол Првул* — где се одмах види да таква села нису словенска језичка средина, иако има словенског утицаја на имена, па и несумњивих Словена међу пописанима (нпр. *Сиџан Булар* у истом селу Грабовици, *Сиџаној Србул* у другом сличном). Изразити знакови који сведоче о несловенском карактеру оваквих насеља јесу нпр. наставци *-ул* (примере смо видели у горњем изводу), *-уца* (*Нихуца, Михуца, Нејуца, Тејелуца*), *-еј* и *-шор* (у презименима: *Ацеј, Исјеј, Ајредеј, Панеј, Бајеј, Анедељеј, Илеј* — све у једном селу, док су ређа презимена типа *Појшор, Пришор*), а такође румунске основе које налазимо у именима, као:

alb „бео”: *Албу* (име), *Албулеи* (презиме);
 bărbat „човек, муж”: *Барбул* (ако није од *barba* „брада”);
 busur „радовати се”: *Букур* (име), *Букуран* (презиме);
 crăciun „Божић, Коледа”: *Крачун* (често име);
 floare-flori „цвеће”: *Флориј*;
 lăpădat „напуштен, остављен”: *Лападад* (често име);
 lîn „тих, благ”: *Линул, Ленул* (честа имена);
 lupcă „лука, луг, ливада”: *Лункан* (презиме);
 lup „вук”: *Лујул* (врло често име у влашким селима);
 munte „планина”: *Мунџан* (презиме);
 orșesc „стати, прекинути”: *Ојри, Ојра* (имена, уп. наше Стојан);
 urs „медвед”: *Јон Урсо* (очинство или презиме).

Слична имена сређу се, истина, и у старосрпским пописима (и то не само у катунима који се именују као *влашки*, него и у ратарским селима и другим срединама), али само изретка, као ређа појава у општој превласти словенских имена. Делом су то имена чије се порекло сигурно објашњава,

а делом нејасна имена, за која — будући да се не могу (поуздано) објаснити као словенска — закључујемо да су елементи балканског језичког наслеђа, који су до нас по правилу допрли посредством затечених Романа, Влаха. Таквих имена налазимо приличан број и у разматраним пописима (у ЖП, ЛП, БХ и узорку из ДХ), нпр. *Бала, Бале, Балдовин, Бана, Бардоња, Байина, Бојољан, Браја, Букор, Букулај, Бун, Буја, Букај, Буч, Бџр, Грийан, Губер, Гурдеш, Гуња, Јањ, Калана, Калоя, Кашијева, Коман, Койил, Крчелеј, Куделин, Кулин, Куман, Куманиш, Кустодија, Лукар, Луцан, Лџв, Мађер, Мана, Мане, Мачкај, Мик, Микул, Мрђела, Музаћ, Ојриша, Паркач, Пејришиан, Пелејрин, Пејроња, Пилџ, Рудџ, Сењ, Сина, Синџур, Срацин, Сјавер, Тиџвн, Тус, Халаја, Харачуј, Хреља, Шарбан, Шевел, Шлџман* — где поред нејасних ликова (који се понегде могу доводити у везу и са словенским основама, али несигурно) и поред рефлекса познатих имена уочавамо и рефлексе апелативних речи из балканских језика (уп. рум. bun „добар”, busur „радовати се”, copil „дете”, mic „мали”, mărgea „бисер”, opresc „стати, прекинути”, singur „сам, усамљен”, влашко мегленско măcikat „велик”, грч. kalos „леп”, stauros „крст”, алб. bardh „бео” и сл.).

Запажају се и имена са удвајањем форманата (*Гајул, Гујоја, Дода, Дџдол, Лула, Наноја*), до чега може долазити у сваком језику, али се ипак вероватно може рећи да су била мање карактеристична за словенску творбу (која је ишла углавном у правцу суфиксације), а више за супстрат (уп. сличне ликове у топонимској наслеђу: *Пијери, Цеџуни, Цеџе, Диде, Додоши* и сл.). За балканске старинце био је карактеристичан и већи удео имена из хришћанске и античке традиције него код Словена.

20.

Такве појаве, међутим, свеле су се у старосрпским пописима влашких катуна на спорадичне, и у складу с тим питање на које треба да тражимо одговор није: да ли се у тим заједницама говорило српски, јер је то изван сумње, него: колико се после преовладавања српског још одржавао и влашки романски дијалекат и када се коначно гасио. У појединим заједницама и крајевима то је могло бити и различито брзо, а за нас је овде битно има ли каквих знакова у списковима имена који би могли указати на заједнице у којима влашки дијалекат још није био заборављен.

За потврдан одговор није довољна чињеница да је постотак словенских имена ипак нешто нижи у катунима него у ратарским селима, јер су сточарске заједнице по природи конзервативније, па је традиција могла упорније преносити стара балканска имена и после гашења влашког дијалекта. Неки пописи, међутим, и нешто одређеније поткрепљују претпоставку да у датим срединама још није био заборављен влашки говор. Тако у Жичкој повељи, поред доста високог удела несловенских имена, пада у очи да су се посебно радо узимала имена *Букур* (пет потврда) и *Бун* (три потврде), која по значењу одговарају нашим именима од

Рад- и *Добр-*, па је вероватно да се знало њихово значење и да је оно било разлог да се та имена често надевају. — У светоарханђелском катуну Гунцати налазимо имена *Владул*, *Нвџул* ($\times 2$), *Рајул* ($\times 4$), *Рашул*, *Сџајул*, *Сџанул*, *Хранул*; макар и признали могућност извођења наставка *-ул* и из словенског наслеђа, оваква његова концентрација свакако је одлика влашке ономастике, и вероватно сведочи да се у овом катуну још није био угасио романски дијалекат. — У катуну Синајинаца, опет светоарханђелском, један се катунар зове *Оџариџул*; име је објашњено румунским *orarit*, што значи „ошурен, опарен” или (пренесено) „сметен, збуњен”. То у ствари значи да ово и није право име него надимак, а он се могао дати само ако је било познато његово значење, што опет упућује на чување влашке језичке свести; у складу је с тим што у истом катуну имамо и несловенска имена *Пеџралиџ* и *Карџос*, а такође појаву (за старосрпска имена неуобичајену) ономастичких атрибута, у служби презимена: *Бојдан Свџа*, *Радослав Прејомеј*. — Ово последње име је у суседству села Синаје забележио Св. Стијовић као име потока (*Прејомеј/Прејомеј*, ОП II, 274).

Уопштавајући ово, могли бисмо рећи да на старосрпском простору влашки дијалекат није био заборављен све до доба царства, тј. до средине XIV века, али по свој прилици тада више није био далеко од свога потпунога гашења. У сваком случају, један век касније, у доба о ком нам сведоче турски пописи, брдске насеобине спадају у најдоследније примере превласти словенских имена, понекад доследније него жупска средишта.

Одlike сџаоарбанаских имена

21.

У српској средњовековној држави између Срба и Арбанаса као појединаца није било никакве строге и зајамчене разлике у именима. У то се можемо уверити разгледајући у тефтерима имена људи који су (уместо очинства или презимена) маркирани као „Арбанас”, „Арнаут”, „син Арбанаса” и сл. (одн. као син или брат тако означеног човека), која у ствари не одударују од осталих имена; нпр. у ОБ налазимо са таквом маркицијом, поред неутралних хришћанских имена (*Андреја*, *Димитриј*, *Михал*, *Пеџро*, *Сџејан*, *Тодор*, *Никола*), и низ класичних словенских имена: *Радица* (пре ће бити *Радич*), *Рашко*, *Бојдан*, *Влџашин*, *Бранислав*, *Новак*, *Радко*, *Радислав* (биће боље читање *Радослав*), *Милош*, *Мирко*, *Владко*.

На другој страни, од 13 људи маркираних у Скадарском земљишнику 1416. г. као *Sclauo* (*Schiauo*) само један носи име од словенске основе: *Десислав* (*Desiscla*, а остали су *Andrea* $\times 3$, *Bitri*, *Jon*, *Juan*, *Lecha*, *Martin*, *Nicolo*, *Palli*, *Tomasio*, *Zorzi*).

Такво је стање, међутим, само кад су у питању издвојени појединци, појединачне придошлице (или пре њихови потомци). Али кад су у питању

групе, заједнице, насеобине — етно-језичка припадност живља јасно се одражава и у личним именима, па нам то омогућава да посебно посматрамо одлике арбанаске ономастике и разлике које она показује у односу на старосрпско стање о коме је горе било речи.

22.

Из старосрпскога доба остала су нам, у Дечанској хрисовуљи, три изразита узорка арбанаских имена: село Кушево крај Скадарског језера, између Купћлика (данашњег Коплика) и реке Цијевне, затим катун Тузи, који се изричито именује као арбанаски, вероватно у суседству Кушева, и алтинско село Грева, можда на западу или југозападу албанског дела Алтина. Иако је у све три заједнице пописано једва нешто преко сто људи, а десетак од њих, у катуну Тузи и у селу Грева, носе словенска имена (што можемо објаснити утицајем словенског суседства или и укљученошћу појединих Словена у заједнице) — пошиси представљају веома садржајан пример староарбанаске ономастике, који је у пуном складу са оним што видимо у тефтерима кад се пописују арбанаске насеобине.

Ту, пре свега, налазимо низ имена у специфичном албанском или албанизованом облику, већином врло учесталих код средњевековних Арбанаса, тако да представљају стално обележје арбанаских заједница, као: *Барда*, *Д'минко* (× 8), *Бин* (× 3), *Бон* (× 7), *Бонома*, *Лви* (× 3), *Пројон*, *Тануш* (× 2), а исто тако уочавамо велику учесталост једног низа хришћанских имена у неутралном (условно речено: „наднационалном“) облику, као: *Никола* (× 8), *Пав'л* (× 8), *Пејр* (× 6), *Андрџа* (× 5) и др. У прве две насеобине срећемо и низ ономастичких придевака (атрибута, у служби аналогној презименима) — родовско-племенских или истовремено и месних, топонимизираних — какве ћемо срести и касније у катастрима (СЗ и СК), опет најизразитије на албанској страни скадарског базена (*Бусадоса*, *Бурмад*, *Бушај*, *Гркиња*, *Даич*, *Дер*, *Ћејри*, *Куч*, *Мајшајуз*, *М'шраса*, *Нерач*, *Писерађ*, *Сума*, *Туз*).

23.

Ради реалнијег упоређивања, и за арбанаска имена узећемо један узорак у оном обиму који се примењује и другде у овом раду — између 500 и 600 особа. Грађа је из Пуљахиног издања СК, и то 318 особа из Петришпана (средњи део сев. Албаније) и 223 особе из околине Скадра, тј. сам Скадар (без трга, базара, нетипичног јер ту има и словенских имена), а онда крај јужно од Скадра и (северозападно) околина Дриваста (Дришти). Укупно је то 541 особа. Списак њихових имена дат је у прилогу 10, са подацима колико особа носи које име; задржана је Пуљахина транскрипција имена, али су поређана према изговору и ћирилском азбучном реду, да се лакше упоређују с другим списковима.

Најчешћа су имена *Пејџ* — припл. 13,9% (тј. 75 од свега 541 пописаних), *Берђ* 11,6%, *Бон* 10,5%, сл. и *Никола*, а даље се овако ређају: *Андрија* или сл. 8,5%, *Па(в)л* 3,7% (а сама варијанта *Пал* 3,3%), *Бин* 3,5%, *Д(и)мијџр(иј)* 3%, *Дименики* и *Доменико* заједно 2,8% (бар прва варијанта одговара лику *Д'минко* из ДХ), *Лека* и *Марин* по 2,4%, *Борђ* (или *Бурђ*) и *Стејан* по 2,2%, док по један до два постотка особа пада на имена *Деда*, *Лазар*, *Марјин*, *Премј(а)*, *Тануш* и *Вук*; ако су *L(1)esh* и *L(1)ash* исто (код нас *Лџи*), онда је и ово име изнад 1%.

Поред овог главног узорка, узета су још и два мања, да би увид био што свестранији. Један је (такође према СК) од 164 особе, из насеобина са атрибутом *Туз(и)*; ово се не односи на југословенско место Тузи у Зетској равници, него на историјску племенску област Тузи на албанској страни језера, сев. од Купљника (Коплика). Други, од 130 особа, чине неколико пробраних села са најдоследнијом арбанаском ономастиком у вилајетима Река и Черменица (северније од Дебра), а грађа је узета из македонског издања тефтера од 1467. г. (МД 1467).

У Тузима је најчешће име *Лека*, 14 особа (од укупно 164, тј. 8,5%), а даље се по учесталости имена овако ннжу: *Пејџ* 12 особа, *Ника* и *Пал* по 11, *Андрија* (или сл.) и *Деда* по 10, *Бон* 9, *Пеја* 5, *Кола*, *Марин* и *Вук* по 4, а остала имена по 1—3 особе (тј. мање од 2%).

У узорку из МД најчешће је име *Бон*, 20 особа (од 130, тј. 15,4%), а даље су *Берђ* 17 особа, *Бин* 12, *Пејџ* 9, *Марјин* и *Никола* по 6, *Пројон* 5, *Кола* (или *Коле*) и *Тодор* по 4, *Андреја*, *Илија*, *Косџа*, *Мекша* и *Тома* (или *Томе*) по 3, док остала остају испод границе од 2%.

24.

Иако има неких разлика у сразмерама (нпр. изразито висок удео имена *Лека*, *Ника* и *Деда* у Тузима, а имена *Бон*, *Берђ* и *Бин* у узорку из МД), слика је у свим узорцима начелно сагласна и јасно одудара од старосрпске ономастике (и српске у ужем смислу и влашке). То, у ствари, значи да су се заједно са чувањем албанског језика чувала и битна обележја арбанаских имена. Указаћемо на неке одлике.

— Висок удео специфичних албанских имена. Најчешћа су таква имена у нашим узорцима *Деда*, *Д'минко* (*Dimeniku*), *Берђ*, *Бин*, *Бон*, *Кола*, *Лека*, *Лџи*, *Пал*, *Пеја*, *Премј(а)*, *Пројон*, *Тануш*, *Shirgi* — и само на ових четрнаест имена отпада у главном узорку 40% особа (у Тузима око 37%, у узорку из МД готово половина). Сразмере се могу понешто колебати, али су оваквим именима изразито проткани пописи практично свих арбанаских насеобина.

— Висок удео и других хришћанских имена (неутралног облика), која обично заузимају не мање од половине пописа арбанаских насеобина.

— Невелик удео словенских имена (ако изузмемо таква имена као *Деда*, које је по примени у СК арбанаско, без обзира на могућну

везу са *Дѣдослав* и сл.). У главном узорку сва словенска имена заједно не достижу ни 5%, док их је у узорку из Тузи нешто више (што је разумљиво, с обзиром на суседство словенских насеља), али и ту једва прелазе 10%. Знатнији продор показује само име *Вук*.

— Често понављање, сразмерно невелика разноврсност имена. За 560 особа (главни узорак) било је довољно само 74 имена, а рачун показује да ће у групи од сто људи у просеку бити 37 имена.

— Одсуство суфиксације и склоност кратким именима. Нарочито се уопштавају једносложна имена (*Бон, Бин, Берђ, Пал* и сл.) и двосложна на *-а* (*Боја, Боса, Гоја, Деда, Кала, Кола, Лека* итд.); у узорку из Тузи непосредно видимо да се проредило име *Никола* (само једна потврда) зато што је замењено са *Ника* (11 потврда). С друге стране, у узорцима уопште нема скраћених имена на *-о* (типа *Буро, Нико, Михо*).

У вези су с последњом или и са обе последње појаве случајеви спајања два имена у једну акценатску целину, па и срастања у сложену. Наиме, краткоћа имена омогућава такво спајање, а невелика разноврсност доводи до потребе за тим, нарочито у очинствима, јер често име и очинство нису довољни за разликовање људи у истој насеобини. Тако налазимо по разним местима у СК примере типа *Никола син Буришодора, Бон син Колђона, Ника син Лвиш-Дурка, Никола син Берђ-Куча* итд.

25.

Ову слику арбанаске ономастике не треба схватити статично. Већ показано стање показује да су имена била захваћена интензивним процесима прераде, а то ће се у наредном периоду наставити. У то нас уверавају за један век каснији пописи — одломци Дукађинског тефтера од 1571. године (Gjurmime albanologjike, II—1972, Приштина 1974, изд. Селама Пуљаха), одакле сам узео један узорак од 543 особе, представљен у прилогу 11. Узорак је узет са земљишта Албаније, из краја између Паштрика и Великог Дрима, тј. јужно од историјског Алтина, Из нахије Рудина узета су села *Helmshan* (сад *Хелшан*), *Shgjec* (сад *Zgjec, Зђеч*), *Mjekërbard* (и сад тако, *Mjekërbardhe*), *Batka* (тј. *Пајка*, старо *Пајково*), *Zharkovo* (Пуљахино читање графије *žrkwe*, биће пре *Жрково*, као у ДХ), *Dega* (и сад тако, у ДХ *Дља*), *Liniq* (сад *Ленић*), *Stobrdra* (веров. *Тлшо Брдо* из ДХ), *Radagosht* (сад *Радојош*, у ДХ *Радојошија*), *Kostur* (и сад тако), а из нахије *Паширик* села *Iollahina* (сад *Влахна*, у ДХ *Влахиња*), *Domovishta* (у САХ *Домовићи*), *Zaharish* (сад *Захаршић*), *Nikoliq* (сад на секц. *Николча*), *Krutja* (сад *Крума*), *Qar* (и сад тако, *Бар*), *Igranishta* (сад *Вранишије*).

Видимо у узорку да су готово сва имена постала једносложна (најчешћа су *Бон, Гац, Бац, Пренд, Бин, Марк, Бец*) или двосложна на *-а* (најчешћа: *Кока, Нина, Лика* [Лека?], *Паја, Гика* [Бика?], *Дода,*

Тола, Кола, Биба, Деја, Пеца), чиме су готово нестала хришћанска имена у класичном облику (остало је ипак често полупрерађено *Андре* или *Андра*). У двосложном моделу чести су завршеци *-ја*, *-ка*, *-ца*, а врло се радо прибегава удвајању основног елемента (*Biba, Goga, Dada, Deda, Dida — Tita, Doda, Koka, Lula, Nina, Para, Pepa*). Прерада и упрошћавање имена отишли су толико далеко да се често не може разазнавати непосредно порекло имена, већ се пре може говорити само о асоцијативном наслону на неко старије име које показује извесно сазвучје са новим образовањем.

Овај узорак, међутим, спада у друго, млађе доба, те није погодан за упоредну анализу са именима с почетка турскога доба.

ПРИЛОГ 10

Узорак арбанаских имена 1485. године

(I колона: Петришпан, II: околина Скадра, III: укупно. Транскр. С. Пуљахе.)

Andrija	30+16=46	L(l)esh	2+ 3= 5	Слов. имена:	
Bab	1 = 1	Luka	1= 1		
Boga	1= 1	Lukal	1 = 1	Bjelaç	1 = 1
Bosa	1 = 1	Lukan	1 = 1	Bozhidar	1 = 1
Bulk	1= 1	Lush	1 = 1	Vlad	2= 2
Vasilko	1 = 1	Mazarak	1 = 1	Vuk	2+ 4= 6
Goga	1= 1	Mal	1 = 1	(V)ukça	2+ 3= 5
Daka	1= 1	Marin	4+ 9=13	Dobraniç	1 = 1
Deda	5+ 2= 7	Mark	1 = 1	Milash	1 = 1
Dimeniku	5 = 5	Marku	1+ 2= 3	Nenada	1 = 1
Dimitr(i)	9+ 7=16	Martin	3+ 4= 7	Radiç	2+ 1= 3
Domeniko	10=10	Menksha	1 = 1	Rajka	1 = 1
Gjergj	29+34=63	Miha(i)l	1+ 1= 2		
Gjin	8+11=19	Mrija	1 = 1	свећа особа:	12+10=22
Gjo a	1= 1	Nika	2+ 1= 3		
Gjkoaq	1= 1	Nikolla	42+13=55		
Gjon	32+25=57	Pavl	2 = 2		
Gjorgj	10+ 2=12	Pal	8+10=18		
Gjura	1 = 1	Pashkon	1 = 1		
Zara	1 = 1	Pepa	1+ 2= 3		
Ivan	2 = 2	Petr	54+21=75		
Isfan	1 = 1	Premt	2+ 6= 8		
Jaku	3= 3	Premta	1 = 1		
Jovan	1= 1	Progon	1+ 2= 3		
Kala	2 = 2	Stepan	9+ 3=12		
Kola	2+ 2= 4	Syi	1= 1		
Lazar	4+ 3= 7	Tanush	5+ 1= 6		
Lala	1 = 1	Todor	3 = 3		
L(l)ash	2 = 2	Çika	1 = 1		
Leka	5+ 8=13	Shirgj	2+ 2= 4		
Lergjec	1 = 1				
Lijor	1= 1	свећа особа:	306+213=519		

Укупно у узорку: 541 особа, 72 имена

ПРИЛОГ 11

Узорак арбанаских имена 1571. године

(Зона између Паштрика и В. Дрима, Транскр. С. Пуљахе.)

Andre	27	Goma	1	Jaqa	1	Nika	3
Vac	29	Gruja	1	Koja	3	Nina	35
Vaç	1	Dada	7	Koka	36	Noja	6
Vaca	1	Dajç	1	Kola	16	Pal	1
Biba	15	Daka	6	Llapa	1	Papa	24
Boga	3	Deda	9	Laça	1	Pejo	3
Boza	1	Deja	13	Lijal	2	Peka	2
Brank	1	Dejan	1	Lika	27	Pepa	1
Branko	1	D'ida	6	Losha	1	Peça	12
Buça	6	Doda	19	Lula	1	Prend	24
Vasa	2	Dom	2	Luç	1	Puta	6
Vata	3	Doç	2	Luça	1	Stanisha	2
Vila	1	Duka	2	Maza	1	Stepan	1
Vlad	2	Gjec	7	Mala	1	Shtefan	2
Voja	1	Gjin	15	Marin	4	Tita	4
Gac	36	Gjon	37	Mark	10	Tola	18
Gika	19	Gjona	1	Mic	2	Tusha	5
Goga	4	Zara	1				

Укупино: 543 особе, 70 имена

Имена као сведочанства о сјановништву и његовој припадности

26.

Већ је било речи о одликама имена у разним срединама, али има још низ појава које дају основа да се властита имена посматрају као могућна сведочанства о народносним, етно-језичким и етно-социјалним приликама:

— непосредна употреба народносних и етно-социјалних имена у месним називима, као *Влашки Дреновац* у Метохији, село *Арбанаси* у Ријечкој нахији крај Скадарског језера и др.;

— употреба таквих имена као атрибута, одредби уз лично име, са чим се срећемо не само у тефтерима него и у неким повељама, као у једној Душановој: „Име тѣм отроком [штипског властелина]: Турђ Данковић, и Мано *Влах*, и Ђин *Арбанасин*, и Стан Гудоје, и Влчина, и Драгослав *Влах*, Радован Големчић, Драгослав *Србљин*“;

— лик личних имена својствен одређеном језику (или језичкој грани кад су у питању балкански Словени, с обзиром на слабу издиференцираност имена у суседним словенским језицима), о чему смо већ говорили;

— вид укључивања имена у именску формулу, нпр. за словенска имена очинства на *-ић* и присв. придеви на *-ј*, *-ов* и *-ин*, или разни апелативни додаци („Дошлац”, „Пришлац”, „Говедар” и сл.) — при чему треба тачно разабрати шта је узето из средине која се пописује а шта је поступак самог писара;

— фонетске појаве у именима; тако колебања типа *Бард—Барз* у записима указују на албански изговор (међузубни сугласник *dh*), а ликови *Драио*, *Миоко* и сл. на штокавску вокализацију *-а*;

— лична или родовска имена претворена у месна (антропо-топоними) — ако је основно име карактеристично за одређени језик, нпр. *Проиновићи* у Љешанској нахији (од алб. имена *Проион*), *Бербаш* у алб. Алтину (влашко име), *Градисалићи* код Скадра (од слов. имена *Гради-слав*);

— месна имена од општих речи, нпр. слов. имена *Селца* и *Осојна* у Климентима у Алабанији, *Гафа* у Команима у Црној Гори (од алб. *qafe* „шија”, а онда и „пресло, превој”), *Болован* у Подримљу (од рум. *bolovan* „камен, стена”).

Треба рећи нешто више о свакој од ових појава, али — пре тога — и о самим етничким и етно-социјалним именима.

Значења неких етничких имена

27.

У повељама и другим старосрпским записима често се изводе имена становника од имена насеобине (нпр. *Лучане*, *Бџљжане*, *Чрвено-брџжане* у ДХ — житељи села *Лука*, *Бџлџи*, *Чрвени Брџи*), али доста ретко од имена ширих регија, покрајина. Тако се у Даничићевом Рјечнику из књижевних старина српских и Новаковићевим Законским споменицима не налази ниједна потврда за *Рашианин*, а за *Зећанин* само једна („Зећане и Плављане, што се обрѣта рибе, да доносе у манастир”, мисли се на житеље зетских и плавских насеобина дарованих Бањској); *Хлмљани* се помињу у неким повељама хумских великаша (нпр. „Си су Хлмљане који се клеше” у повељи кнеза Андреја), али не и у варијанти *Захлмљани*. Тако и немамо грађе да пратимо садржајну и просторну примену ових имена.

За шира, општија именовања у споменицима се по правилу за житеље старосрпске државе употребљавају етнички називи (по својој основи) — *Србљи*, *Власи*, *Арбанаси*, *Лашини*, а где садржај изискује и *Саси*, *Бљари*, *Грци* и др. Грађа је богата, и она је обрађивана у нашим историјским речницима (РКСС и РЈАЗУ), те је указано и на битне варијације значења код неких имена, од етничког до географског и социјално-сталешког.

28.

Није, међутим, у речницима праћен и просторни опсег примене оваквих имена и промене тога опсега, а то је у ономастици битно, ради бољег разумевања њихових одраза у месним именима и пописима и ради уочавања хронолошких слојева тих појава. — Тако у неким старијим потврдама име *Власи* наслеђује Порфиригенитове *Романе* и примењује се на приморске грађане, конкретно Дубровчане: „И да не јемље Србин Влаха без суда” (око 1205. г., Стефан Првовенчани, тада још жупан,

повеља Дубровчанима); „Ако вѣрује Србљин Влаха, да се при пред кнезом дубровѣчким, и ако вѣрује Влах Србљина, да се при пред баном” (бос. бан Матеј Нинслав, око 1240). Касније ће се име *Влах* употребљавати и у директној опреци са *Дубровчанин*, нпр. „Тко се годѣ уговори Дубровчанин али трговец дубровѣчки за понесен’је карвана . . . да га није вољан сврћи . . . ни Влах ни Србин” (РКСС) — јер се значење имена *Влах* (поред *Власи* = рум. покрајина Влашка) ограничило на више социјалну него етничку категорију житеља српске државе, те се у различитим формулацијама супротставља ратарско-сеоском становништву: „от Влах или земљски људи”, „или је парик или је Влах”, „Србин да се не жени у Власѣх, ако ли се ожени, да ју веде у меропхе и да јеј је меропѣшки закон [а не влашки]”, „потка между селми н перпер, а Влахом и Арбанасом р перпер” (све из РКСС), и свуда се мисли на Влахе као житеље сточарских заједница — катуна).

Старије, напуштено значење влашког имена наследило је име *Латини*, нпр.: „И где кому даје Дубровчанин свој добитък . . . да се клне Латинин за този” (Душанова повеља, Зак. сп., 170). Они су се одржали као одвојена група знатно упорније него Власи; одвајао их је од залеђа „правни положај грађана, католичка вера и романска језичка и културна оријентација” (С. Ђирковић, ЈИЧ 1977, 1-2, стр. 119), с тим што се значење имена ширило и на католике уопште, и кад нису били грађани приморских градова.

29.

Нарочито сложену слику просторног и садржајног опсега значења показује старосрпска грађа за име *Србин* и изведенице. За праћење овога имамо и врло богате полазне податке у познатом спису о народима грчког цара Константина Порфиогенита, где се изричито каже да су Срби населили опустеле покрајине које писац назива Србија, Паганија (земља Неретљана), Захумље, Травунија, Конавле. Између тих покрајина говори и о насељавању Дукље, али ошуткује податак ко је населио; тако је остао простор за нагађања је ли то случајна разлика у стилизацији, или је цар и писац намерно избегао да каже за дукљанске насељенике да су Срби (не сматрајући их таквима), или је разлог за друкчије помињање Дукље мањи степен њене опустелости у доба Авара и мање изражена смена становништва.

Иако старосрпска грађа не даје тако конкретне податке као Порфиогенитов спис, може се ипак пратити развој примене српског имена, при чему — поред садржајног развоја значења — пада у очи и извесно померање на исток просторног опсега примене овога имена (в. прилог 12).

Имена *Србин* и *Влах* међају међусобни однос и у турско доба: с једне стране, у спољном (нарочито муслиманском) изражавању долази до генерализације имена *Влах* и његове примене на све православце, а с друге стране оно се гаси као самоназив и долази до потпуног стапања средина некадашње влашке и српске традиције. Сем тога, развиле су се и разнолике локалне примене влашког имена (уп. прилог 14).

И име *Sclavi* и његове варијанте има одраза у неким ономастичким појавама. Његово је полазно значење, разуме се, Словени уопште. Али, као и другде по ивицама словенског света (уп. *Словињци* на северу Пољске, *Словаци*, *Словенци*, *Славонци* и сл.), и у пограничју српске државе долазило је до његове конкретизације и смисаоног сужавања, па имамо непосредних потврда да имену *Србин* из наших текстова одговара лат. *Sclavus*, тал. *Sciavo*, алб. *Shkau* (уп. примере у прилогу 13), а у алб. језику су се појаве такве конкретизације одржале и до данас, нпр. *Вора III Шкиеве* „Српско гробље” у Урошевићевим Топонимима Косова, или *Shkau* за Србе у алб. нар. песми о косовском боју и сл.). — Било је, уосталом, и обрнутих појава, да се посебно име словенских народа примењује на оно што је заједничко словенско. Тако се нпр. Храбров спис о настанку словенске азбуке у једном руском препису насловљава као „Начело грамотѣ греческој и руској”, а у Цетињском летопису читамо: „Ва лето [6360.] написа слова по сербскомју језику Кирил Философ”. То, заправо, значи да су у појединим словенским срединама — сматрајући словенско писмо својим а не туђим — и називали то писмо својим именом.

Често ни имена житеља појединих насеобина или предела нису значила само пуко указивање на место живљења, него су значила и етнографску припадност датој заједници, својство које се није аутоматски гасило са иселењем нити стицало самим досељењем, него тек у резултату једног интегрисања, укључивања и утапања у нову заједницу. Та је појава имала знатног одраза у ономастици, јер је омогућавала разношење месних, предеоних и племенских имена кад су иселењеници оснивали нову насеобину, а при појединачном иселавању атрибут је прерастао у презиме, те су многа презимена настала на тај начин. Тако су се имена *Кучи*, *Бушаји* и др. разнела и топонимизирала на више места по скадарском базену, а можда и *Бјелойавлићи* (сад *Бјелойач*) код Пећи или двоструки *Озришићи* (си. и ји. од Никшића) представљају разношење истог имена. — И нека шира, земаљска имена срећу се у тифтерима као лични атрибути. Тако су 1485. године, биће у пределу Кастрата или Хота, записани *Бон* и *Деда Македон*, а нешто јужније, у Кадаруну код Купћлиника, *Бура* и *Ненко Црногора*; у овоме можемо видети еквивалент речи *Црногорац*, па би то била прва (колико ми је познато) нађена потврда изведенице од имена *Црна Гора*.

О питању ономастичких атрибута и презимена још ће бити речи, а овде ћу још дати неке прилоге: један оглед описне лексикографске обраде опсега примене речи *Србин* и изведеница, као и извод из Речника САНУ са обрадом речи *Влах* (са значењима засведоченим у наше доба, али традиционалним, развијаним током векова), и најзад — изводе из Порфирогенитовог списка, из кога се у литератури често срећу истргнути цитати, а мало је ко у прилици да има пред собом повезанији текст.

ПРИЛОГ 12

СРБИН и изведенице (ујошреба у средњовековним сјоменицима)

1. Према Порфиријеновију (X в., примере в. у йрилоу 13):

а. Срб(љ)и су словенски насељеници на йросјору који се ка зајаду йраничио („йрема Йейини и Лиџу“) са далмаћинском Хрвајском и (северније) са йанонско-илиричким хрвајским крајевима; на истоку се йраничио са бујарском државом, која је дойтрала и до обласћи Ибра (касније се као сусед на рашком секјору йомиње „йрчка земља“); изричито се у срјски насељенички йросјор убрајају Србија (у значењу йод б), Пајанија (крај између Нерейве и Йейине, са неким осйрвима), Захумље, Травунија и Коначли а изузимају се из њега йриморски йрадови.

б. Србија је део йросјора йод а, између йраница Хрвајске, Захумља, Травуније, Дукље и бујарске државе, на коме су владали йосебни архонии, йй. обухваћала је делове данашње Босне, Херцеговине, Црне Горе и Србије; жийтели ње земље зову се ойей Срб(љ)и ишио значи сужсџу йрмену имена (у набрајањима: „Хрвајии, Срби, Зухамљани“ ишд.) у односу на ону йод а.

2. Према йовељама босанској бана Мајџвја Нинослава (1235 и 1240): Србљи су жийтели Босне, ишио не йреба разумџи са мо Босне, њеио и ондашње срјске државе: Ако вџрује Србљин Влаха, да се при пред кнезом [дубровачким], ако ли вџрује Влах Србљина, да се при пред баном [босанским] (Зак. сп., 144). У лий. йексјиу дубровачких закона (1272. й.) одговарајући йросјор (Рашка, Босна, Хум, Зейа) обухваћиа се именом *Sclavonia*, а жийтели су *Sclavi*: De consuetudine inter Raguseos et dominos Sclavonie . . . cum rege Rascie in terris Rascie, vel cum duce Bossine in terris Bossine, vel cum comite de Chelmo, vel cum comite de Centa in terris de Centa . . . De consuetudine inter Raguseos et Sclavos . . . (Зак. сп., 130—131). Век касније у Босни је измењена формула: Ако има Дубровчанин коју правду на Бошњанину, да га позове прџд господина бана (1332. г., Зак. сп., 164). Уй. и йримере йод 7.

3. У мнојим йошйрдама (нарочито у сажсјијим владарским формулама) йоком свеј немањийкој доба, йа и касније (у државама кнеза Лазара, десјоџа и босанској, које су йрејендовале на ойишје наслеђе срјске државе): срјским именом се обухваћиа йрајнији йросјор сйаре срјске државе, йй. без Босне и др. рејија које нису биле йод Немањийима; жийтели су Срб(љ)и:

а. Од најсйаријет доба йридев срјски у овом ойсеју значења: Самодрж'цу . . . в'сеје срб'скије земље Стефану Немањи (у житију); Стефан [Првовенчани] . . . велиј краљ в'се срб'ске земље (РЈАЗУ); Стефан [исийи] краљ и самодржџд српски (РЈАЗУ); Степан Владислав . . . краљ срб'ски (Зак. сп., 147); [Душан] с . . . сином . . . краљем в'се срб'скије земље Урошем (Зак. сп. 701); Самодржџд в'сеје срб'скије земље [Лазар] (Зак. сп., 771). Ойсеј се види из ойишрних формула исйиш владалаца: Стефан Владислав . . . краљ в'сех рашких зем'љ и Диоклитије и Далмације [йрад. укључивање] и Тронуније и Захлмије (Зак. сп., 138), и лий.: rex totius terre de Rassa, Dioclitae, Dalmatie, Tribunalie, Zachulmie (Зак. сп., 142); или сажсјије: Стефан Урош . . . краљ в'сеј рашк'јј земљи и поморске (Зак. сп., 152), и лий.: rex totius terre Rascie et Maritime (Зак. сп., 147).

б. Од йоч. XIV в., у исйиом ойсеју мн. Србљи, у йрвенсйиво йросјорном или и чисјио йросјорном смјлу: Чловџка приселил . . . из Грк или из Срб'љ (1300. г., РЈАЗУ); Настојештаго краља у Србљих (Душанова повеља, Зак. сп., 168); Урош [йре сйујања на царски йресио] краљ в'сем Србљем (Зак. сп., 705); Трговци који минују у Србље на Дању (драчки дука Балша, 1385. г., Зак. сп., 198); И ако буде цар господин Србљем и властелом и земљи српској, да нџсу држани властеле дубровџчки дати мнџ доход'ка (Бурађ Балшић, 1373. г., Зак. сп. 192); и лий. (двојако): Urosius [Стефан Дечански] . . . Servie rex (Зак. сп., 262), али: De donando domine imperatrici [царици Јелени] . . . urpereros C super mercaciones que portabantur in Sclavoniam (Зак. сп., 173).

в. Начелно је исйио ойсеј и у оним набрајањима йде се йибрајају само обласћи у којима се накнадно ширила срјска држава, као и кад се срјско име йомиње заједно с босанским: Стефан . . . цар Србљем и Грком (Зак. сп., 172), и йрч.: basileus . . . Serbias kai Romanias (Зак. сп., 732); Патријарх Србљем и Грком (Зак. сп., 739); С предњом господом босњском и српском (Твртко, Зак. сп., 206).

г. *Сѣиановник или ѿданик срѣске земље* (у значењу 2а—в) назива се Србин, и ѿ на неким месѣима генерално, без ѿмињања и изузимања друѣих скуѣина унутар земље (о ѿме в. ѿд 5): И да не земље Србин Влаха [*Дубровчанина*] без суда (Стефан Првовенчани, Зак. сп., 136); И ако се обрѣте који дѣг между Србљином с Дубровчанином, да им је суд пред судиом српским и пред једнѣм Дубровчанином (Милутин, Зак. сп., 162), и *лай*. (*повеља истаѿ владара*), *ѿде се умесѣио Србин узима Scлавus: Si aliquis Raguseus habuerit aliquam questionem cum aliquo Sclavo . . .* [да се суди] *per unum Raguseum et unum Sclavum, iudices in ipsa questione* (Зак. сп., 159); и *оѿей ѣмесѣиво Дубровчанима*: К’ди при Латинин Србина, да да Латинин Србину половину Латин а половину Срб’љ свѣдоке . . . (Зак. сп., 170, Душан, а сл. и Урош и др.).

4. *Просѣорно је сужсена ѿримена срѣскоѿ имена у мноѣм владарским формулама* (краља Уроша и даљих владара) кад се у оѿширним формулама (ѿказаним ѿд 3а) рашко име замени срѣским: Стефан Урош . . . краљ в’се срб’ске земље и поморске (Зак. сп., 150); Јелена . . . краљица в’се српске земље и поморске (Зак. сп., 134); и у разним сличним варијацијама: Стефан, цар Србљем и Грком, Помор’ју, Алванији и западној странѣ (Зак. сп., 701); Стефан Дабиша . . . краљ Србљем, Боснѣ и Примор’ју (Зак. сп., 209); и *ѿал.*: Signor de Scia vonia e de Zenta, despoti Zorzi (Зак. сп., 74).

5. *Именом Србин називају се људи који живе у срѣској држави, ѿј. слично са 3ѣ, али са веѣим или мањим ѿграничењима, јер се ѿједине ѿрује ѿособно ѿомину и изузимају, ѿе се ѿаквим ѿпрекама конкретизује или и сужсава значење имена Србин*:

а. *Изузимају се само извањци који ѿривремено или ѿрајније живе у земљи*: Ако буде драго Србину или Сасину узети свога коња, што буде дал Дубровчанин за оногај коња този да му врати (Зак. сп., 219); Властеле и властеличији који греду у двор царев, или Грк или Нѣмѣц или Србин, или властелин ин који љубо . . . (Душанов законик).

б. *Изузимају се и неке ѿрује домаћеѿ сѣиановнишѣва* (верски, или и еѿнички), али не и Власи: Инов’ѿрцем и трговцем да су порот’ци половина Србљи а половина њина дружина (РКСС). У будљанском сѣианѿуѿу, на ѿал. језику, у ѿпреци су „*наш ѿрађанин*” — Schiavo—Арбанас, иѿо би у ѿерминологији наших ѿсара било Латиинин—Србин—Арбанас, а и у којорским лѣиѣинама се ѿонеѣде аѿосѣрофирају Scлавus и Арбанас, а без ѿмена Влаха: Et se alcun nostro cittadino over Schiavo o Albanese lo volesse prender . . . (Зак. сп., 47); Quod nullus mittat litteras Scлавis vel Albanensibus . . . (Зак. сп., 19).

в. *Најѿразѣије је конкретизовање имена Србин кад је у ѿпреци и са Влаха; ѿри ѿме се у неким ѿимерима мисли само на ниже, радне сѣалешѣе* (ѿе је значење и сѣалешки ѿграничено), а у неким на сѣиановнишѣво уѿишѣе: И сваки који приходи на њ [*ѿанађур*], љубо Грк или Блгарин, или Србин, Латин, Арбанасин, Влаха — да дава законују, царину (Милутин Св. Ђорђу скопском, Зак. сп., 620); А ѿ властел великих или малих и владуштих прочих, или је Србин или Латинин или Арбанас или Влаха, кто дрзне испакостити . . . (препис повеље краљице Јелене враѿинском Св. Николи, Зак. сп. 579); Србин да се не жени у Власѣх; ако ли се ожени да ју веде у меропхе (РКСС).

б. *Срѣски као ознака вере* (ѿравославне), вероваѿно у нар. изражавању, док се у званичном језику Законика ѿсваја ѿермин христ’јансѣиво (а катѿоличансѣиво је „јерес”): Да прѣбива поп срб’ски и да поје у црквах које су у Стону и у Рѣту (РКСС). У ѿ. ѿпреку: И поп латински, ако се најде обратив христ’јанина в вѣру латинску, да се каже . . . (у Законику Душановом). *Вера „срѣска” и „латинска” су и у неким лѣиѣинама на ѿал. језику scia va и latina: Volemo de quele non poder esser arcivescovo latin in Craina, noma desse messo bitropoliti de la fede scia va* (Зетске погодбе, Зак. сп., 123); *Chel metropoliti habia le soe iurisdicion per tute le giexie ala fede schiava* (деспот Ђурађ и Млеци, Зак. сп., 285).

7. *Срѣски као ознака језика*: Нико Бѣлиц, дијак српски (Дубровник 1364, РЈАЗУ); Стјепко Калођурѣвић . . . драгоман српски (Котор 1454, РЈАЗУ); 4 повеље . . . двије латински а дви српскије . . . двије ста повеље у господина бана, и иста на лай. језику, *ѿде умесѣио „срѣски” сѣиѿи scлавonicus и scлавonescus: Quatuor privilegia . . . duo scripta in grammatica latina et alia in scлавonico . . . dominus banus habet duo, unum videlicet in latino et aliud in scлавonesco* (обоје босански бан Стјепан, 1333, Зак. сп., 301 и 303).

ПРИЛОГ 13

Из сѣиса о народима Констѣантинѣна Порфирогенѣиѣа
(изд. Б. Ферјанчиѣа)

29. *О Далмацији и суседним ѣлеменима.* Цар Диоклецијан је много волео земљу Далмацију и зато је, доведши народ из Рима са њиховим породицама, населио њих у овој земљи Далмацији; они беху названи Романима (Romanoi), јер су из Рима пресељени, и тај назив носе све до данас . . . Власт ових Романа протезала се до реке Дунава. Једном приликом они, желећи да пређу реку и упознају становнике с оне стране реке, прешавши нађоше словенска племена (ethnē Sklabēnika) ненаоружана, која се зваху и Авари . . . Пошто су Романи затекли ове Аваре ненаоружане и неспремне за рат, нападну их, покупе плен и робље и врате се . . . И близу мора, испод истога града [Сплита], налази се град звани Салона, велики као пола Цариграда. У њему су се сви Романи сакупљали и оружали . . .

Тако се дакле Словени односно Авари саветоваше, и када Романи једном пређоше, они им поставише заседу и, ступивши у борбу, победе их . . . Романе одмах потисну и заузму напред споменути град Салону. И населивши се тамо, после кратког времена почну пљачкати Романе који су живели у равници и по узвишенијим местима, униште их и завладају њиховим земљиштем. Остали Романи нађу спас у приморским градовима, и држе их све до данас. Градови су: Котор, Рагуза, Сплит, Трогир, Задар (ta Dekatera, to Raousin, to Aspalathon, to Tetraggourin, ta Diadōra), Арба, Векла и Опсара [Раб, Крк, Црес], чији се становници до данас називају Романи.

А од владе Ираклија, цара Ромеја (Rōmaion), а на који начин — биће испричано у поглављу о Хрватима и Србима, читава Далмација и племена око ње, као Хрвати, Срби, Захумљани, Травуњани, Конављани, Дукљани и Неретљани — који се називају и Пагани (Hrōbatoi, Serbloi, Zachloumoi, Terbouniōtai, Kanalitai, Dioklētianoī, Arentanoi — Paganoi) . . . Пошто је царство Ромеја . . . дошло до руба потпуне пропасти . . . становници далматинских градова постадоше самостални . . . па штавише и тамошња племена, Хрвати и Срби и Захумљани и Травуњани и Конављани и Дукљани и Пагани, одвојивши се од царства Ромеја, постадоше самостална и независна, не покоривајући се никоме. Ова племена, како кажу, немају архонте [кнезове], већ само старце жупане, на исти начин као и остале Склавиније (Sklabēniai) . . .

30. *Издајање о провинцији Далмацији . . .* У давна времена Далмација је почињала од околине Драча (tou Dugrachiou), односно од Бара (аро Antibareōs) и простирала се до истарског горја (tēs Istrias orōn), а у ширину је захватала до реке Дунава . . .

Од Хрвата који су дошли у Далмацију одвоји се један део и завлада Илириком и Панонијом. И они су имали независног архонта, који је на све стране слао посланства, а пријатељска само архонту Хрватске . . .

И споменута Хрватска, као и остале Склавиније, географски лежи овако:

Дукља (hē Diokleia) лежи према кастелима Драча, тј. до Љеша (ton Elisson), Улциња (ton Elkunion) и Бара, и иде до Котора, а планинским странама се граничи са Србијом.

Од Котора почиње архонтија Травунија (hē Terbounia) и пружа се до Рагузе [Дубровника], а својим планинским странама граничи са Србијом.

Од Рагузе почиње архонтија Захумљана и пружа се до реке Неретве (tou Orontiou), и према Приморју допире до Паганије, а планинском страном према северу граничи се Хрватима, а спреда Србијом.

Од реке Неретве почиње Паганија и пружа се до реке Цетине (tēs Zentinas) . . .

Од реке Цетине почиње земља Хрватска (hē chōra Chrōbatias), и пружа се према приморју до граница Истре, односно до града Лабина (Albounos), и са брдске стране у извесној мери пружа се и даље од провинције Истре, а према Цетини и Ливну (hē Chlebiana) граничи се Србијом.

Земља Србија (hē chōra Serblas) лежи испред свих осталих земаља, са севера се граничи Хрватском а са југа Бугарском . . .

31. *О Хрватима и земљи у којој сада обитавашу.* Хрвати, који су сада насељени у крајевима Далмације, воде порекло од некрштених Хрвата, названих и Бели, који станују с ону страну Турске [Мађарске] а у близини Франачке, и граниче се са Словенима, некрштеним Србима . . . Ови Хрвати дођоше као пребеглице цару РOMEЈА Ираклију, пре него што Срби пребеглоше истом цару Ираклију . . . У покрштеној Хрватској су насељени градови: Нин, Биоград, Велица, Скрадин, Ливно, Столпон, Книн, Карин и Клавока (hē Nōna, to Belgradon, to Belitzin, to Skordona, hē Chlebena, to Stolpon, to Tenēn, to Kori, to Klabōka) . . .

32. *О Србима и земљи у којој сада обитавашу.* Треба знати да Срби воде порекло од некрштених Срба, названих и Бели, насељених с оне стране Турске [Мађарске] . . .

И пошто садашња Србија и Паганија и земља Захумљана и Травунија и земља Конављана беху под влашћу цара РOMEЈА, а те земље опусте од Авара — јер из тамошњих земаља они изгнаше Романе, који сада станују у Далмацији и Драчу — то цар у овим земаљама насели исте Србе, и беху они потчињени цару РOMEЈА; цар њих покрсти, доведши свештенике из Рима . . .

Борис [буг. архонт Михаило Борис] . . . склопи мир са Србима. Желећи да се врати у Бугарску . . . затражи за своје обезбеђење децу архонта Мутимира . . . који га спроведоше читавог до границе, до Раса (tēs Rasēs) . . .

У покрштеној Србији су насељени градови: Дестиник, Чернавуск, Међуречеј, Дреснеик, Лесник, Салинес [Соли, Тузла], и у области Босне Котор и Десник (to Destinikon, to Tzernabouskeē, to Meguretous, to Dresneēk, to Lesnēk, to Salines, ta Katera, to Desnēk).

33. *О Захумљанима и земљи у којој сада обитавашу.* Земљу Захумљана раније су држали РOMEЈИ, мислим Романи које је цар Диоклецијан преселио из Рима, као што је речено о њима у историји Хрвата. Ова земља Захумљана беше под царем РOMEЈА, али пошто и земљу и њен народ поробише Авари, остаде потпуно пуста. Захумљани који сада тамо станују су Срби, потичући из времена оног архонта који је цару Ираклију био пребегло . . . У земљи Захумљана су насељени градови: Стон, Мокрискик, Јосли, Галуманик [Ошље, Глумина], Добрискик (to Stagnon, to Mokriskik, to Ioslē, to Galumaēnik., to Dobriskik).

34. *О Травуњанима и Конављанима и земљи коју сада обитавашу.* Земља Травуњана и Конављана је једна. Тамошњи становници воде порекло од некрштених Срба, који су ту живели од оног архонта који је пребегло цару Ираклију из некрштене Србије до српског архонта Властимира . . . Архонти Травуније увек су били под влашћу архонта Србије . . . У земљи Травунији и Конављу су насељени градови: Требиње, Врм, Рисан, Лукавете, Зетливи (hē Terbounia, to Ormos, ta Risena, to Loukabētai, tou Zetlēbē).

35. *О Дукљанима и земљи коју сада обитавашу.* И Дукљу су раније држали Романи које је преселио цар Диоклецијан из Рима, као што је речено у историји о Хрватима, и налазила се под влашћу цара РOMEЈА. Авари су поробили и ову земљу, и она је остала пуста, и за цара Ираклија поново је насељена, као и Хрватска, Србија, земља Захумљана, Травунија и Конавље. Дукља се назива по граду у овој земљи који сагради цар Диоклецијан, а сада је то пуст град, и до данас се зове Дукља. У земљи Дукљи су велики насељени градови: Градац, Новиград, Лонтодокла (to Gradetai, to Nougrade, to Lonōtokla).

36. *О Паганима који се називашу и Нерейљани и земљи коју сада обитавашу.* Земљу у којој сада станују Пагани такође су раније држали Романи . . . Исти Пагани воде порекло од некрштених Срба, из времена оног архонта који је пребегло цару Ираклију. Авари су такође ову земљу поробили и опустошили, па је за цара Ираклија поново насељена. Пагани се зову због тога што нису примили крштење у оно време кад су покрштени сви Срби . . . У Паганији су насељени градови: Мокро, Верула, Острок, Славинеца (to Mokron, ta Beroullia, to Ostrōk, hē Slabinetza). А држе и ова острва: . . . Корчула . . . Мљет . . . Хвар . . . Брач (Kourkra, Meleta, Phara, Bratzēs) . . .

ПРИЛОГ 14

Значења речи ВЛАХ у Речнику САНУ

1. а. *сѣановник Влашке (румунске њокрајине), онај који је њореклом из Влашке.*
- б. нар. назив за *ѣриѣадника румунске националне мањине или уоѣише човека румунске народносѣи.*
2. нар. назив (*често њоѣрдан*) за *ѣриѣадника друѣе вере, човека из друѣоѣ краја и сл.:*
 - а. *ѣриѣадник ѣравославне вере, обично Србин (за кѣѣолике и муслимане на ѣериѣѣорији бивше Аустроугарске):* Срби закона Турскога у Босни и у Херцеговини, а тако и они закона Римскога, како и у Босни и у Херцеговини, тако и у царству Аустријскоме изван Далмације зову, и то као за поругу, Власима браћу своју закона грчкога (Вуков Рјечник); Влах — тако по приморју зову градски католици православне Србе из унутрашњости (Љ. Јовановић); у Дубровнику . . . зову још свакога хришћанина источне цркве био Грк, Рус и ост. „Влахом” (И. Стојановић).
 - б. *хришћанин (за муслимане):* Нека знаду Власи по крајини да су јоште у животу. Турци (Нар. песма); А Турчина ако још имаде гдјегод кога, тер се влаха боји (И. Мажуранић).
 - в. *кѣѣолик (за ѣравничке муслимане):* У Босни у травничком округу „Влах” је мухамеданцима католик, а православни „Ришћанин” (Бранково коло 1904).
 - г. *кѣѣолик који ѣовори као Србин, ѣѣ. новоиѣокавски (за ѣодравске сѣаринце):* У Подравини хрватски „муѣи” зову „Власима” оне католике, који српски говоре (Бранково коло 1904).
 - д. *Херцѣѣовац (за Дубровчане):* У Дубровнику зову уопће Власима све пребиваоце Херцеговине, спадали они источној или западној цркви (И. Стојановић).
 - ѣ. *сељак са кѣѣина (за далмаѣинске варошане и остѣрвљане):* У Далмацији грађани и варошани и острвљани зову Влахом свакога сељака са сухе земље, које му драго вјере . . . Ријеч ова Влах овамо није никаква поруга (Вуков Рјечник).
3. *човек из Влашије (крај у јуѣозајадној Исиѣи).*

Месна имена изведена од народносних

31.

Тек у новије доба бива да се име неком месту даје, да се неком одлуком или договором утврђује како ће се оно звати. У средњем веку на нашем тлу тога није било, имена местима нису надевана него су настајала. Једини је изузетак у томе што су новоподигнуте цркве нечијом одлуком посвећиване одређеном свецу или верском појму, те им је у том смислу надевано име, а оно се често преносило и на име места; тако су настала нпр. месна имена *Сѣѣейеница* или *Сѣѣейаница* у Метохији (раније *Сѣѣѣања црква*, тј. црква посвећена св. Стефану), или *Свѣѣѣи Врачи* и *Шинѣон* (= Свети Јован) крај Скадарскога језера.

То вреди и за месна имена изведена од народносних. Она нису надевана из манифестационих разлога (чега има код новијих имена, из прошлог и овог века) него садрже у себи историјску информацију и то двоструку: она увек значе да је ту у време настајања месног назива било оних чијим је етничким именом место названо, а исто тако да је било и других, који се нису тако звали, те је за разлику од њих одн. њиховог поседа и узето такво месно име; дакле као марказија и опрека,

а не као истицање имена ради њега самога. На пример, многобројни топоними изведени од имена *Влах* увек сведоче и да је ту било Владах (у било ком значењу те речи) и да нису били сами, да је било и оних који се нису звали Власима.

Отуда су оваква имена речита као историјски подаци, ако изузмемо новија пригодна крштавања и ако тачно оценимо време настанка имена. А то време може бити врло различито, јер се процес настајања етнички обележених имена никад сасвим не заустави у етнички мешовитим срединама. На пример, у сразмерно недавна имена можемо убројити она из „Топонима Косова” А. Урошевића у којима су Албанци речју *Shkau* и њеним облицима маркирали нешто као српско: РОГА Т’ ШКИЕВЕ (Српско гробље), КОДРА ШКИЕВЕ (Српско брдо), КРОНИ ШКАУТ (Србинов извор), ЛИВАДА ШКАУТ (Србинова ливада), ЛИВАДА Е ШКИЊЕС (Српкињина ливада), РОГАТ ШКИЕВЕ (Српске ледине), УРА ШКАУТ (Србинов мост).

Напротив, имена изведена од *Влах* на простору историјске Рашке, Зете и Хума по правилу су средњевековна, те указују на присуство влашких заједница (катуна) и на друкчију околину или суседство (најчешће српско, кад су у питању дубљи континентални предели, док је ка Приморју могло бити и опрека са „Латинима” или сл.). — Исто су тако по правилу стара имена изведена од *Арбанас*, којих је знатно мање него од *Влах*, али их има и далеко од средњевековног албанског етно-језичког простора, нпр. *Арбанаска* зап. од Требиња и у Топлици.

Расутост имена маркираних и као влашка и као арбанаска добрим делом је последица кретања ових скупина као сточара. Тога је кретања у раније средњевековно доба морало бити и знатно више него при крају немањихког раздобља, кад су сточарске заједнице већ везане за сасвим одређен предео, што видимо из подробно одређиваних граница дечанских и светоарханђелских катуна; да то није увек и свуда тако било, сведоче и правне одредбе које регулишу начин кретања Владах и Арбанаса преко туђихседа: „Гдѣ престоји Влах или Арбанасин на селѣ, на томзи селѣ да не стане други, за њим грете” (Душанов законик). Зато при истраживању етимологије топонима широм старосрпског простора треба тражити не само влашке (романске) него и могуће албанске елементе; вероватноћа налажења таквих трагова у неким крајевима је већа а у неким мања, али нигде није потпуно искључена. — И употреба других етничких имена у топонимији омогућава извесна сазнања. Као илустрација послужиће неколико појединачних етно-топонима.

32.

АРБАНАСИ, село крај Ријеке Црнојевића; можда се оно помиње у повељи којом Милутин даје манастиру на Врањини „от Чрне Горе от Арбанас Васиља с децом” (Зак. сп., 580). Како је ово жупски пријезерски крај, није вероватно да је ту био катун, него некадашње арбанаско сеоско насеље. Године 1521. (према ЦД) то је било веће село (85 дома-

ћина и баштина), а назив је, очигледно, само традиционалан, јер су имена као и другде по Црној Гори: више од половине их је од слов. основа, а специфичних албанских имена нема, сем што се види да је једну баштину раније држао неки *Бон*, а два житеља имају име изведено словенским наставком од алб. облика (*Љешко*). О језику сведочи и име *Миоман*, са штокавском вокализацијом *-л* (од *Милман*).

АРБАНАСИ у САХ: „И придасмо му . . . от Арбанас Шпинадију”. Овде се етничким именом указује на предео арбанаских катуна сев. од Призрена, дарованих (истом повељом) призренском манастиру. Очувани одраз имена четирију од ових катуна (*Шпинадиници*, *Биновици*, *Цајарци*, *Новаци*) омогућава да се ова зона поуздано одреди. Непосредно је крај Шпинадије и Цапараца село *Љуџолаве*, пописано у СК 1485. године, а албански елементи у именима сведоче да се албански живаљ овде (бар у некој мери) одржавао и током XV века. Уп. и ниже *Србице*.

АРБАНАШКА, данашње село у Топлици, уписана је у ОБ као *Арбанаши*. У време пописа село је већ било изгубило албански карактер, јер је од девет имена осам словенских (девето је *Сийџан*).

АРБАНАШ ПОТОК се још у XIII веку (у повељи краља Уроша) помиње као међа села Крушевца, близу манастира Девича, и вероватно је име одраз кретања сточара Арбанаса.

БУЛГАРИ, тако се зове село уписано у збирни пописседа Иса-бега Исхаковића 1455. године. Х. Шабановић је утврдио да је село било на Ибру, у пределу данашњег села Србовац. Како је то управо зона некадашњихседа манастира Бањске, сва је прилика да је ту био КАТУН БЛГАРСКИ из Бањске хрисовуље. По логици низања побројених катуна можемо онда узети да су и претходно поменути катуни (*Пијајинци* и *Шинишковици* били такође у Поибарју, близу самог манастира. — *Кашун блгарски* није само традиционално име, него је заиста био етничка дијаспора на српском земљишту, јер се из начина пописивања види да је у њему, за разлику од старосрпских прилика тога доба, било у обичају домазетство (о томе у зборнику посвећеном Љ. Стојановићу, који САНУ припрема за штампу).

ВЛАШКА РУДИНА код Г. Медуна и **ВЛАШКИ БРОД** код с. Биоча, а такође у пределу Куча (ка Комовима) **СРПСКА РУПА** (СЕЗБ 8) могли би указивати да је у словенској компоненти Куча (друга су компонента Арбанаси католици) било становништва и српске и влашке традиције (одн. сталешко-социјалне припадности).

ВЛАШКЕ РУПЕ И ВЛАШКИ ДО у Бјелицама у Кат. нахији, а у блиском суседству Влашкога дола (на земљишту Цуца) **СР(П)СКИ ДО** и **СР(П)СКИ ВРХ** (СЕЗБ 39) сведоче да ни предели тако мало погодни за земљорадњу као што је Катунска нахија нису били само сточарски, него су били проткани насеобинама ратарског типа, за које су искоришћаване и тако скромне могућности какве пружа предео Ржаног дола у Цуцама. Опрека *влашки-српски* (изговор „срски” је уобичајена

редукција у месном говору, као „лисат” уместо липсати) свакако сведочи о сточарско-ратарском сучељавању, а недалеко (у Ђеклићима) налази се и ЛАТИНСКИ ДО; опет, дакле, имамо три компоненте (слично као у Кучима), бар формално, јер се *Латински до* у нар. предању објашњава као млађе име, из доба владике Данила (што и може и не мора бити тачно).

СКЛАВ, *Shklav* у СК, село уписано као подручно Крајини и Зајезерској нахији, биће исто што и код М. Болице *Schanv* (веров. са словном грешком, којих има подоста у Боличином спису у Старицама 12), за којим су уписани и АРБАНАСИ (*Arbanassi*). Сумње нема, то је место *Цкла* на ј. обали Скадарског језера, крај саме државне границе (с југосл. стране), којему је одмах у залеђу место *Арбанеш*. Ту је, очигледно, у именима *Склав(у)*—*Арбанаси* изражена етничка опрека. Данас у том крају нема црногорског живља него само албанске народности, али је 1485. године *Склав* још чувао састав у складу са својим именом, јер су лична имена углавном словенска.

СРБИЦЕ у повељама, данас *Србица* сев. од Призрена, вероватно указује на сличну опреку као у претходном примеру, јер се предео села граничио са пределом арбанаских катуна, о којима је било речи горе (под *Арбанаси II*).

СРПСКА и ГРЉЕ, тако у СК треба прочитати графије SYRPSKЕ и GRLE, напоредна имена једног места у нахији Подгорица, која је приређивач издања транскрибовао као „*Sirpeska*” и „*Grila*”. То је данашње село *Срјска* у Зетској равници, близу ушћа Цијевне у Морачу. И друго име је познато из Цетињског летописа, према којему богунска међа иде „крз куће грљске и у Цијевну доспијева”, а помиње се и пут који иде „от села Грља ка Плавници мимо Берисалиће”. Име *Срјска* овде не може указивати на ратарско-сточарско сучељавање, јер је Зетска равница (некадашња жупа *Подлужје*) предео где није реално претпостављати сточарске катуне, него на етничке разлике, јер је у близини било арбанаских насеобина.

СР(П)СКА КАМЕНИЦА у пределу Броћанца код Никшића (према грађи Д. Петровића у Прилозима проучавању језика 8) свакако је траг ратарско-сточарске (српско-влашке) опреке, што се и природно очекује на ивици једног поља и на почетку планинског предела. Налазимо, међутим, и северније, у предгорју Дурмитора — тј. у крају изразито погодном за сточарство ВЛАШКИ ПРОДО зап. од Шавника и СРПСКИ ДО у изворишту Мораче, што сведочи да ни у таквом пределу сточари Власи нису били једина компонента живља. (Оба су имена са топогр. секције.)

СРПСКА МАХАЛА и АРНАУТСКА МАХАЛА чиниле су Кичево шездесетих година XV века (МД 1467/8), и овај пример с македонског земљишта сведочи да су већ у XV в. овакви називи знали бити само традиционално наслеђе, а не показатељи актуелног стања. Наиме, контраст у личним именима из обеју махала више није изразит: и у једној

и у другој има понеко специфично албанско име, али знатно мање него словенских. Словенска су мушка имена, истина, разноврснија и гушћа у Српској него у Арнаутској махали, а међу женскимa већ нема никаквога контраста (у обема махалама је доста удовица, сагласно тим временима): *Бојослава, Влада, Мила, Милица 2, Рада 2, Радослава, Сјајка, Сјанислава 2, Сјајка, Бура, Мара, Тодора* — у Српској махали, а у Арнаутској: *Влаја, Доброслава, Радислава, Радица, Рајка 2, Сјана 2, Ерменка, Тодора*. — Изричито сведочи о традиционалности имена Арнаутске махале чињеница да се један њен становник записује као *Кала Арнаут*, јер се не би тако именовао кад би се и остали махаљани сматрали „Арнаутима” (тур. варијанта имена *Арбанаси*).

Народна имена као придевци личних имена

33.

Кад се данас негде сретнемо с презименом типа *Хорвајн, Србин, Бујар(ин)* — то је само традиционални податак о прошлости породице, који значи да је неко од предака живео негде где је његова народност припадност била у опреци са средином, те је за разлику од те средине био маркиран народносним именом, које је прерасло у презиме, а не значи никакав податак о приликама у којима сад живи носилац таквог презимена. Друкчије је, међутим, у средњевековним пописима (највише је тога у турским тефтерима), где још нема система презимена, те је придевак *Србин, Арбанас, Бујарин* и сл. непосредни и актуелни податак о припадности: као што се почесто уместо очинства поједини становници за разлику од осталих маркирају неком општом именицом (*јоведар, ковач, дошлац, иришлац* и сл.), тако се могу маркирати и припадношћу (како су је тада схватили) ако је она у опреци са средином, ако у тој средини није правило него изузетак.

Отуда народносни придевци уз имена спадају у најпоузданија сведочанства о становништву и његовом саставу, али само у оквиру насеобине у чијем се попису појављује таква маркација, а могућност извођења општијих закључака зависи од густоће примене етничких придевака; кад су довољно густе, они могу указати на смер пресељавања и кретања становништва, а с друге стране они могу послужити као негативно сведочанство, тј. да припадност која је изричито истакнута уз нечије име (нпр. *Радослав Србин, Ђон Арбанас*) не важи за дату насеобину као целину, за главнину становништва о њој. — Постоје, ипак, неке замке, могућности погрешног разумевања оваквог записа, што треба имати на уму; тако се *Хрвајин* јавља и као лично име (већ у БХ и ДХ, а у ОБ имамо и изведенице *Хрвоје, Хрвојин, Хрвојица, Хрвоња*), такође и *Влах, Ерменин*, а облик типа *Србљан* можда не значи припадност него порекло из неког места названог српским именом.

Писари катастера нису једнако склони примени таквих придевака, а у неким се изворима, нпр. црногорским тефтерима, етнички атрибути уопште и не уочавају.

Поменуто је већ да је у СЗ неколико пута употребљен придевак *Sclauo* или *Schiauo*; то видимо у селима *Болса* (вероватно ист. од Купљника) и *Грижа* (између Купљника и Скадра), а онда нешто више потврда у селима јужније од Скадра („soto Scutari“): *Piera Negra* (*Гури и Зи*), *Spatari* (*Спашара*), *Somesi*, *Barbarossi* (*Барбулуи*), *Pastropati*, *San Serzi* (*Свеџи Срђ*), а сем тога једна властеоска (пронијарска) породица носи придевак *Schiauo*. То, свакако, значи да су поменута села била арбанаска, а српска (одн. словенска) припадност била је у њима само изузетна појава.

У СК писар није био нарочито склон да уз лично име уместо очинства или презимена уписује народносно име, а атрибута *Србин* (или *Слав* и сл.) изгледа да уопште нема у овом споменику. Придевак *Арбанас*, *Арнауи* или *син Арбанаса* среће се (по подацима у предговору и регистру издања СК) у десет места: у *Пећи*, *Д. Пејрчу* (ји. од *Пећи*), затим у четири места на другој (левој) страни Б. Дрима (*Лесковац*, *Г. Белица*, *Рудник* и *Тудоричеви* — *Турићевац*), даље у *Нејробшију* код Призрена, у *Сливјанима* (*Скивјану*) с. од *Ђаковице* и у два непозната места, вероватно такође близу *Ђаковице* (*Крачор* и *Лезибаба*). — Једва нешто више села са потврдама за исте придевке имамо у ОБ 1455: у сливу *Клине Кућица*, *Врба*, „*Кладорудница*“ (старије *Кладорубница*, данас *Кладерница*), *Д. Тушиље*, *М. Обриње*, у сливу *Ситнице Вучијрн*, *Шийиула*, непознато *Радишево*, *Лайље Село*, *Суводол*, *Шийимље*, у *Сиринићу Бурник*, *Шийици*, *Заскок*, у сливу *Биначке Мораве Злашаре* и непозната места *Обица*, *Грбовци*, *Г. Сирелица* и *Прудна*. — Ово значи да побројана места нису била по основном саставу арбанаска, што је можда најиндикативнији податак за *Сливјане* (с. од *Ђаковице*), с обзиром на блискост арбанаских насеобина. Можемо у овоме видети и извесне податке о кретању *Арбанаса*, иако су примери сувише малобројни за неке битније закључке.

У СК 1485 и ОБ 1455 среће се гдегде и придевак *Влах* (у тур. облику *Ифлак* или сл.) или *син Влада*. Таква су места *Требојоле* (*Тројоја*) у *Алтину*, *Почесије*, *Кош* и „*Vodojina*“ (*Видење?*) ист. од *Пећи*, *Набој* код *Тутина*, *Сирмац*, *Врба*, *Кућица* и *Кладорубница* („*Кладорудница*“) у сливу *Клине*, *Трсињеник*, *Годанце*, *Шийимље*, *Шараник*, *Д. Гушије* и *Г. Неродимља* у сливу *Ситнице* и на вододелници с *Лепенцом*, *Косиомлајница* и *Деваје* у сливу *Мораве*, *Добројин* и *Брајина* у сливу *Лаба* — и др. Ове маркације сведоче да се још није у овим крајевима био затро појам *Влада* као посебне скупине.

Од интереса су, такође, примери са придевком *Србин* или сл. У ОБ уочена су само два имена са придевком *син Србина*, и то оба у сливу *Лепенца*, у *Сиринићу* (села *Врбашиница* и *Селце*); сем тога, у сливу *Мораве* (нахија *Тополница*) налазимо три примера са обликом *Србљак* или *Србљан* (у селима *Прилејница*, *Койривница* и *Божевице*). Знатно више оваквих података налазимо нпр. у МД 1467/8, где је (у оквиру Скопског

вилајета) обухваћена и околина Качаника. Налазимо, најпре, у селу Сопотница, на Лепенцу сз. од Качаника, *Радислав* (или пре *Радослав*) *Србин*, а онда у самом Качанику и селима око њега (Ковачевац, Рујево, Нинковце, Ланиште и др.) таквих примера нема (да ли случајно?), да би се поново појавили, и то у већем броју, јужније, даље од Качаничке клисуре, те их видимо у селима *Бурђев Дол*, *Кошлина*, *Пустеник*, *Паливоденица*, а затим даље према Скопљу у селима *Вучидол*, *Лејенец*, *Глухово*, *Булачани*, *Љубошан*, *Кучевшиште*, као и у неким скопским махалама и другде по Македонији.

Ако и треба изузети примере са *Србљак* или *Србљан* због нетипичног облика, ако би се примери из Сиринића можда и могли разумети као опрека ратара и сточара — сигурно је да даље ка југу од Качаника почиње зона насеобина у којима се *Србин* узима као изузетак а не као правило. Треба пак напоменути да се, такође, у Скопском вилајету, у више села као слична маркација среће и *Бљарин* или сл. (села *Лушица*, *Љубанице*, *Грачаница*, *Режанце*, *Смесница*, *Лаништије*). Посебно је индикативно кад се у истом селу (са типичним словенским именима) нађе као маркација и *Србин* и *Бљарин*, као у *Црешеву* (си. од Скопље) „*Драјаш Србин*” и „*Јован син Бљарина*” (сл. у истом селу и 1452. г.), а биће да тако треба разумети и напоредност придевка *Србин* и очинства *Бујарчић* у Г. Сопотници, или кад Душанова повеља записује у Врању *Србина Радослава* (Г. Врање) и *Бојдана Бљарина* (Д. Врање). — Мислим да одавде логично следи закључак да су ка истоку постојали предели у којима ниједно шире народносно име није било прихваћено као сопствено, него су резервисана за маркацију досељеника.

Лик имена као сведочанство о етнојезичким іраницама

35.

Широм земљишта балканских Словена лична имена, разуме се, нису била потпуно уједначена, ни у погледу укупног фонда активно примењиваних имена нити у погледу њихове учесталости. Тако у грађи тефтера пада у очи да је по македонској области прерада имена, и то пре свега у правцу скраћивања, била у XV веку отишла знатно даље него широм старосрпског земљишта, где скраћени типови (*Брана*, *Бране*, *Брано* и сл.) још нису били ухватили ширег маха. Разлике се, ипак, појављују необавезно и поступно, без наглих смена, те треба одређено рећи да се по самим списковима имена не могу одређивати средњовековне етничке границе међу балканским Словенима; нпр. *Кашун бљарски* у БХ по личним именима не показује никакве маркантне разлике у односу на остале кагуне и старосрпске насеобине.

Исто тако лична имена не омогућавају да се разграничавају *Срб(љ)и Власи* и *Лашини*. Истина, није без особености ономастика приморских градова (Дубровника, Котора), али не треба мислити да ће се по самим именима разазнати кад је прекорачена верска граница православаља и католичанства, која је одређивала припадност тзв. Латинима.

Напротив, већ показане изразите одлике староарбанаских имена омогућавају да се поуздано одређују насеобине са именима старосрпског типа, са именима староарбанаског типа и са мешовитом ономастиком. Праћење ових одлика и граница биће предмет даљих одељака овога рада, кад пређемо на разматрање имена по зонама, а овде ће бити дата само сажета општа слика, коју показује и приложена карта II. Утврђивање конкретне границе отежано је и тиме што се извешан број места у граничним зонама не да ближе локализовати, али и поуздано размештених насеобина има довољно да можемо као основане узети ове налазе за почетак турскога доба:

— Мркојевићи (данас Мрковићи, у залеђу Бара и Улица) имају у основи словенска имена, мада са извесним албанским примесима и утицајима.

— Крајина (сев. од Мрковића, тј. између Црмнице, планине Румије и Бојане или садашње државне границе) представља мешовиту зону.

— Источно од Бојане нема словенских насеобина, али је источно од Скадарског језера, у простору Купљник—Кадарун—Подгора, постојала зона са именима старосрпског типа, док су даље ка истоку, све до граница Алтина, само арбанаске насеобине.

— Мешовитог су карактера и имена око реке Цијевне, почев од Климената у Албанији, преко Куча, па до Зетске равнице (историјског Подлужја).

— Насеља са арбанаском ономастиком нема у Старој Црној Гори (потоња Катунска, Љешанска, Ријечка и Црмничка нахија), и уопште западно од језера и Мораче. Исто вреди за Подгорицу, Пипере, Васојевиће, плавско-гусињски крај и цело Полимље, а такође за читаву област Бранковића (поречје Клине, горњег Ибра, Ситнице, Лаба, Топлице и Косанице, Лепенца, Јужне Мораве. Нема их ни у старом Хвосну (сев. Метохија), укључујући Ругово, а ни јужније — у си. делу међуречја Б. Дрима и његове притоке Рибнице.

— Стање се, међутим, мења западније од овога простора, те турска нахија одн. старосрпска покрајина Алтин представља изразито мешовиту зону. При томе у албанском делу Алтина преовлађују српске насеобине, док је највећа концентрација арбанаских насеобина с обе стране реке Рибнице (Ереника), између Јуника и Ђаковице, у којој већ доминирају старосрпска имена. Арбанаских насеобина има и око Ђаковице. Али ту већ ка југу залазимо у предео из којег за XV век имамо само местимичне податке, недовољне за праћење етно-језичких граница, јер недостају тефтери за област Дукађина и Призрена (или нисам дошао до њих). Један век касније, према објављеним деловима Дукађинског тефтера од 1571. године, у пределима око Паштрика влада албанска антропонимија (типа показаног у прилогу 11), али то је већ друго доба, које овде не испитујемо и чија се слика не би смела механички пројектовати у прошлост.

Фонетске појаве у именима

36.

Упркос великој непрецизности записа фонетске структуре имена у тефтерима, својственој делом арабици као писму а делом брзописној пракси турских писара — тефтери садрже веома важна сведочанства из историјске фонетике. Они чак имају и извесних предности у односу на ћирилске споменике, у којима традиционална и у великој мери стандардизована ортографија врло често маскира стварни фонетски лик записаних речи и не открива еволуцију тога лика, јер је заснована на једном старијем стању језика, и то у неким елементима другог, туђег — старословенског.

Турски писари, међутим, нарочито писари првих тефтера, нису били у прилици да примењују неке раније створене обрасце записивања наших имена, те се у њиховим записима непосредније одражава актуелно стање. Ово ипак не треба схватити као апсолутно правило, јер су по свој прилици многи турски писари познавали и ћирилску писменост, а вероватно су се у некој мери при састављању катастарских служили и ћирилским документима — тако да и у тефтерима имамо несумњивих појава традиционалног писања, представљања таквог лика имена какав није могао бити својствен народном говору у време писања тефтера; другим речима, има појава архаизирања стварног лика имена.

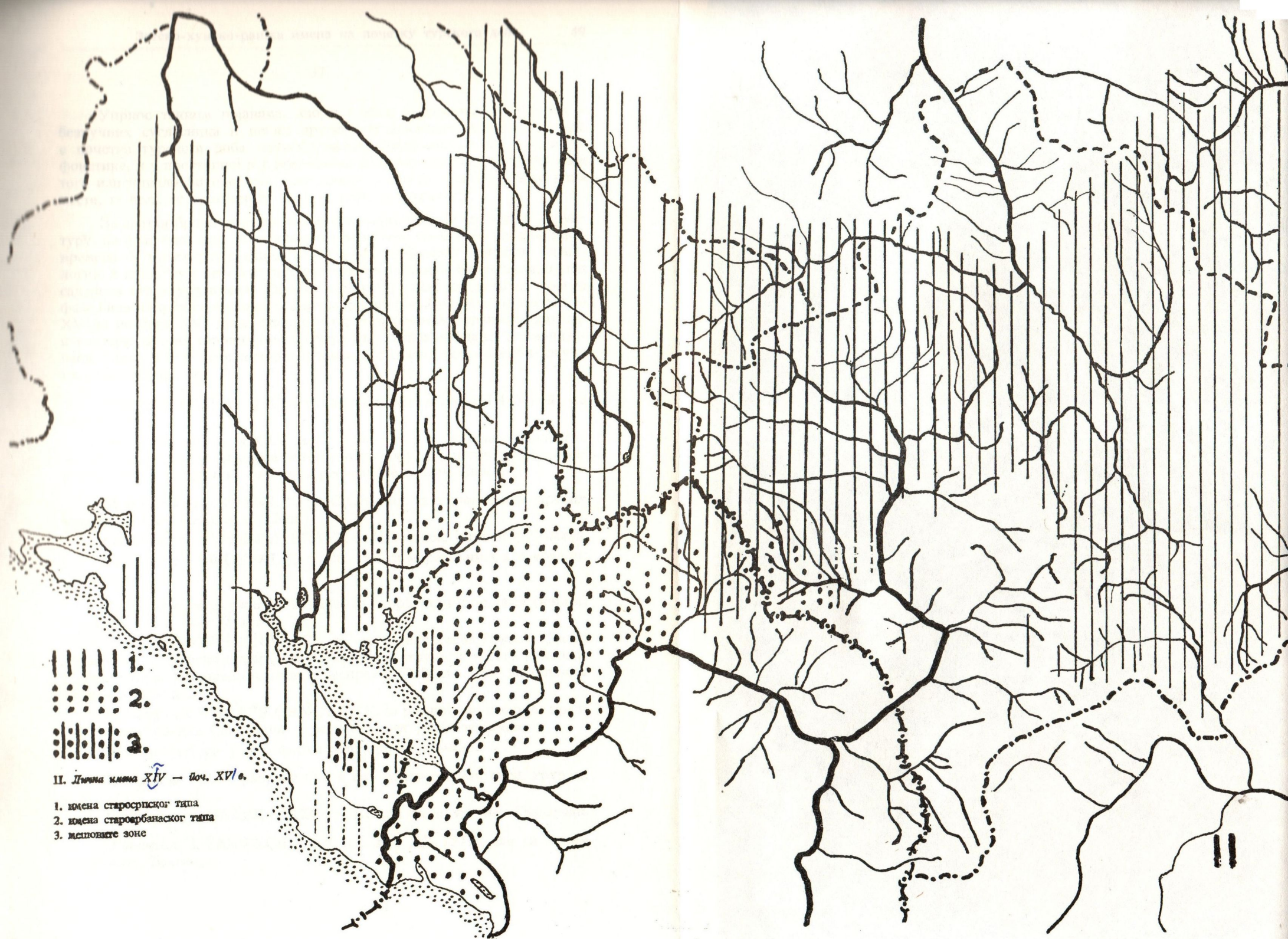
Оцигледан пример за то даје други од два најстарија сачувана црногорска тефтера — ЦД 1523, у којему налазимо поједина имена у архаичнијем лику него у ранијем тефтеру, ЦД 1521; на пример (арапску графију нормализујем и дајем у лат. транслитерацији):

1521:

ZANW DW	Жањев До
RADWSAW RADYQ	Радосав Радић
„ BWZDAR	Радосав Божидар
VSTPAN RADWSAW	Стјејан Радосав
VYWAN „	Иван Радосав
YWAN „	Јован Радосав

1523:

ZANW DWL	Жањев Дол
RADSLAW RADYC	Радослав Радич
„ BWZDAR	Радослав Божидар
VSTPAN RADSLAW	Стјејан Рад-слав
VYWAN „	Иван Рад-слав
YWAN „	Јован Рад-слав

- ||||| 1.
- 2.
- 3.

II. Лична имена XIV - поч. XVI в.

- 1. имена старосрпског типа
- 2. имена староарбанаског типа
- 3. местовите зоне

37.

Упркос таквим појавама, као и слабом разликовању звучних и безвучних сугласника и неких других сугласничких парова, тефтери с почетка турскога доба пружају важна сведочанства из историјске фонетике, и у просторној и у временској перспективи. Искрпно праћење тога изискивало би опсежна испитивања и анализе за које овде нема места, те ћемо се ограничити само на неке илустрације.

За знатан број топонима тефтерски запис указује на старију структуру, на фонетски лик архаичнији од оног који познајемо из данашњег времена. У неким случајевима то помаже утврђивању исправне етимологије и искључује неке могуће претпоставке на које би могла наводити садашња структура имена. Такође тефтерски запис сведочи до које је фазе била допрла еволуција и прерада неког имена у време од половине XV до почетка XVI века. Понешто од тога показује један краћи избор карактеристичних топонима из тефтера (лат. верзалом дајем нормализовани запис, а курентом ненормализовани, сагласно приложеном кључу транслитерације, стр. 7).

Анђелай, ANCLAT у СК, тј. изговор као и данас (*Анђелай*), са африкатом.

Архилач-, arxulas у ОБ, данас *Ариљача*, а у повељи *Архид'јаче*, тј. грцизам, у коме *д* одговара интерденталу *dh* у грч. изговору (и албанском), што се у српским говорима рефлектује гласом типа *л*.

Бђлојавлић, BLWPAWLYQ у СК, а сад са упрошћеним другим елементом *Бјелойаћ* (сев. од Пећи).

Брајџн(и) — *Брајџен(и)*, BRATN у ЦД, данас јотовано: *Брађени*.

Будисаљ(и), PWDYSALÇE у СК, сад са морфолошком прерадом: *Будисавци*.

Вел'је Поље, wlye rwlye у ОБ, данас са извршеним јотовањем (новим) и у првој речи: *Веле Поље*.

Војихнино, WWYHNNW у СК, тј. од личног имена *Војихна*. Данас *Војно Село* (у плавском крају), са упрошћеном структуром, која је навела Р. Бошковића (Одабрани чланице и расправе, 1978, стр. 380) да топоним изводи од имена *Војь*.

Вражејрнци, VWRAŽE GRNÇY у СК, за разлику од каснијег преомишљеног облика (доведеног у везу са „грм“): *Вражејрнци*.

Врбница, wrbnx- у ОБ, сад са редукцијом: *Врница*.

Гакња или *Гаћна*, gaqnə у ОБ, а сад са измењеном сугл. групом: *Гайња*.

Грабо(в)ница, GRABWNYÇE у СК, сад са *а* ум. ов: *Грабаница*.

Д'јаковица, DYAKWYÇE у СК (сл. и у ДД 1571), сад са новим јотовањем: *Ђаковица*.

Д-јалци, на такав облик упућује једна нејасна графија у ЦД, што би значило да су то садашњи *Ба(л)ци*.

Д'мишровић(и), DYMYTRWWYQ у СК, а сад (у бјелопавлићкој традицији) са редукцијом: *Мишровићи*.

Днејоље, VYDNĀPWLĀ у СК, а сад с редукцијом: *Нејоље*.

Драјомил До, DRAGWMYL DW у ЦД, тј. од имена *Драјомил*. Данас *Драјомидо*, са редукцијом због које је Р. Бошковић овај топоним изводио од имена *Драјомъ* (на наведеном месту).

Дрсџник, drstnk у ОБ, а сад с редукцијом: *Дрсник*.

Жал'ч, ŽALÇ у СК, сад без *л*: *Жач*.

Захаћ, ZXAQ у СК, сад у нар. говору сажето: *Заћ*.

Ивахње, vōwahņə у ОБ, тј. од *Ивахна*, а не од *Иван*, како би се могло мислити на основу садашњег облика *Ивање*.

Јајодна (или *-о*), YGWDNĒ у СК, тј. траг старијег назива *Јајодно Поље*, док је данас *Јајода*.

Кладорудница, kladwrgwdnc- у ОБ, тј. није очувано верно старије *Кладорубница*, али нема ни редукција као у данашњем *Кладерница*.

Клина и *Книна*, у ОБ klyņə и kpnə, тј. већ се врши прелаз од старијег *Книна* на данашње *Клина*. Исто тако је у СК KLNAC (*Клинац*) за старије *Книнџи*.

Книжа Река или сл., knyžə ruka у ОБ, а данас битно друкчије: *Кржна Река*.

Коймилић(и) (*Горњи* и *Доњи*), kwplyq у ОБ, а данас *Г.* и *Д. Обилић*, што је одраз еволуције имена косовског јунака Милоша Обилића.

Лимјан(и), LMYAN у ЦД, а данас са рефлексом јотовања: *Лимљани*, у дијал. и *Лимњани*.

Ловиџи — *Ловијен*, LWFTN у ЦД, а сад јотовано *Ловћен*.

Љуболић, LWBWLYQ у СК, тј. сачуван лик из повеља, за разлику од данашњег *Љубенић*.

Махине, MAHNĒ у ЦД, а данас без *х*: *Маине*.

Мачије, MAČTĒ у СК, а сад са замењеном африкатом: *Машије*.

Озрихнић(и), VWZRHNYQ у ЦД, тј. од личног имена *Озрихна*, а данас без *х*: *Озринићи*, поред *Чево* и арх. *Кчево* (у ЦД 1523 налазимо и ово друго име: AKČWĒ).

Пећник или *Пекник*, PQNYQ у СК, сад са измењеном сугл. групом: *Пејник*.

Пендуја, pndwəə у ОБ, а данас *Пендуха*, вероватно с нереално „обновљеним” *х*.

Подірад'је, ɔwdgradəə у ОБ, а касније јотовање и редукција: *Поірађе*.

Подлуџа, pɔɔdlwʒə у ОБ, а сад с редукцијом: *Полуџа*.

Прек(и)луї, PRQLWG у СК, тј. још се чува стара структура, а сад преобличено: *Преколука*.

Рибалић(и), rybaluq у ОБ, за разлику од вероватно аутентичнијег данашњег облика: *Рибариће*.

Рилковина, RYLKWYNĀ у СК, могла би бити данашња *Раковина*.

Сши, sys у ОБ, данашњи *Саши*, што би могло значити да је у основи био полугласник.

Склав, у СК прочитано као VŠKLAW (*Шклав*), али се само из с-може објаснити данашња африката *ц*: *Цкла*.

Сливјани, VSLWYANY у СК, тј. још се чува почетна сугл. група, касније измењена у *ск*: *Скивјан*.

Сџрахалић или *Сџрхалић*, VSTRHALYQ у СК, а сад без *х*: *Сџралић*.

Твклић(и) — *Тјеклић(и)*, TQLYQ у ЦД, а сад с извршеним јотованњем: *Беклићи*.

Тудоричевци, TWDRYÇWÇY у СК, а сад с редукцијама: *Туричевци*.

Уњамир или *Уњемир*, wɔɔɔɔɔɔ у ОБ, тј. још без албанског преосмишљеног *Ујмир* (Добра Вода”).

Уџјешеновић(и) — *Уџјешеновић(и)*, wɔɔɔɔɔɔ у ОБ, а сад прерађено и јотовано: *Ђешеновиће* или *Ђешановиће*.

Фшас, FŠAŞ у СК, сад са редукцијом: *Шас*.

Халаш, xlas у ОБ, а данас без *х*: *Алаш*.

Хвач(е), wɔɔɔɔɔɔ у ОБ, старо *Хвалче*, а данашње *Фаче*, са секундарним *ф*.

Хлајље, hlaɔɔɔɔ у ОБ, а сад без *х*: *Лайље Село*.

Хојошиће, xɔɔɔɔɔɔ у ОБ, а сад без *х*: *Ојошиће*.

Храсџовица, XRASTWYÇĀ у СК, а сад без *х*: *Расџовица* или *Расџавица*.

Цејлин, ÇTLYN у ЦД, а сад са замењеним *џ*: *Цеклин*.

Црвен(и) Бреј, ÇYRWN BRQ у СК, тј. још без новије прераде у *Црнобреј*.

Црешићево, сад *Трешићево* код Андријевице, можда је тај лик непрецизно записан или прочитан у СК као „ÇRANŠKWĀ” (ÇRAŠNWWĀ?).

Изложени примери разлика између облика с почетка турскога доба и данашњих показују да се у старијим турским тефтерима често чувао архаичнији лик имена, који ће тек касније бити захваћен неком променом. Посебан интерес изазивају одрази гласовних промена за које знамо да су се вршиле током XV века, односно да су биле у то доба посебно актуелне и карактеристичне за стање језика. Сведочанства

катастар о таквим појавама неједнако су изразита и информативна. Тако, с обзиром на испуштање и непрецизно бележење вокала предњег реда, тефтери нам мало шта могу посведочити о одразима јата у овом периоду, мада би вероватно вредело подробно испитати шта значи факат да се у неким тефтерима на месту јата налази *Y*, тј. да ли негде та графема упућује на *j* у ијекавском рефлексу јата, или пак на затворенију вредност јата, или се просто на тај начин преноси и *e* друкчијег порекла. О вредности јата не пружа нам одређеније податке ни млетачки катастар из 1416. г. (СЗ), где налазимо имена *Negouan*, *Negouanni*, *Bratonesse*, *Tecla* (*Тѣкла*), али доста јасно указује на незамењени полугласник у околини Купџлиника (Коплика): *Pribeze* = *Прибѣци*, *Radoueze* = *Радовѣци*. — С друге стране, тефтери знатно јасније указују на неке појаве у вези са гласом *l*, те ћемо се на њима мало задржати.

38.

Прелазак вокалног *l* у *y* огледа се у тефтерима у изразито хронолошкој градацији. Тако је чување *l* општи систем и правило у ОБ (1455. године), где се појава може лако пратити, јер су врло распрострањена имена изведена од *влк*, и она су редовно написана са *l*. Тако у поречју Ибра и горње Клине налазимо: *Влк* 8 пута, *Влкадин* 1, *Влкац* 6, *Влкашин* 16, *Влкман* 3, *Влкослав* 4, *Влксан* 4, *Влкша* 3, *Влчак* 1, *Влчихна* 1, *Влчко* 2 — а ниједно име са *Ву-*. Тако је и у топонимима: *Влчийрн*, *Влкосалић*, *Ѓаблка* (написано YABWLKŃ). И сумарни тефтер из исте године (Крајиште Иса-бега Исхаковића, Сарајево 1964) показује исту слику: *Влчедол*, *Влчевце*, *Влковија* (места), *Влк*, *Влкан*, *Влкас*, *Влкаш*, *Влкашин*, *Влкша*, *Влкман*, *Влкослав* (али у накнадном запису 1463. г.: *Вукач*).

Пробни преглед делова пописа Скопског и Тетовског вилајета у МД 1452 показују углавном сагласну слику. Уочене су десетине примера од *влк* (најчешће *Влкашин*, а онда и *Влкослав*, *Влк*, *Влкоша* или *Влкоје*, ређе друга имена од ове основе), а такође више примера *Блѣрин*; ипак сам запазио и два примера који (ако су тачно прочитани) могу значити замену вокалног *l*: *Вукиша* (стр. 138) и *Вуле* (стр. 61).

На другој страни, у СК (1485. г.) замена вокалног *l* са *y* представља општи образац. Тефтер садржи многобројне потврде за имена *Вуча*, *Вучеџа*, *Вучихна*, *Вучић*, *Вучко*, *Вучерин*, *Вуја*, *Вук*, *Вука*, *Вукаш*, *Вукан*, *Вукаш*, *Вукашин*, *Вучча*, *Вукић*, *Вукман*, *Вукмир*, *Вукосав*, *Вукосава*, *Вукослав*, *Вукоша*, *Вуксан*, *Вукиша* и др. Само изузетно срећу се имена записана са *Влк-*, *Влч-* (*WLKAŠYN*, *WLKW*, *WLCKW* = *Влкашин*, *Влко*, *Влчко*, у Пуљахиној транскрипцији „*Vulkashin*“, „*Vulcko*“ и сл.). Сем тога, има двадесетак имена или очинстава записаних као *VWLK*, *VWLKW*, *VWLKAŠ*, и то највише око Скадарског језера, а другде само изузетно. Пуљаха ове графиције чита као *Ulk*, *Ulku*, *Ulkash*, али мислим да није искључено ни читање *и-Влк*, *и-Влко*, *и-Влкаш*, тј. да почетни „елиф“ указује не на вокал *y* него на протетичко *и*, које се

иначе јавља испред сугласничке групе. Ово би значило да је писар могао схватати групу *Вл-* као сугласничку иако је *л* у њој вокално, па применио правило које иначе важи за писање имена типа *Влад*, *Владимир* и сл. (*и-Влад*, *и-Владимир*); по томе би се он разликовао нпр. од писара ОБ, који доследно пише *VWLAD-* (*и-Влад-*) али *WLK-* (*Влк-*).

Доследно писање *у* уместо вокалног *л* налазимо и у тефтерима млађим од СК, нпр. у околини Београда у СД 1516 (*Вук*, *Вукосав*, *Вукаља*, *син Бујарина*) или у ЦД (*Вук*, *Вукац*, *Вукашин*, *Вукић*, *Вукич*, *Вукман*, *Вукмир*, *Вукодрај* итд.).

Међутим, у тефтерима који су хронолошки између ОБ и СК стање је мешовито. Тако у МД 1467/8 у делу пописа Скопског вилаета има с једне стране *Влашин* 20 пута, *Влакиш* 8, *Влчко* („Вецко“) 5, *Б(у)ларин* 8, *Влк* 3, *Влкоша* 1, *Влкослав* 9 и др. — али, с друге стране, *Вук* 7, *Вукоша* 7, *Вукосав* 1, *Вучко* 4, *Вукослав* („Векослав“) 3, *Вуко* 2, *Бујарче* 1 и сл. Стање је слично и у Сврљигу, у ВД 1478/81: *Вук* 8, *Вукча* 3, *Вукоша* 8, *Вукошин* 3, *Вукошић* 1, *Вукослав* 2, *Вуксан* 1 — али: *Бларин* 1, *Влчина* 14, *Влашин* 7, *Влкослав* 2. И у Железнику, према СД 1476/78, налазимо *Вук* 2, *Вукиша* 1 — али и *Влчко* 2.

За ову укупну ситуацију тешко је одмерити колико она директно указује на време гласовне промене, а колико на смену писарских традиција. Недоумице у овом погледу уноси стање у СЗ (1416. г., млетачки катастар), где налазимо не само *Vlcho*, него и *Vucho*, *Vuchota*, *Vocassin*. Може се помишљати и на различиту хронологију у разним крајевима.

39.

Прелаз *л* у *о* на крају слога од посебног је значаја за нашу тему, јер не само што указује на словенску или српскохрватску језичку средину него открива и штокавски карактер говора у коме се засведочи ова промена.

Налазимо, најпре, у СЗ (1416) један пример у Купћлику, значајан и хронолошки и просторно: *Миоко* (*син*) *Дамјанов* (*Miocho de Damian*), а за просторни распоред највише битних података садржи СК (1485). Таквих примера има по свим зонама Скадарског санџака, изузимајући оне у којима су само арбанаска насеља. Тако примере преласка *л* у *о*, идући по Пуљахином регистру, налазимо:

— у скадарском базену, у местима: Речица (RÇYÇ) = Васојевићи (*Миоман*, и 1497. г. опет *Миоман*), Дмитровићи у Бјелопавлићима (*Миокус*, а вероватно на једном месту и Пуљахино „Mjush“ можемо прочитати као *Миошош* — в. ЈФ XXXVII, 103), Бардани у Кучима („Љубош син *Миоше*“ — LWØWS WLD MYWS), Шкоза у подручју Жабљака (*Миокус*), Српска или Грље сев. од Жабљака (*Драшо*), Курило код Жабљака (*Миоча*), а потврда је и топоним *Сеоца* у Крајини (јужно од језера);

— у Алтину, са обе стране данашње државне границе, у местима: Шошани = Сошани у ДХ (*Миокус* 2), Гостурани (*Миокус* и *Миојоси*),

Михољани (Миоман), Каменица (Миокус), Рибница — „Rjenica” код С. Пуљахе (Миокус), Јасич („Miodush” — Миодуш, евент. Миоџош), а и поседник села TRNWE звао се Миокус;

— у селу Горње Радиловце, негде у призренском крају („Mio-rosh” — ваљда грешка уместо Миоџош);

— другде у поречју Белог Дрима, у широј околини Пећи, у местима: Рилковина (Миокус), Штупељ (Миоман), Вардишта (Миоман 2), Г. Буњани или Боњани (Миоман), YDNWS (Миоман), ŠYKWNЕ (Миоман), Стрелци (Радмио), Јабланица (Миоман), LWQANY (Миокус), В. Бело Поље (Миокодовић), ВWЏWЏЕ (Миоча), Радавце (Раиммио), ŠABWKE (Миоча), Сухогрло (Раиммио), Ругова (Миоко), Г. Белица (Миоко), а потврде су и топоними Д. Леочина (од Лелчин-), Јошаница (од Јелшаница), Мoштир (MWSTR, од Молстир);

— у Поибарју, у два села нахије Трговиште (Миоко, Миочац);

— у Подимљу, по свим нахијама обухваћеним у тefтеру, у местима Јара и Грнчарево у Комаранима (Миоша, Миоко), Шекулар, Виноцка и Заостро у Будимљи (Миоко, Радмио, Миоча), ZABRDE и Цецуни у нахији Зла ријека (Миоча, Миоко), Гусиње, Ржаница, NWSYQ и Рибари у Плаву (Миоко, Миокус, Миоча, Миоман и Миоко), а потврда је и топоним Сеоца (код Андријевице).

Додајмо овде и име из МД 1452 у селу Ковачевице сз. од Качаника, које је М. Соколски прочитао као „Мнокос” а у коме се може видети Миокус, док име „Млкос” у Г. Сопотници (исти крај) можемо прочитати као Милкус.

Овде се, дакле, срећемо с двојаким рефлексима *л* на крају слога. Пример са очуваним *л* можемо у просторном смислу доводити у везу са дијалекатском границом и блискошћу македонског језичког простора, где се незамењено *л* и очекује и потврђује у тefтерима. Тако у МД 1467/8 из Тетовског и Скопског вилајета налазимо низ имена са сачуваним *л*: Милџош („Мелтуш”, стр. 420), Милчо (308, 313), Милче (421, 450, 459), Милко („Мелко”, 307, 309, 422, 428, 458), топоним Селце (сз. од Тетова) и др.

За штокавско земљиште пак намеће се питање хронологије. Може се рећи да се уочава разлика између СК и тридесет година старијег тefтера, ОБ (1455), али она није онако одређена као за вокално *л*. Наиме, у ОБ на много места налазимо Милко (MLKW, нпр. на стр. 39v, 54v, 58v, 73v, 74r × 2, 76v, 77v, 83r, 83v, 88r, 223v, 225v, 231v), често и Милча или Милче (MLCE, стр. 44r, 67r, 71r, 222v, 229r), затим Милман (MLMAN, 18v, 103v), Балша (45r), као и топониме Селце (103v), Тојољница (126v); сем тога је, изгледа редовно, одржано *л* на крају речи: Бојмил, Радмил, Прибил, Радул, Добродол, Свинодол и др.

Али, с друге стране, у истом споменику налазимо и несумњиве (иако ређе) примере извршене вокализације *л*: Миоман (mowman, 52v), Миокус (у ОБ транскр. „Милакос”, али на снимку јасно mowkws, тј. MYWKWS, Миокус), Сеоце (swce, 31r), а са овим иде и Јошаница или Јеошаница (YWSANCE, 16v и 18r), док Хвач(е) од старијег Хвалче (у ОБ vhwac, 12r) сведочи о нестанку *л* али не и о његовом рефлексу.

Касније се овакво упрошћено записивање углавном не примењује, него се уз лично име додаје још неки идентификациони податак, најчешће очево име. При томе се нпр. ако се уписује као обвезник *Никола*, који је син *Радослављев*, тај податак може унети на разне начине:

Никола Радослав (NYKWLA RADWSLAW), нулта формула, просто додавање очевог имена у номинативном облику);

Никола Радосаљ (NYKWLA RADWSAL, са старијим обликом присв. придева: *Радосаљ* = Радос(л)ављев);

Никола Радосаљић (NYKWLA RADWSALQ, у ово доба облици на *-ић* по правилу значе очинства а не родовска имена или презимена);

Никола син Радослава (NYKWLA WLD RADWSLAW, тј. у изворном тексту нема генитивног наставка, него је он последица нашег превода);

Никола син Радосаљ (NYKWLA WLD RADWSAL, тј. опет придевски образац, а не „син Радосала”, како обично транскрибују приређивачи издања, не препознавши придевски карактер облика *Радосаљ*);

Никола (син) Радосаљић (NYKWLA WLD RADWSALQ, где је уметак „син” сувишан);

Никола син му (NYKWLA WLD AW, ако је *Радослав* претходно поменут), или посредно: *браји му* (BRADR AW, ако је претходни обвезник именован као син *Радослава*).

Среће се још низ начина записивања, нпр. типови *Никола Зајорац*, *Никола ковач*, *Никола дошлац*, *Никола домазет*, *Никола сиромах*, *Никола Куч*, *Никола Груда*, или се у такве формуле још умеће „син”; понекад се то ради формално, механички, нпр. „*Вуле син Груде*” (WWLE WLD GRWDE) у селу *Груда* (GRWDE), уместо „*Вуле Груда*”, тј. „*Вуле Груђанин*”.

У највећем броју тефтера с почетка турскога доба преовлађује образац *Никола син Радослава*; тако је нпр. у МД 1452, ОБ (1455), ХД (1477), СД 1476/78, ВД 1478/81, МД 1481, СД 1516. У оба објављена црногорска тефтера (ЦД 1521 и 1523) правило, напротив, представља нулта формула: *Никола Радос(л)ав*.

У неким пак тефтерима уочава се знатна разноврсност образаца, а тиме и већа могућност налажења занимљивих сведочанстава. Тако је у МД 1467/68, истина, најчешћа формула *Никола син Радослава*, али се срећу и друге: нулта (*Никола Радослав*), или просто ређање имена („*Драјослав*, *Никола*, *Пројо* . . .”), а у Качанику и селима око њега пада у очи висок удео очинства на *-ић*. Изузетно ова последња појава долази до изражаја и у МД 1452 (поред главног обрасца: *Никола син Радослава*), као у селу *Врапчиште* сз. од *Гостивара*. Могли бисмо у овоме видети и изоглосу систематске употребе очинства на *-ић*, али МД 1467 има доста таквих облика и дубоко по *Македонији* (западној, на коју се односи објављени део тефтера).

Врло су разноврсни обрасци и у СК (1485), нпр. у бјелопавлићким Дмитровићима (континуирано): „Вуксан син Миокуса, Гојак Бураш, Радич брај му, Радван Радосаљић”; или у Дапсићима (Будимља): „Видок Вукосаљ, Бобо син Вукосаљ, Сйейан сиромас, Јован син Радовца, Радван Пејко, Радоња дошлац”. Употреба образаца син му и брај му у овом споменику омогућава нам да пратимо разгранатост породица или родова; нпр. у селу Мостиру (старо Молшир, данас Мојшир):

„Вукоја Радоња [првоуписани], Живко син му, Сйейан брај му, Бурашин брај му, Бојдан брај Вукоје [првоуписаног], Драјош син му, Димитриј брај му, Бојосав брај Вукоје, Радашин син му” — тј. деветорица;

„Радич Радовац, Вук брај му, Михац брај му, Милешин брај му, Радоња брај му, Живко син му, Доброје брај му” — седморица;

„Вукашин Рајко, Божидар син му, Раденко брај му”, а даље ће бити брат Вукашинов са синовима: „Радоња Рајко, Радашин син му, Бурашин брај му, Вукадин брај му, Радич брај му, Радосав брај му, Брајан брај му, Вуксан брај му” — тј. свега једанаесторица;

„Вукац Радосав, Вукман брај му, Радич брај му, Вукан брај му, Милашин брај му, Радашин брај му” — шесторица браће.

Оваква бројност родова показује да се и без сеоба врло брзо могу извршити велике промене у становништву — ако су у једним насељима или срединама околности повољне за натраживање, прираштај, а у другима нису.

42.

Намеће се питање колико разни видови записивања имена помоћу словенских наставака и придевака могу сведочити о језичкој, а онда и о етничкој припадности носилаца имена; одређеније: да ли о припадности сведоче словенски наставци у запису очинства (*Радосаљ, РадосаљИЋ, ДабезИН, ЖивоЈЕВ*), затим наставак или цела реч у указивању на порекло (*ЗећАНИН, ЗАГОРАЦ*), такође словенски описни придевци (*сиромас, дошлац, йршилац, јоведар, ковач, сйар* итд.)?

Генерални одговор не може се дати, јер је у начелу могућно да примена ових средстава буде одраз не само стања у средини која се пописује, него и поступка писара (који би могао бити нпр. и потурчени Србин). Зато за сваки катастар треба посебно упоређивати поступак у разним срединама и оцењивати колико такве појаве могу сведочити о припадности становника.

Тако у млетачком катастру од 1416. г. (СЗ) очинства или презимена на *-ић* нарочито су карактеристична за Кадарун и Подгору: *Гркињић, Првичић, Френковић, Пујишић, Михајловић*, — у Кадаруну, *Милославић, Ђиновић, Баконовић, Бокшић, Радинић, Разић, Миројевић, М(л)аденовић, Влашић, Милошић* — у Подгори. Заједно са другим индикацијама, ово сведочи о словенском карактеру ових насеља.

У СК пак пада у очи да се записи имена не уобличавају помоћу словенских наставака и придевака у чисто арбанаским крајевима, као што су околина Скадра и Петришпан, сем што се и овде (три потврде у селима Петришпана) среће WLD KWAC (*син ковача* или презиме *Ковач?*); такође у околини Скадра налазимо PAWL VSTAR (*Павл Сџар*) и QRQ WLD VSTAR (*Берџ „син“ Сџар-*), али како у овој области постоји и место *Сџар*, то може бити месни, а не описни придевак (= из *Сџара*).

По граничним и дубљим српским крајевима обухваћеним у СК налазимо, напротив, доста честе записе уобличене помоћу словенских наставака или придевака. Тако видимо:

— у Мркојевићима: *Бероза ДабезИН*, *Радич КолезИН*, *Калеза НиколИН*;

— у Крајини (одн. Зајезерској нахији): *Никадовић*, *Ђурђевић*, *Дабковић* и још двадесетак придевака на *-ић*;

— у околини Купџника: *Влашић* (Подгора), *Милић*, *Сџојановић*, *Свејић*, *Радивић* или *Радојевић* и др. (Кадарун), *сиромах* (Купџник и Пољице);

— у Зетској равници: *сиромах* (Врањ и Тузи), *Бојосаљ* (Горичани), *Бојосаљ 3*, *Дојчевић*, *Радосаљ*, *Зајорац* (Подгорица);

— У Кучима: *Бојосаљ* (село Бардани), *Вукосалић*, *Враждаић* (с. RADWNE), *Добросаљ* (с. Битидоси) — али у селу Панталеш QWN WLD LWPAP и LWLA WLD LWPAP (алб. *lorar* „говедар”);

— у Алтину: *Смодолић*, *Појовић* (Рибница), *Пејровић* (Г. Црњегојно), *ДоброњИН* (SQWCY), *ДабојЕВ* (Богуша), *Мил(е)шић* (Шипчани), *Бучић* (Гостурани), *Радосаљ* (TRBNWŠ), *Мришић* (Требопоље), *јоведар* (Морина), а такође у многим селима придевци *сиромах*, *ковач*, *јршил(а)и*.

Сличних примера налазимо доста и у севернијим деловима Зете (Бјелопавлићи, Пипери, Васојевићи — тј. крај око Лџеје Ријеке), у Полимљу, у сев. Метохији (историјском Хвосну) и др., али тамо нема потребе доказивати језичку одн. етничку припадност, јер арбанаских насебина у XV веку у овим крајевима нема.

Месна имена као сведочанства о сџановнишћу

43.

Често се олако узимају нпр. словенска имена по Албанији или албанска по нашим крајевима као непосредни податак о некадашњем етничком карактеру насебина. Треба, међутим, овде јасно разликовати две групе месних имена: изведенице од људских имена (антропо-топониме) и изведенице од општих речи (гео-топониме).

За антропо-топониме прво је питање шта је њихово полазно значење; значи ли нпр. *Васојевићи* „потомци Васојеви”, *Бјелопавлићи* „потомци Бјелолога Павла”, *Берисалићи* (старије име) или *Берисавци* (да-

наше село у Зетској равници) „потомци Берислављеви”? Ако би значење било доиста такво, онда би име указивало и на порекло читаве заједнице. — У народном веровању и предању обично се то тако и узима, а добрим делом је то схватање прешло и у стручну литературу, с тим што се допуштају и извесна присељавања и накнадна укључивања појединих дошљака у заједницу.

Такво схватање, међутим, биће оправдано само кад су у питању мање насеобине, кад је основано узети да је (у историјско, средњовековно доба) неко основао нову насеобину на раније ненасељеном месту, а то по правилу значи на месту не нарочито погодном за стално насеље. Кад су пак у питању права селишта и села, мало је вероватно да су она могла дочекивати родоначелника као простори слободни за нарођавање веће заједнице.

Шта онда значи лично име у основи племенског или месног имена? Не морамо нагађати: имамо доста непосредних доказа у споменицима да су се заједнице звале по имену челника или поседника, уопште поглавара, старешине. Таква су имена нпр.:

Војсилци — катун у БХ којему је премиђур *Војсил*;

Косџадиновици — катун у ДХ којему је на челу *Косџадин*;

Гојиловици — катун у ДХ којему је на челу *Гојило*;

Лвџиновици — катун у ДХ којему је на челу *Лвџин*;

Тудоричевици — катун у ДХ којему је на челу *Тудорич*;

ŠWQWYQ TWZ — насеобина у СК у којој је други уписани ŠWQ TWZ (С. Пуљаха чита *Шук*, *Шуковик*, али се може прочитати и нпр. *Шоћ*, *Шоћевић*);

Бон Брака — насеобина у СК у којој је први записан *Бон Брака*.

У неким случајевима видимо да се такво име примењује и после смрти поглавара, у доба његових синова:

Оливеровићи — насеобина у ЦД (негде на простору Љешанске нахије) у којој су кнезови (муселеми) *Радич Оливер* и *Радосав Оливер* (тј. синови Оливерови);

Херачковићи или сл. — насеобина у ЦД 1523 (у Пјешивцима) којој се име несигурно чита (у ЦД 1521 могло би се прочитати и као *Вучковићи*), али се његова основа јасно подудару са очинством првоуписаног;

Колишић(и) или сл. (KWLŠQ) — насеобина у СК (у Алтину) у којој су први уписани *Ненко KWLŠ* и два његова брата;

Градисалићи — насеобина у СК (скадарски крај) у којој је први уписан *Милош Градисаљ* и три његова брата.

Ово, у ствари, значи да треба рачунати и са привременим именима насеобина, која се одржавају за живота поглавара или и у доба његових синова, па и унука (у ЦД 1523 *Оливеровићи* задржавају име, иако су уписани само Оливерови унуци — *Веско Радич*, *Иван Радич* и *Радосав Радич* — а не и синови које смо горе поменули као уписане у ЦД 1521),

а онда се гасе и замењују другима. Отуда је узалудно да у микротопонимији тражимо трагове таквих имена.

Такво име, међутим, може се и стабилизovati и сачувати се као традиционално и кад се одвоји од мотивисаности именом поглавара или породичним именом његовог непосредног потомства. Вероватно су тако настали многи антропо-топоними које видимо по тефтерима, а којима не налазимо мотивацију у попису становника.

У неким случајевима смо у прилици да непосредно посматрамо рађање стабилног имена:

Тудоричевици, име записано у ДХ док је *Тудорич* још био жив, чува се као стално име, и то записано у истом облику у СК (1485), а данас модификовано у *Туричевици*;

Псодерци, име врањског катуна записано у Душановој повељи док је био још жив *Граја Псодеров син*, такође се одржало до данас, као *Содерци*;

Рајишијевици, име катуна записано у ДХ у време Ратишевих унука (*Бур'ћ, а син му Сјанило и Добрчин, а дѣд им Рајиши*), одржало се као *Рајиши*;

Шшиманци, насебина у СК (у Алтину) у којој је као трећи записан *Лека син Шшимана*, биће данашњи *Шшиман* код Ђаковице.

44.

Лична имена у основи месних могу, дакле, указивати на поглавара а не родоначелника, а то им онда смањује етничку индикативност и чини их несигурнима као показатеље етничких прилика. Старешинство је, истина, често израстало из саме заједнице (нпр. челници или премићури у сточарским насељима, катунима), али је положај поглавара могао добијати и човек са стране, фактички дошљак, нпр. онај коме је владар дао пронију (доживотни посед, који је знао прелазити и у трајно породично власништво), или даровао баштину, или заменио његов ранији посед; примера за ово последње имамо у манастирским даровницама, нпр. у САХ се Младену Владојевићу замењује посед у Призрену за други у Охриду. И сами катуни могли су добити другог власника; у ДХ видимо да се на челу два катуна који су се раније звали *ђурашевски* (тј. који су припадали неком властелину Ђурашу) појављује (у ДХ III) *кнез Бур'ћ Бранисаљић*.

То све значи да поглавар поседа може бити по пореклу — па и етничкој припадности — и у опреци са саставом становништва. Као пример за то можемо узети поменуто насебину *Градисаљићи*, којој су на челу *Милош, Младен, Иван и Радић Градисаљ*, тј. словенска породица (Градислављеви синови), а у попису становника преовлађује арбанаска антропонимија. Могло је бити и обрнутих таквих појава, јер је и арбанаска властела могла добијати проније или баштине и по српским крајевима.

Сем тога, треба имати у виду да су поједина лична имена излазила из оквира својих матичних етничких средина и продирала у друге, те имамо нпр. арбанаска имена *Љеш* и *Бон* у словенским срединама, а словенска имена *Вук* и *Дејан* у арбанаским срединама. А то онда и даље смањује индикативност антропо-топонима као етничких сведочанстава, јер се по појединачном личном имену не може сигурно знати припадност његовог носиоца.

Још су мање индикативни антропо-топоними изведени од имена за која знамо да су по пореклу влашка, као што су *Бербаи* у алб. делу Алтина (уп. рум. *bărbat* „човек, муж”), *Сџавор* уврх Љешанске нахије (вероватно од имена *Сџавер*, мада није искључено ни да је од апелатива, уп. грч. *stauros* „крст”), *Хераковићи* у Његушима (од имена *Херак*) и др.

45.

Знатно су поузданија као сведочанства о некадашњим етнојезичким приликама месна имена изведена од општих речи. Таква су, на пример, албанска имена (потребна је ипак верификација албаниста где није већ извршена):

Ројами у Пиперима, *Ројани* удно Ријечке нахије (ка Малом Блату), *Рајами* ист. од Скадра, *Ројан* (на секцији, у СК *Ројам*) у алб. делу Алтина — од алб. *rragat* „стена, литица”;

Беринац (на секцији „Звјеринац”) изнад Малог Блата (ка Љешанској нахији) — од алб. *djerrinë* „парлог, пустош”;

Беџеза у Команима — можда од алб. *djegie* „изгорелина” или сл.; *Морина* у Алтину (југосл. део) — свакако под утицајем алб. *morinë* „ива, ракита”, иако можда уз наслон на раније име *Хоморје*;

Гроја у Загарачу — од алб. *gropë* „јама, вртача”, што је можда било преузето као општа позајмица (апелативни термин);

Пафа између Љешкопоља и Комана — од алб. *qafe* „врат, шија”, а онда и „превој, пресло”, што се такође могло позајмити као општи термин;

Рејаза у Крајини (јужно од Скадарског језера) — од алб. *repë* „голет, пустара”;

Цеклин (доњи део Ријечке нахије) — од алб. *ceklinë/cektinë* „плићак” (*cekët* „плитак”), ако се албански облици могу помирити са старијим, средњовековним ликом имена: *Цејлин*.

И у проучавању трагова Влаха, како смо већ рекли, антропо-топоними нису нарочито индикативни (јер су влашка имена продирала и у изворне словенске средине, а такође у албанске), док топоними изведени од општих романских речи непосредно сведоче о некадашњим језичким приликама на датом месту. Такви су топоними на пример:

Болован, на више места у Подримљу: 1. међаш Крушевског метоха (југоист. од Пећи, према повељи), 2. ист. од Призрена, међаш призрен-

ске области (И. Јастребов, Спом. СКА 41, стр. 52), 3. предео сев. од Синаја (си. од Пећи, уп. Св. Стијовић, Ономатолошки прилози I, стр. 308) — ороним настао од рум. *bolovan* „камен, стена”;

Салче њладе, у Полимљу (према ДХ) — уп. рум. *salcie*, лат. *salix* „врба”;

Дрошкорџца, планина између Цуца, Грахова и Рудина — уп. у Скоковом речнику крчкороманско име *Drosclō* од апелатива у значењу „дрво”.

С друге стране, по Албанији и по нашим крајевима у којима су већ у доба које испитујемо засведочена албанска насеља налазимо низ словенских месних имена од општих речи, као нпр.:

— у Крајини: *Сеоца*, *Бобовишиа*, *Козјак*;

— северно од Скадра: *Псојлав*, *Подјора*, *Пољџа*, *Градџи*;

— у Климентима на северу Албаније: *Гребен*, *Љешнице*, *Осојна*, *Селце*;

— у Алтину (средњовековна имена): места *Трџбојоле*, *Лужани*, *Горани*, *Каменица*, међаши *Тлџио брдо*, *Виноградџише*, *Дла*, *Бор*, *Слџи њошок*, *Равн’је*, *Хлџи*, *Вел’ја њлава*, *Пруди*, *Врајница*, *Чрн камн*, *Трџска-вџи*, *Добри дол*, *Брнџи*, *Ујездна*, *Врџло*, *Рибница*, *Љабланица*, *Нерџсџуша* (прасл. *perestъ* „мрест, рибља и жабља јаја”) и др. — све према ДХ.

Између месних имена направљених од општих речи треба одвојено посматрати случајеве кад је нека реч била преузета као позајмица, општи термин, па је онда у топонимији могло примењивати и становништво које је преузело, без непосредног утицаја оних из чијег је језика термин преузет. Тако се у староцрногорској микротопонимији појављује име *Борина*, а употребљава се и општа реч *борина* „шира и плића јама”, који по пореклу може бити алб. **borinë* „снежница, јама у којој се задржава снег и преко лета”. По свој прилици је реч преузета из албанског као апелатив, назив објекта карактеристичног за крашке пределе, а даље га је само словенско становништво могло примењивати у микротопонимији. — Кад се издвоје оваква имена, остали топоними изведени од општих речи поуздано сведоче о некадашњем присуству становништва које је именovalo објекте својим речима, те остаје да се утврђује кад је и докад то становништво живело у одговарајућем крају, али се не може оспоравати његово некадашње присуство. Зато при обради микротопонимије треба посебно имати у виду ову групу месних имена.

II. ПРЕГЛЕД ПО ОБЛАСТИМА

A. СТАРА ЦРНА ГОРА

46.

Године 1521. пописана је наплаћена главарина у тадашњој Црној Гори, по свим селима, уз поименично набрајање домаћина; нека се села деле на тзв. махале, а начелно се групишу у нахије, с тим што неки предели нису насловљени као нахије. То је најстарији сачувани црногорски тефтер, ЦД (1521). Поред пореза на основна домаћинства поједини домаћини су платили намет и за допунске баштине које су држали, или — што ће бити тачније — које су им наметнуте као обавеза; наиме, из каснијег тефтера види се да се становништво жалило на оптерећивање „мртвим душама”: „На нас је баштина уписана именима наших покојника, то је зулум према нама”. Допунске баштине обично су уписиване по једна појединим домаћинима из основног списка, а у неким случајевима и више; нпр. у Грбавцима је *Вучеџа Михаљ(ев)* платио за три допунске баштине, што (макар било и наметнуто) сведочи о извесној социјалној диференцијацији у селима, чим се од једног човека могао наплатити толики намет.

Године 1523. поново је пописана иста област, овај пут као разрез дажбина (ЦД 1523). То омогућује да се упоређују и имена домаћина и стање по насељима. Стварна се ситуација у једном и другом тефтеру не разликује само за две године, јер се први попис (ЦД 1521) држи разреза из неког ранијег, несачуваног тефтера, а у другоме (ЦД 1523) стање је ажурирано, мада су се писари и овом приликом служили старим, несачуваним тефтером, што се види из случајева подударана редоследа у оба сачувана пописа.

У овом другом попису више нема принудног оптерећивања допунским баштинама, него је уведена и категорија непуних („празних”, *hali*) баштина и остављено је на вољу ако ће је неко узети као пуну. Из тога се види да право на земљу није било зајемчено, него је један сусељанин могао другоме одузети баштину ако је понудио већу дажбину него што је ранији корисник могао да плати.

ПРИЛОГ 15

Поређење појмиса Предиша 1521. и 1523. године

1521:	1523:
1. Вукосав Радун	9. б. Вукосав Радун → Брајић
2. Вук Радун	10. б. Милко Јоваш → Брајић Обрад
3. Милко Брајин	33. нб. Вук Радун
4. Радован Радосав	29. б. Радо → Милко
5. Радич Медо	30. б. Вукаш → Радован
6. Угљеша Радко	31. б. Обрад → Радич
7. Радоча Радован	12. нб. Радован Радослав
8. Радич Радосав	13. нб. Вукашин Милош → Радован Радослав
9. Бојко Рашко	11. нб. Радич Медо
10. Берић Рашко	14. нб. Угљеша Радко
11. Радич Радосав	15. нб. Радоча Радован
12. Вучко Радман	16. нб. Радич Радослав
13. Радич Андрија	17. нб. Радич Вукојин → Радич Радослав
14. Рашко raskw	18. нб. Бојко Рашко
15. Радеља Андрија	19. нб. Берић Рашко
16. . . . Раденко	20. б. Бурина → Радич Радован
	21. нб. Војко
	22. нб. Иван Васић → Вучко
	32. б. Бураш → Вучко
	33. б. Иваниш → Вучко
	23. нб. Радич Андрија
	3. Рашко waskw

17. Брајић Обрад мiс..... 1. Брајић Обрад мiс... 24. б. Брајко и Вуксан Грубац
→ Брајини Обрад
2. Ника Обрад
34. б. Добро → Бела 7. Бела Радмуж..... 25. б. Коро → Бела Радмуж
18. Вулич Брајко 26. нб. Вулич Брајко
19. Радич Лукајац 27. нб. Радич Лукац
20. Ђуро Радосав..... 5. Ђуро Радосав
21. Нико Борић
22. Голуб Дабижив
23. Вукоје Дабижив
24. Брајко Дабижив
25. Радоња Аладин 19. нб. Радо Аладин
26. Никола Аладин 28. нб. Никола Аладин
27. уд. Оливера 30. нб. уд. Оливера
28. Радосав Вукац 32. нб. Радосав Вукац
35. б. Брајко → ст. села
36. б. Вукосав → Тихорад
37. б. Вукосав → ст. села
38. б. Тихорад жива 31. нб. Тихорад
6. Никола Радмил
8. Радоња Лалич

(б. = баштина, нб. = нејуна баштина)

47.

Као пример односа једног и другог тефтера може нам послужити поређење пописа села Предиша у Бјелицама. Видимо да је у првом попису из Предиша наплаћено 37 пуних дажбина за баштине (27 домаћина и 10 допунских баштина), а у другом попису укупан број пореских јединица своди се на 32 (што значи да су 5 ранијих баштина редуковане као нереалне), и то су 20 од њих признате као непуне баштине; тако пуних задужења остаје свега 12 (7 непосредно на домаћине, а 5 на пуне баштине). У оба списка уписан је и кнез *Брајић* (*Брајић*, *Бранић*?) *Обрад[ов]* (у првом списку под бројем 17, а у другом под 1, нумерација је моја), који је за основни посед ослобођен од намета; при другом попису, међутим, он је преузео и две допунске баштине са пуном дажбином (Вукосава Радунова и Милка Јовашева, под бр. 9 и 10), а можда и трећу (под бр. 24), ако допустимо да је тамо непрецизно уписан као *Брајић* (*Брајин*) *Обрад*.

Упоређењем спискова види се поступак писара одн. порезника. У првом попису ређају се најпре задужења домаћина, а онда се преостале баштине (које су у ранијем, несачуваном тефтеру биле свакако уписане на некога ко више није жив или је некуд отишао) распоређују појединим домаћинима из списка (на прескок, али уз поштовање редоследа у списку), а неке и неодређено становницима села. У другом попису први се уписује кнез (главар, *misellem*, који је и помагао у прикупљању пореза), а онда домаћини с пуним задужењем, без одржавања редоследа из старих спискова; после тога је порезник ишао углавном редом по старом списку (чији је редослед изражен и у првом попису) и одлучивао које ће баштине признати као непуне, а које (као пуне) доделити неком интересенту. — Ове је поступке важно уочити да би се могло пратити понављање истих имена, што може бити од помоћи за тачније читање и одређивање имена.

Однос два пописа Предиша приказан је и у прилогу 15. У првом попису задржавам редослед из извора (додајући нумерацију), а у другом изворни редослед означавам нумерацијом, али имена не ређам тако, него у складу са првим пописом (да се види понављање имена, на које указују тачкасте линије). Стрелицама показујем прелазак баштине из једних у друге руке, што је у извору назначено формулацијама „у рукама” и „из руку” (*der yedi, an yedi*); скраћенице *б.* и *нб.* означавају *баштинину* (пуну) и *нејуну баштинину* (*hali bastine*). На несигурна читања указано је курзивним словима.

Одређивање и ируписање староцрногорских насеља

48.

Из оба сачувана црногорска тефтера виде се, пре свега, тадашње границе Црне Горе, која се простирала до река Мораче и Зете, обухватала садашње нахије Катунску (свакако без северног, тада риђанског дела), Љешанску, Ријеку и Црмничку (без Сеоца и Крњица), а у под-

горју Ловћена (ка Будви) допирала је и до мора; у другом тефтеру прикључен је и попис Грбља, али као посебни додатак.

Види се, такође, да се у великој мери била уобличио позната племенска и нахијска подела Старе Црне Горе (нпр. практично садашње границе имају Пјешивци, Теклићи, Његуши), али има и битних разлика.

— У тефтерима се јасно одређује племе („нахија”) *Малонишићи*, које ће се, будући сувише близу турских упоришта Подгорице и Спужа, касније дезинтегрисати, те ће се његово земљиште расподелити између Љешкопоља, Комана, Загарача, Озринића (Заграда) и Бјелопавлића.

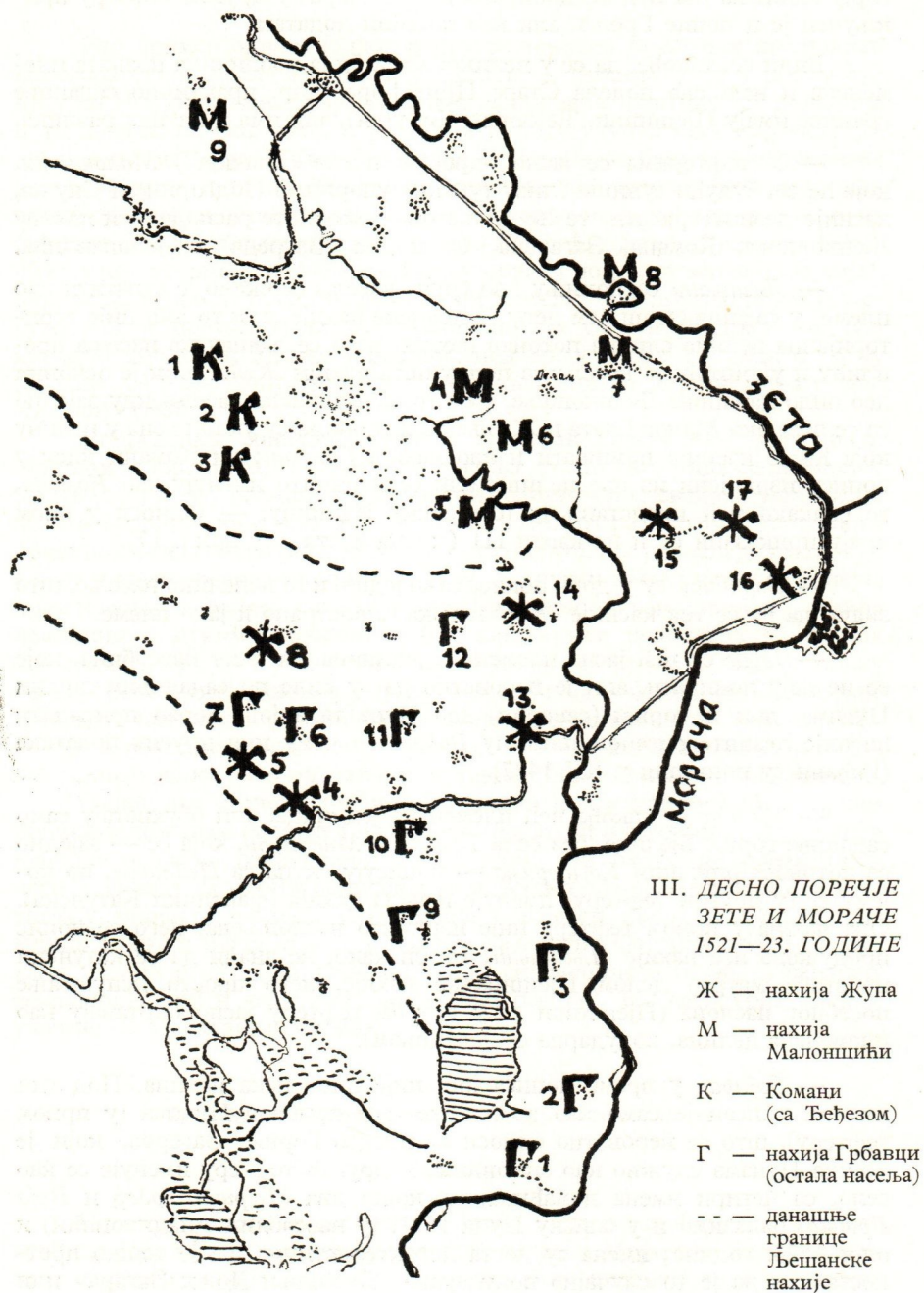
— *Љешњани* се помињу као група насеља (можемо је схватити као племе) у садашњем нижем делу Љешанске нахије, али то још није територијална целина слична потоњој нахији, него се љешанска насеља преплићу и укрштају са насељима подручним нахији *Жуја*, чији је основни део било данашње Љешкопоље. Сем тога, љешанска насеља иду заједно са селима око Малог Блата и Жабљака, и са њима су уклопљена у целину која ће се касније помињати и као нахија *Грбавци*; ни Комани нису у попису издвојени из ове целине, али се изричито именују као *Комани*, те свакако већ представљају племенску јединицу. — Односи у овом крају приказани су и на карти III (имена места в. у прил. 17).

— *Озринићи* су у доба пописа само једно, и то невелико насеље, што значи да ће се тек касније оформити као пространо и јако племе.

— *Цуце* су већ јасна племенска јединица, са шест насеобина, које се не дају лоцирати, али је вероватно да су биле по садашњим доњим Цуцама, док је горњи (северни) део Цуца тада још морао припадати касније дезинтегрисаном племену *Риђани*, о чему има других података (Риђани су пописани у ХД 1477).

— *Бјелице* су такође већ племенска јединица, али обухватају само садашње горње Бјелице, без села *Томићи* и *Микулићи*, која се — заједно са потоњим ријечким *Косијерима* — пописују скупа са *Цетињем*, по којему се (у другом тефтеру) именује и цела нахија (фактички Катунска). Ова нахија у првом тефтеру није изричито насловљена, него се попис продужава иза нахије *Пљешивци*; то, свакако, не значи да се катунски простор сматрао делом Пјешивачке нахије, него просто испуштање посебног наслова (Пјешивци се у другом тефтеру јасно оцртавају као племенска целина, подударна са данашњом).

— *Зајарач* у време пописа још није племенска целина. Под тим именом уписан је само као земљиште које припада Цуцама (у првом тефтеру), што се вероватно односи на предео Горњег Загарача, који је можда Цуцама служио као зимовник. У другом тефтеру именује се као село, са четири имена домаћина, од којих два (*Ђурина Тодор* и *Ђуја Бранко*) налазимо и у списку Цуца 1521. (у насеобини Аладиновићи) и опет 1523. године; имена су доста карактеристична, па је тешко претпоставити да је то случајно подударање. Данашњи Доњи Загарач или *Једноши* уписан је (под овим другим именом) као део *Малонишића*.

У прилогу 16 биће показана напоредо садржина оба црногорска тефтера, при чему су имена насеља наведена онако како их је прочитао Б. Ђурђев, само је транслитерација употребљених арапских графија на латиницу моја; у загради је додат број домаћина + број баштина, у другом тефтеру посебно пуних и непуних. Ђурђевљево одређивање места и читање њихових имена врло су поуздани, тако да могу додати само неколико напомена:

„-алићи”, завршетак у именима насталим од очинства, треба читати као -алићи: *Радосалићи*, *Вишесалићи*, *Сијанисалићи*, *Драјосалићи* (од *Радослављ*—*Радослаљ*—*Радосаљ*, присв. придев);

BRAT (BRAD у другом тефтеру), „махала” у Команима, сигурно је данашњи заселак *Браћани*;

„Бурине” у Команима биће *Буржине* (в. Јужносл. филолог XXXVII, стр. 96);

„Бјелочани” у Малоншићима биће *Балочани*, *Балоче* (в. на наведеном месту у ЈФ);

ZWR у Малоншићима одржава се у данашњем *Зорски луј* код *Спужа* (в. на истом месту);

„Плешивци” треба прочитати као *Пљешивци*, од *Пљш-*, док је данашња варијанта *Пјешивци* резултат замене епентетског љ, као *џробље* од *џробље*;

„Бојомиловићи” BWGMLWYQ у Пјешивцима треба прочитати *Бојмилвићи* (тако је данас, а постојало је лично име *Бојмил*);

Војновићи или *Војиновићи* (WYNWYQ) у Цуцама неће бити озрићки *Војинићи* (што допушта Ђурђев), јер ово друго име вероватно потиче од *Војихнићи*;

Лојаше су у првом тефтеру уписане на крају нахије *Цетиње*, иза *Томића*, али спадају у приморје, на што указује упис у другом тефтеру између *Побора* и *Брајића* и међаш *Побора* и *Грбљана Лојашки кри* у *Цетињском* летопису;

„*Цејџлин*” — неће бити реално -j- (дакле: *Цејџлин*, јат иза *ц* даје *и* у ијек. говорима екавски рефлекс);

„*Дубочил?*” у Ријечкој нахији биће исто што и *Дубочени* у *Цетињском* летопису, где се даје *међа иштерска з-Дубочени*, што ће упућивати на ријечке *Пипере*, те су *Дубочени* били негде у пределу *Добрске жупе*;

qwаnэ у *Брајићима* вероватно треба прочитати као *Ђован-*, чему одговара место *Свешти Јован*.

ПРИЛОГ 16

Ујоредни подаци о Црној Гори из шефтера 1521. и 1523. г.
(читање и транскрипција Б. Бурђева)

1521:

*

- с. Грбавци KRBAWСН
 - м. Понари PWNAR (6+7)
 - м. Скупо VSKWPW (14+10) м.
 - з. Нарат NART (0+10)
 - м. Филадельфи? κλαωωσ (16+11)
 - м. Грбавци KRBAWСН (11+18)
 - м. Црнопетрићи CRNWPTRYQ (21+14)
- с. Горичани KWRYCAN (23+1)
- с. Пиранићи PRNYQ (23+8)
- с. Десићи DSYQ (46+29) м.
- с. Стањевићи VSTANWYQ (42+12) 4м.
- с. Корнет KWRNT (37+13)
 - м. Радосалићи RADWSALYQ (13+4)
- с. Вишесалићи WYŠSALQ (9+2)
- с. Големади GLMAT (31+23)
- с. Сињац SNÇ (11+4)
- с. Станисалићи VSTANSALQ (40+15) м.
- с. Градац KRADÇ (17+7)
- с. Комани Горњи KWMAN KWRNY (65+13)
- с. Сељани SLAN
 - м. Миоћићи? MYWÇYQ? (10+6)
 - м. Милати MLAT (13+3)
 - м. Вучевићи? гхвоσ (w-?) (12+4)
 - м. ... BRAT (10+5)
 - м. ... LWMGAYR (6+1)
 - м. Бурине? σωγσ (8+5)
 - м. Лазар LAZWR (10+4)
 - м. Бурђевићи QWRQWYQ (7+3)
 - м. Коваче KWÇS (7+4)
- с. Беђеца QQZS (8+1) м.
 - м. Гуричићи KWRYCYQ (11+2)
 - м. Николићи NYKWLYQ (12+2)
 - м. Мокања MWKNYA (13+3)
- с. Круса KRSA (23+6) м.

*

Нахија Жупа ZWPA

- с. Бери BR (35+16)
- с. Момићићи MWMSYQ (31+15)
- с. Толоши TLWŠ (10+2)
- с. Штеке VŠTKS (13+1)
- с. Брежине BRŽYN (18+3)
- с. Парци PRÇY (16+7)

1523:

*

- с. Грбавци KRBAWСН
 - м. Понари PWNAR (7+2+2)
 - м. Скупо (12+6+3) м.
 - м. Филадельфи? κLAPWYQ (15+3)
 - м. Грбавци KRBAWСН (9+4+9)
 - м. Црнопетрићи CRNWPTRYQ (19+3+6)
- с. Пиранићи (21+4)
- с. Горићани KWRCAN (23+3)
- с. Љешњи Десићи LŠNY DSYQ (39+14+3)
- с. Љешњани Стањевићи LŠNAN VS-TANWYQ (40+11+1) 6м.
 - з. Субила? (0+3)
- с. Љешњани Станисалићи LŠNAN VS-TANSALYQ (43+4+4) м.
- с. Големади GWLMAT (21+19+15)
- с. Сињац SNÇ (10+2+1)
- с. Комани Сељани KWMAN SLAN (11+3)
 - м. Милати MLAT (11+3)
 - м. Лазар LAZAR (8+5+1)
 - м. Оченићи? σωχσσ (11+5)
 - м. Бурине? BWRYN (10+6)
 - м. ... LWMGAYR (6+2)
 - м. ... BRAD (9+3+1)
 - м. Ковачи KWÇ (6+5)
 - м. Бурђевићи QWRQWYQ (9+2)
 - м. Вучевићи WÇWYQ (11+3+1)
- с. Комане Горње KWMAN KWRNS (66+15+3)
- с. Круса KRSA (25+7+1)
- с. Градац KRADÇ (16+5+1)
- с. Корнет KWRNT
 - м. Илићи (20+4)
 - м. Вишосалићи WŠWSALYQ (10+2)
 - м. Радосалићи RADWSALYQ (12+3+3)
 - м. Његосалићи? NGWSALYQ? (16+4+1)
- с. Беђеца QQZS (9)
 - м. Гуричићи QWRYCQ (9+1+1)
 - м. Николићи NYKWLYQ (9+2+1)
 - м. Мокања MWKNYA (13+1+1)

*

Нахија Жупа ZWPA

- с. Штеке VŠTQ (10+12) м.
- с. Бери BR (33+13)
- с. Буроње BRWNYN (10+1)
- с. Брежине BREZYNE (17+3)
- с. Парци PRÇY (11+5+2)
- с. Сађавица ŠQAWYÇS (9+5+4)

1521:

- с. Оливеровићи VWLYWRYQ (2+3)
Зп.
- с. Вишњићи? wšøøq (6+7)
- с. Дублица? dwølox (6+4)
- с. Буроње? øwrgwøø (9+2)
- с. Сађавица ŠQAWYČƏ (8+13)
- с. Црмљани? xgrmlan (24+2)
- с. Вранићи VWRANYQ (26+5)

*

Н. Малоншићи MALWNŠYQ

- м. Косић KWSYQ (16+3) м.
- м. Бјелочани? ølwħan (8)
- м. Служ VSPWŽ (7+1)
- м. Богишићи BWGŠYQ (17+18)
- м. Радовићи RADWNYQ (5+4)
- м. Грлов Кук GRLW KWK (10)
- м. Павловићи PAWLWYQ (10+2)
- м. Владовићи VWLADWYQ (9+2)
- м. Љешевићи LŠWYQ (15+3)
- м. Једноши YDNWŠ (8+4)
- м. Лужница LWŽNČƏ (7+7)
- с. ... ZWR (15+12)
- с. Калођурђевићи KALWQWRQWYQ (14+25)
- с. Заграда ZAGRĐƏ (10+5)

*

Н. Плешивци PLŠWČƏ

- м. Повије PWWYƏ (22+2)
- м. Гостовићи KWSTWYQ (5+1)
- м. Церова ČRWWE (38+2)
- м. Стеровићи? øwøwøq (11+1)
- м. Дреношница DRNWŠTČƏ (16+1)
- м. Рт VRT (3)
- м. Миловићи MLWYQ (11+1)
- м. Витасовићи WYTASWYQ (8)
- м. До DW (15+6)
- м. Загорак ZAGWRAK (26+4)
- м. Богомиловићи BWGMLWYQ (22+5)
- м. Витковићи WTKWYQ (32+6) м.
- м. (Долња Црква) ČRKW ZYR (8+2)
- м. ... xrxkwøq (xrxkwyq?) (8+10)

*

- с. Озрихнићи VWZRHNYQ (37) м.
- с. Цупе ČWČƏ (54+11)
- м. Војновићи WYNWYQ (13+1)

1523:

- с. Момишићи MWMŠYQ (32+14+2)
- с. Толоши TWLWŠ (9+1+1)
- с. Вишњићи? wšøøq (6+4)
- с. Оливеровићи VWLYWRVWYQ (4+5)
- с. Дублица? dwøloxə (6)

*

Н. Малоншићи

- с. Црмљани? xgrmlan (21)
- с. Малоншићи MALWNŠYQ
- м. Вранићи VWRANYQ (13+5+10)
- с. (м.) Косићи KWSYQ (14+1)
- м. Бјелочани? ølwħan (3+2+2)
- м. Служ? VSPWŠ (6+1)
- м. Богишићи BWGŠYQ (13+3+6)
- м. Радовићи RADWNYQ (5+1)
- м. Грлов Кук GRLW KWK 7+2)
- м. Павловићи PAWLWYQ (9+2)
- м. Владовићи VWLADWYQ (7+3)
- м. Љешевићи LŠWYQ (10+2)
- м. Једноши YDNWŠ (6+3)
- м. Лужница LWZNYČƏ (6+1+2)
- с. ... ZWR (9+5+2)
- с. Калођурђевићи KALWQWRQWQ (6+3+25) м.
- с. Заграда ZAGRADƏ (6+5+5)

*

Н. Плешивци

- с. Повије PWWYƏ (15+1)
- с. Гостовићи KWSTWYQ (6)
- с. Церова ČRWFE (24+6+1) м.
- с. Островићи? øwøwøq (6+1)
- с. Загорак ZAGWRK (15+3+4) 4м.
- с. Дреношница DRNWŠTČƏ (7+1+1)
- с. Рт VRT (3)
- с. Витасовићи WTASWYQ (6+1)
- с. Миловићи MLWYQ (8+4)
- с. ... xrxkwøq (6+4+4)
- с. Витковићи WTKWYQ (23+1+6)
- с. (Долња Црква) xrxk wøg (4+1)
- с. Богомиловићи BWGMLWYQ (15+1)
- с. Дол DWL (11+4+1)

*

Н. Цетиње CTNƏ

- с. Ма(х)ине MAHNƏ
- м. Стреновићи? VSTRNWYQ (VSTRNLWYQ?) (9+1+4)

1521:

- м. Аладиневићи? 'LALDYNWYQ (20+3)
 м. Миоман? mɔwman? (11)
 м. Буковик? ɔwkwɔq (11)
 м. Миловићи MLWYQ (19+6)
 з. Загарац ZGARC
- с. Бјелице BLYЃА
 м. Љешев Ступ LŠW VSTWP (15+7)
 м. Предиш PRADŠ (27+10) м.
 м. Ресно RSNW (27+8)
 м. Слатковићи VSLATKWYQ (12)
- с. Теклићи (Беклићи) TQLYQ
 м. Језер YZWR (16+2)
 м. Драгомил До DRAGWMYL DW (4+2)
 м. Убли VWBLY (9+2)
 м. Вучи До WCY DW (9+2)
 м. Црни Врх CRNY WYRX (5+3)
 м. Кућишта KWQŠTĚ (17+3)
 м. Војковићи WYKWYQ (7+4)
 м. Јабукв До YABKW DW (3+4)
 м. Краји До KRAYN DW (3)
 м. Ивковићи VYWKWYQ (8+1)
 м. Миловићи MLWYQ (9+3)
 м. Петров До PTRW DW (6+1)
 м. Ђуровићи QWRWYQ (6+1)
- с. Његуши NGWŠ
 м. Радићевићи RADYQWYQ (31+2) 4м.
 м. Миочићи MYWЃYQ (17+2)
 м. Лихомилићи LYXWMLYQ (29+2)
 м. Поља PWLĚ (33+4)
 м. Залаз ZALAZ (32+9) м.
 м. Мали Залаз MALY ZALAZ (12+7)
 м. Врба WYRBA (20+3) м.
 м. Жањев До ŽANW DW (22+2)
- с. Поборе PWBWR
 м. Петровићи PTRWYQ (8)
 м. Остојићи? ɔwsɔwɔq (7)
 м. Божићевићи BWŽYQWYQ (8+2)
 м. Стањевићи VSTANWYQ (6)
 м. Мирачевићи? MYRAЃWYQ (12+1)
 м. ... ɔwɔslwɔq (7+2)
 м. Вишковићи WYŠKWYQ (17+1)
 м. Станковићи VSTANKWYQ (14+1)
- с. Маине MAHNĚ
 м. Стреновићи? ɔsɔrɔwɔq (10+2)
 м. Руцовићи RЃWYQ (7)
 м. Перичевићи PRYЃWYQ (2)
 м. Медовићи MDWYQ (8+2)
 м. Миладиновићи MLADNWYQ (10)
 м. Вукшићи WKŠQ (6)

1523:

- м. Уцевићи? VWЃWYQ? (6+3)
 м. Перичевићи PRYЃWYQ (3)
 м. Медовићи MDWYQ (6+5)
 м. Милатовићи (-ан-?) mlawɔwɔq (12+1)
 м. Вукшићи WKŠYQ (3+1)
 м. Драгошићи DRAGWŠQ (9+4)
 м. Калапчићи KLAЃYQ (6)
 м. Борете BWRT (4)
 м. Вукоте WKWTĚ (9)
 м. Витомир WYTWMYR (5)
 м. Д. Брајићи DWLNĚ BRAYQ (6+2+1) м.
 м. Мажићи MAZYQ (8+3)
 м. Кошљун KŠLWN (6+2+5)
 м. Дисне? dysɔɔ (2)
- с. Угне VWGNĚ (11+1+3)
 м. Врела WRLĚ (пуста)
- с. Очићи VWЃNYQ (9+1)
- с. Брајићи BRAYQ
 м. ... QWAN (23+3) м.
 м. Угљешићи VWGLŠYQ (5)
 м. ... qwɔawɔwɔq (6)
- с. Лопате LWPAT (15+6+9)
- с. Побори PWBWR
 м. Петровићи PTRWWYQ (7+1)
 м. Остојићи? VSTWYQ (5+1)
 м. Божићевићи BWZYQWYQ (5+2+3)
 м. Стањевићи VSTANWYQ (2+1)
 м. Мирачевићи? mɔraxwɔq (10+1)
 м. ... BWBSLWYQ (5+1+2)
 м. Вишковићи WŠKWYQ (14+1+1)
 м. Станковићи VSTANKWYQ (8+1+4)
- с. Цетиње CTNĚ
 м. Боровине BRWWYNĚ (13+1+3)
 м. Стојићи VSTWYŠQ (6+2)
 м. Иваневићи VYWANAWYQ (22+7+9) м.
 м. Хумци HWMЃY (3)
- с. Бјелоши BLWŠ (32+5) 2м.
- с. Његуши NGWŠ
 м. Радићевићи RADYQAWYQ (39+1+1)
 м. Миочинићи? MYWЃNYQ (MLW-?) (17+1)
 м. Лихомилићи LYXWMLYQ (26+1+1)
 м. Поље PWLĚ (24+1+3)
 м. Залаз ZALAZ (24+6+2)
 м. Мали Залаз MALY ZALAZ (10+4)
 м. Врба WRBA (19+3)
 м. Жањев Дол ŽANW DWL (20+1)
 л. Пладниште (Ловћен) PLDNŠTĚ (LWFTN)

1521:

- м. Драгошићи DRAGWŠQ (9+3)
 м. (Ка)лапчићи? klaøxøq (4+1)
 м. Борете BWRТ (3)
 м. Вукоте WKWTЭ (9)
 м. Витомир WYTWMYR (5)
 м. Д. Брајићи DWLNY BRAYQ (11+2)
 м. Мажићи MAŽYQ (8+4)
 м. Кошљун KWŠLWN (7+2)
 з. ... dsøwэ
- с. Брајићи BRAYQ
 м. ... qwaøø (7)
 м. Угљешиићи VWGLŠYQ (5)
 м. ... qwøaøwøq (7)
- с. Угна VWGNA (14+14)
 м. Врела WRLE (7+9)
- с. Очинићи VWČNYQ (35+20)
- с. Бјелоши BLWŠ (46+8) 2м.
- с. Цетиње ČTNЭ
 м. Боровине BWRWYNЭ (24+2)
 м. (О)стојшићи VWSTWYŠYQ (12+2)
 м. Иваневићи VYWANWYQ (42+16) м.
 м. Хумци XWMČY (5)
- ман. Пречиста MASTR PRČSTЭ
- с. Косијери KWSYR
 м. Микулићи MYKWLYQ (32+6)
 м. Радијевићи? radøwøq (45—6)
 з. Залиш (1+1)
- с. Томићи TWMYQ (20+10) м.
 с. Лопате? lwøaøe (20+19)

*

Н. Ријека RKЭ

- с. Бокова BWKWЭ (15+17)
 с. Г. Добро KWRNЭ DWBRW (36+9)
 с. Д. Добро DWLNЭ DWBRW (20+3)
 с. Пјетлин CTLYN (21+8) 2м.
 м. Пипери PPR (15+4)
 с. Обров(а)? VWBRW (10)
 с. Улићи VWLYQ (20+9)
 с. Ђетовићи ČTWYQ (7+6)
 с. Ријека RKЭ (14+1)
 ман. Св. Никола MNASTR VSWTY NKWLA
 с. Арбанаси ARBNAS (64+21)
 с. Пелеша Д. PLŠЭ DWLNЭ (19+6)
 м. Г. Пелеша KWRNY PLŠЭ (12+6)

1523:

- с. Косијери KWSYR
 м. Радиљевићи RADYLWYQ (26+11+6)
 з. Залиш ZALŠ
 м. Микулићи MYKWLYQ (22+5+6)
- с. Томићи TWMYQ (12+8+9)
- с. Теклићи (Ђеклићи) TQLYQ
 м. Језер YZR (8+1+3)
 м. Драгочил DRGMYL (2+1+2)
 м. Убо VWBW (4+3+1)
 м. Вуче Дол WWČЭ DWL (3+2+2)
 м. Црни Врх ČRNY WRX (1+3)
 м. Кућишта KWQŠTЭ (8+2+7)
 м. Војковићи WYKWYQ (3+1+3)
 м. Јабука Дол YABWKЭ DWL (2+2+1)
 м. Крајњи Дол KRAYN DWL (2)
 м. Ивковићи VWKWYQ (4+1+3)
 м. Миловићи MLWYQ (4+2+4)
 м. Петров Дол PTRW DWL (2+3)
 м. Ђуровићи QWRWYQ (2+2)
- с. Кчева или Озрихниићи VKCWЭ, VWZRYHNHYQ (18+2+14)
- с. Бјелице BLČ
 м. Ступ VSTWB (5+3+13)
 м. Петро(в)лиш PTRWDYŠ (7+5+20) м.
 м. Реснова RSNWЭ (9+3+22)
 м. Слатковићи VSLATKWYQ (пуста)
- с. Цуца ČWČA
 м. Калођурђевићи KALWQWRQ-WYQ (16+7+37)
 м. Војновићи WYNWYQ (6+4) 2м.
 м. Аладиневићи 'ladøpawøq, Миловићи MYLWYQ, Мијаминовићи MYAMNWYQ (21+6+23)
 м. Буковик? BWKWYQ (пуста)
- с. Загарач ZGRC (4)

*

Н. Ријека RKЭ

- с. Зачир ZAČR (22+1+6)
 с. Дубова DWBWЭ (15+2+1) м.
 з. Прекорница PRKWRNYČЭ
 с. Вигњевићи WGNWYQ (26+2+4)
 с. Смоковац VSMKWČ (18+2+1)
 с. Драгосалићи DRAGWSALYQ (19+2+2)
 с. Богуте BWGWTE (26)
 с. Мрацели MRAČL (9+1) м.
 с. Гуша GWŠA (6+1+3)
 с. Јекса YQSE (7+2+5)
 с. Ријечани RČANY (8+4+1) м.
 с. Селјани SLAN (13+2+3)

1521:

- с. Пипери PPR (18+11)
 с. ... dealx? (19+20)
 с. Загора ZAGWRĒ (16+11)
 с. Брајићи Пољичани BRAYQ
 BWLYÇAN (15+4)
 с. Дубочил? dwøwxl (5+6)
 с. Рваши VRWAŠ (13+16)
 м. Пипац PPAÇ (4+2)
 с. Друшићи DRWŠQ (10+11)
 с. Превлака PRWLKĒ (8+1)
 с. Одрин VWDRYN (9)
 ман. Коми Пречисте MNASTR KWM
 PRÇSTĒ
 с. Додоши DWDŠ (9+2)
 с. Мрацељи MRAÇL (10+4)
 с. Ријечани RÇAN (14+3) 2m.
 с. Сељани SLAN (16+4)
 с. Гуше GWSĒ (9+1)
 с. Чуковићи ÇKWYQ (7+1)
 с. Јекса YQSE (11+6)
 с. Зачир ZAÇR (22+7)
 с. Дубова DWBWĒ (15+1) 3m.
 с. Прекорница PRKWRNYÇĒ
 с. Вигњевићи WGNWYQ (30+6)
 с. Богуте BWGWTE (27+1)
 с. Смоковице VSMKWYÇĒ (18+9)
 с. Драгосалићи DRAGWSALQ (21+5)
 с. Шишовићи ŠYŠWYQ
 м. Грађани KRADANY (29+11) 2m.
 м. Шишовићи ŠYŠWQ (16+8)

*

Н. Церница ÇRNYÇĒ

- с. Дупилови DWPLWY (86+28)
 м. Буковик BWKWYQ (16+2)
 з. Глухи Дол KLWXY DWL
 м. Хвалићи? HWALQ (6+3)
 м. Живодер? gøwdr (0+4)
 ман. Врањина, Св. Никола VWRANNĒ,
 VSWTY NYKWLA
 с. (О)рахова RAHWĒ (16+9)
 м. Миковићи MYKWYQ (5+4)
 м. Бастаће BSTAQĒ (10+2)
 м. Братене (-he-) BRATN (15+5)
 м. Селеве Куће и Златар SLW
 KWQ, ZLATAR (12+6)
 м. Крушевица KWRŠWYÇĒ (11+6)
 м. ... хххøç (9+2)
 с. Трнова TRNWĒ (23+16)
 м. Брљани BRLAN (11+8)
 м. Комарно KWMARNW (22+4)
 с. Сотонићи STWNYQ (50+20) 2m.
 с. Брчели BRCL (48+21)
 с. Томићи TWMYQ (19+7)
 с. Оптичићи VWPTWÇYQ (31+10)
 с. Бољевићи BWLWYQ (30+9)
 с. Годиније KWDNĒ (31+14)

1523:

- с. Грађани или Шишовићи GRA-
 DYANY, ŠYŠWYQ (30+6+7) 2m.
 м. Шишовићи ŠYŠWYQ (16+2+1)
 с. Г. Добро GWRNĒ DWBRW (33+8)
 с. Цјетлин CTLYN (23+2+5) m.
 с. Д. Добро DWLNĒ DWBRW (12+6)
 с. Бокова BWKWĒ (8+5+9)
 с. Улићи VWLYQ (16+3)
 с. Цветовићи VÇWĒTWYQ (5+2+4)
 с. Арбанаси VRBNAS (15)
 ... [изгубљен део споменика]
 с. ... dwøwxl (øwøwxn?) (4+2+1)
 с. Пипац PPAÇ (5+1)
 с. Одрин VWDRYN (6)
 с. Превлака PRWLKĒ (6)
 с. Друшићи DRWŠQ (7+8+2)
 с. Додоши или Краћедол DWDWŠ,
 KRQÇDWL (8+2)
 з. Краћедол KRQÇDWL
 с. Чуковићи ÇKWYQ (5+1+1)
 с. Д. Пелеша DWLNĒ PLŠĒ (17+3)
 с. Г. Пелеша GWRNĒ PLŠĒ (14+1)

*

Н. Церница (Црница) ÇRNC

- с. Каручи KRWÇ (32+1+12)
 с. Дупило DWPLW (69) m.
 м. Буковик BWKWYQ (30+5+6) m.
 м. Хвалићи HWALYQ (8+3)
 з. Глухи Дол KLWXY DWL
 з. Живодер? gøwdr (0+4)
 с. Сотонићи STWNYQ (50+5+14)
 с. Орахова VWRAXWĒ (12+5+1)
 м. Миковићи MYKWYQ (5+2+2)
 м. Бастаћи BASTAQ (7+2)
 м. Браћене BRATN (14+4)
 м. Селеве Куће и Златар SLW
 KWQ, VZLTAR (12)
 м. Крушевица KRWŠWYÇĒ (11)
 м. Хучинићи? HWÇNYQ (9+1)
 с. Брчели BRCL (38+8+4)
 с. Трнова TRNWĒ (12+3)
 м. Брљани BRLAN (12+3)
 м. Комарино (-рно) KWMARYNW
 (18+1+2)
 с. Оптичићи VWPTWÇQ (37+4+4)
 с. Томићи TWMYQ (19+2)
 с. Лимјани LMYANY (37+10+15)

1521:

- с. Забес ZABS (4+3)
 с. Лимјани LMYAN (55+38)
 с. Каручи KRWC (46+17) m.

1523:

- с. Бољевићи BWLWYQ (33+3+3)
 с. Забеш ZABŠ (3+1)
 с. Годиње KWDYNE (27+2+1)

Скраћенице:

- с. = село, м. = махала, з. = земљиште,
 л. = ливада, m. = müselleм.

О начину обраде грађе из црногорских тефтера

50.

Већ пример Придиша показује да би подробно упоређивање пописа у два најстарија сачувана црногорска тефтера могло дати садржајне резултате, како у погледу праћења стварног стања и промена у насељима, тако и у погледу варијација истих имена, а имена из ових споменика — као најстарији систематски извор црногорске антропонимичке грађе — заслужују посебну пажњу ономастичара. При томе је битно да понављање имена указује на степен поузданости ономастичке грађе и у доста случајева омогућује да се унапреди тачност читања и утврђивања имена. Зато би ови споменици заслуживали и подробну монографску обраду какву не допуштају оквири овога рада, иако ћемо имена из црногорских тефтера приказати подробније него из других зона.

Пробна упоређивања показују да је велики број имена једнако записан и прочитан у оба тефтера, али није мали број ни случајева где можемо са великом вероватноћом закључити да је у питању иста особа, али у издању споменика налазимо разлике у имену. Навешћу неколико илустрација за то:

у Озринићима:

Чавуш Ђурко 1521. — *Чавуш Ђурко* 1523. (једнако је написано: хавс, али су дошле до изражаја различите могућности читања);

Радосав Херак — *Радислав Херак* (radslaw код другог писара пре би требало прочитати као *Радослав*, тј. писар у стварном имену *Радосав* архаизира други формант, враћајући традиционалну форму *-слав* уместо редуковане *-сав*, и то не само на овом месту, него готово доследно);

Вук Палић — *Вука* (у издању омашком „Вуја“) *Балић* (неједнако читање очинства *валџ*);

Бајић Влад — *Бајић Владко* (или скраћени запис у првом тефтеру, или слободна варијација имена *Влад-Владко*);

Бајић Бранимил — *Брајић Брајимил* (у очинству је само разлика у читању, а лично име је стварно неједнако написано: *валџ* — *валџ*, те се намеће питање јесу ли то браћа или исто лице);

Видјац Радун — *Годица Радован* (на први поглед не може бити исти човек, али се *Радун* и *Радован* слабо разликују у записима, а лично

име у првом тефтеру могли бисмо прочитати и као *kwdox*, тј. *Годич* или *Годица*, а не као приређивачи издања *wodox Видјаи*);

у Цуцама:

Радко Дамјан, Бранко Дамјан и Вукаш Дамјан 1521. — *Радко Вујан, Бранко Вујан и Вукашин Вујан* 1523. (на оба места узастопно, што значи да су у питању браћа, при чему *Вукаш—Вукашин* представља доста честу варијацију);

Вукић Влад — Вукац Владић (није оправдано а — можда је и коректорска грешка — читање графије *wkx* као „Вукић” у првом попису, него треба *Вукац* или *Вукич*, а име оца је вероватно *Влада*, од чега је дериват *Владић*);

Добрило Нико — Добрин Нико (име је заиста тако записано);

Радич Радован и Милија Радован — Радич Радун и Милија Радун (у оба пописа узастопно, тј. браћа, а разлика је у грађијама *radwan* и *radwn*, где се и друга може прочитати као *Радован*);

Вукић Бор — Вукац Борин (опет неоправдано „Вукић” за *wkx*, а отац ће бити *Бора* или *Божса*);

Радосав Ђурђе — Радислав Ђурђе (в. горе о *Радосав* : *Радислав*);

Радоња Делан и Оливер Делан — Радоња Милан и Оливер Милан (браћа, узастопно у оба пописа);

Сијејан Вукосав — Сијејан Вукосал (треба *Вукосаљ*, тј. „Вукосављев”);

Радосав Бојић — Радислав Бојин (о личном имену в. горе, а очинство је од *Боја*, у првом случају изведено наставком *-ић*, а у другом може бити придев на *-ин*, али је могућна и графичка непрецизност, јер се недовршено *q* код овог писара изједначи са *p*: *owgoc—owgn*);

Мишоман — Миоман (исправно је друго, од *Милман*, а прву грађију је требало прочитати „Мијоман”);

Миљ Ђурица — Миљ Ђурич (завршеци *-ица* и *-ич* слабо се разликују у тефтерским записима);

Никола Гојчил — Никола Гојчин (у оба се извора може прочитати као *kwoxp*, *kwoxop*, што може бити и *Гојчин* и *Којчин*);

Радић Мирчеџа — Радич Мирчеџа (опет можда коректорска грешка, *radx* је *Радич*, а тако је у оба извора);

Брајић Ђурица — Брајић Ђујица (рекао бих да је, и у првом тефтеру, *qwox*, што се може прочитати као *Ђујица* или *Ђујич*, али и као *Ђонич*, *Ђонац* и сл.);

Вукман Бор — Вукман Боро (ово друго би се могло прочитати и као *Боров*);

Радован Калођурђевић — Радован Калођурђе (фактички исто);

Раско Дабижжив — Рашко Дабижжив (као *Рашко* оправдано је читати и кад изостану дијакритичке тачке, а овде у другом тефтеру имамо пример кад их је писар и написао).

51.

Већ се из ових примера види да ове разлике, које (позајмљујући термин из старословенистике) можемо назвати различитијима, нису нимало малобројне. Најчешће су то разлике у читању недовољно прецизних грађија, али има места на којима су писари заиста неједнако записали нечије име. То не треба тумачити само тако да су могли неједнако чути неко име, него је део разлика вероватно настајао и при накнадном преписивању првобитних бележака; наиме, није вероватно да су сами сачувани рукописи тефтера писани непосредно на терену, него ће пре бити плод каснијег канцеларијског преписивања, при којему су и графичке нејасноће или графичка сличност слова могли доводити до забуна и непрецизности.

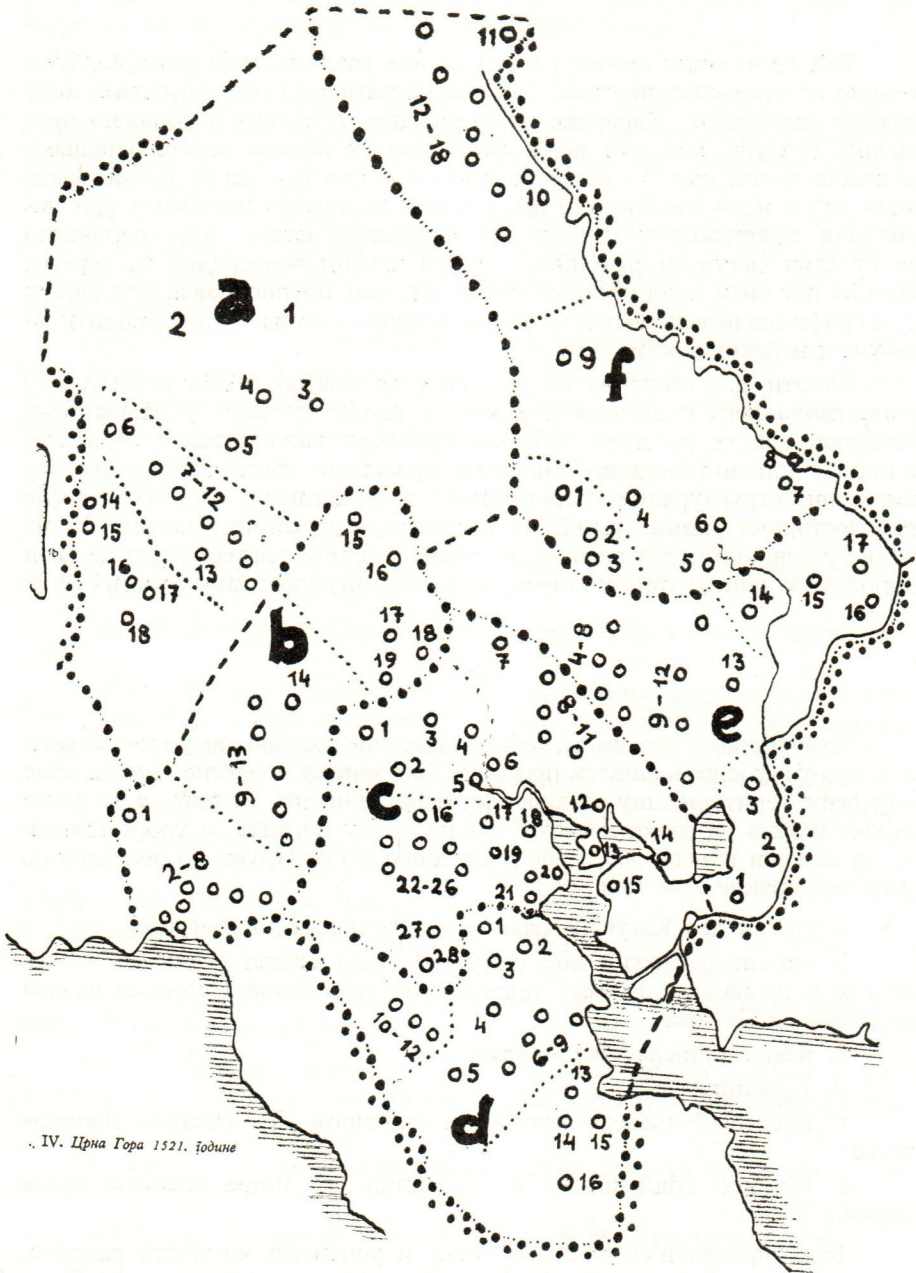
Општи је утисак да се различитија знатно чешће појављују у очинствима него у личним именима, а такође су честа у записивању баштина, где се на врло збијеном простору наводи више података; а то онда доводи или до врло нејасног, брзописног писања или до импровизованих структуралних упрошћавања и скраћивања, што све смањује веродостојност записа. Зато ћу се у овом раду ограничити на сама лична имена у основним задужењима домаћина у првом тефтеру, што ће бити довољно за општи увид у староцрногорску антропонимију тога времена.

52.

Староцрногорска имена биће приказана посебно по ужим зонама, а на крају и у једном општем приказу. Уже зоне су одређене тако да чине одређену територијалну и донекле традиционалну целину, а с друге стране и тако да сваки корпус буде по обиму погодан за упоређивања, тј. да садржи између 500 и 600 пописаних особа. Идући по оба мерила, узео сам овакве уже зоне:

- a. горњи део Катунске нахије, од Озринића до Његуша;
- b. остали део нахије која се (у ЦД 1523) назива „Цетиње”, с тим што је и из нахије „Ријека” прикључено село Боково, које се налази недалеко од Цетиња;
- c. нахија „Ријека” без Бокова;
- d. Црмница;
- e. предео Љешанске нахије (са околином Жабљака) и Љешкопоља;
- f. Комани, Малоншићи и Пјешивци, тј. шире схваћено десно поређе Зете.

Ради прецизнијег праћења стања и уочавања могућних разлика, у свакој ужој зони и посебно је испитано стање у три дела те зоне. План обраде приказан је у прилогу 17 и на приложеној карти (бројеви у загради у прилогу указују на позиције на карти).

ПРИЛОГ 17

Зоне обраде староцрногорских имена

(бројеви у загради показују положај убицираних насеља на карти)

- a. Kaij.*
- *с.:*
- 1 Озрихнићи (1)
2 ЦУЦЕ (2) —
Калуђурђевићи
3 Војиновићи
4 Аладиновићи
5 Миоман
6 Буковик
7 Миловићи
8 БЈЕЛИЦЕ —
Љешев Ступ (3)
9 Предиш (4)
10 Ресно (5)
11 Слатковићи
— *ср. (Беклићи):*
12 ТЈЕКЛИЋИ —
Језор (6)
13 Драгомиљ До (7)
14 Убли (8)
15 Вучи До
16 Црни Врх
17 Кућишта (9)
18 Војковићи (10)
19 Јабуков До
20 Крајњи До (13)
21 Ивковићи
22 Милијевићи (11)
23 Петров До (12)
24 Ђуровићи
— *ј. (Бејуши):*
25. ЊЕГУШИ —
Радићевићи
26 Миочићи?
27 Лихомиллићи
28 Поље (17)
29 Залаз (15)
30 М. Залаз (14)
31 Врба (16)
32 Жањев До (18)
- b. Цей.*
- *ј. (џриморје):*
- 1 ПОБОРИ (1)
— Петровићи
2 Остојићи
3 Божићевићи
4 Стањевићи
5 Мирачевићи
6 Бујиловићи?
7 Вишковићи
8 Станковићи
9 Лопате
10 МАХИНЕ (4)
— Стреновићи?
- 11 Буцовићи?
12 Перичевићи
13 Медовићи?
14 Миладиновићи
15 Вукшићи
16 Драгошићи
17 Калапчићи
18 Борете (3)
19 Вукоте
20 Витомир
21 Д. Брајићи
22 Мажићи (5)
23 Кошљун (2)
24 БРАЈИЋИ (7)
— Ђован (6)
25 Угљешајићи (8)
26 Ђујановићи?
— *ср. (цей. џлеме):*
27 Угње (10)
28 Врела (9)
29 Очинићи (11)
30 Бјелоши (12)
31 ЦЕТИЊЕ (14)
— Боровине
32 Стојшићи
33 Ивановићи
34 Хумци (13)
— *си.:*
35 Микулићи (16)
36 КОСИЈЕРИ (17)
— Радијевићи
37 Залиш (18)
38 Томићи (15)
39 Боково (19)
- с. Риј.*
- *сз.:*
- 1 Г. Добро (1)
2 Д. Добро (1)
3 Петлин (2)
4 Пипери
5 Брова (4)
6 Улићи (3)
7 Цвјетовићи?
8 Ријека (5)
— *си.:*
9 Арбанаси (6)
10 Д. Пелеша (9)
11 Г. Пелеша (9)
12 Пипери (10)
13 Дјалци (7)
14 Загора (8)
15 Брајићи
Пољичани
- 16 Дубочени
17 Рваши (11)
18 Пипац
19 Друшићи (12)
20 Превлака (13)
21 Одрин (15)
22 Додоши (14)
— *ј.:*
23 Мрацељи (17)
24 Ријечани (18)
25 Сељани (21)
26 Гуше (19)
27 Чуковићи (20)
28 Јекса
29 Зачир (16)
30 Дубова (25)
31 Вигњевићи (23)
32 Богуте (22)
33 Смоковци (26)
34 Драгосаљићи (24)
35 Шишојевићи (27)
36 Градјани (28)
- d. Црм.*
- *ср.:*
- 1 Дупило (4)
2 Буковик (5)
3 Хрељићи
4 Живодег?
5 Орахово (7)
6 Миковићи
7 Бастаће
8 Братјени (8)
9 SLWKWQ
10 Крушевица
11 ?(HWXOQ)
12 Грново (1)
13 Брљани (3)
14 Комарно (2)
15 Сотонићи (6)
16 (Кмети)
- *сз.:*
- 17 Брчели (12)
18 Томићи (11)
19 Опточајићи (10)
20 (Кмети)
— *ји.:*
21 Бољевићи (14)
22 Године (15)
23 Забес (13)
24 Лимјани (16)
25 Каручи

<i>e. Љ ЉП</i>	25 Буроње (8)	16 Балочани (5)
— <i>j.:</i>	26 Сађавица?	17 Спуж (8)
1 Понари (1)	27 Дубрава	18 Богишићи
2 Скупо	— <i>и. (Љешкојоле):</i>	19 Радовићи
3 Нарат	28 Бери (14)	20 Грлов Кук
4 Филаповићи?	29 Момишићи (16)	21 Павловићи
5 Грбавци (3)	30 Толоши (15)	22 Владовићи
6 Црнопетрићи	31 Црмљани	23 Љешевићи
7 Горичани (2)	32 Вранићи (17)	24 Једноши (4)
8 Пиранићи	<i>f. КМП</i>	25 Лужница (6)
— <i>сз. (Љеш. нахија):</i>	— <i>јз. (Комани):</i>	26 Зор (7)
9 Десићи	1 Г. Комани	27 Калођурђевићи
10 Стањевићи	2 Миочићи?	28 Заграда (9)
11 Корнет (11)	3 Милати (3)	— <i>с. (Пјешивци):</i>
12 Радосаљићи	4 Вучевићи?	29 ПЉЕШИВЦИ —
13 Вишесаљићи	5 Брат	Повије (11)
14 Гољемади (10)	6 ?(LWMGAYR)	30 Гостојевићи (12)
15 Сињац (9)	7 Бужина?	31 Церово (13)
16 Станисаљићи (6)	8 Лазор	32 Стеровићи?
17 Градац (7)	9 Ђурђевићи	33 Дреновштица (14)
18 Крусе (12)	10 Ковачи	34 Рг
19 Штеке (13)	11 Беђеза (1)	35 Милојевићи (15)
20 Брежине (4)	12 Ђуричићи?	36 Витасовићи (16)
21 Парци (5)	13 Николићи	37 До (18)
22 Оливеровићи	14 Мокане (2)	38 Загорак (10)
23 Вишњићи?	— <i>ји. (Малонишићи):</i>	39 Богмиловићи (17)
24 Дублица?	15 Косићи	40 Витковићи
		41 Д. Црква
		42 Хрсковићи?

Прејлед сџароцрнојорских имена по зонама

а. Горњокашунска зона

53.

Имена су показана у прилогу 18. Посебно је изведена статистика за северни предео (Озринићи, Цуце и тадашње Бјелице), за Ђеклиће (средњи предео) и за Његуше (јужни предео).

Прва заједница записана је као *Озрихнић(и)* (у СД 1523 и алтернативно име *Кчево*, двојство које се одржало и до данас), и не дели се на уже насеобине.

Цуце се састоје из ближе неименованог главног насеља (у другом тегтеру има име: *Калођурђевићи*, с којим је можда у вези *Радован Калођурђевић* у ЦД 1521 одн. *Радован Калођурђе* у ЦД 1523, иако није први у списку) и из још пет „махала”. Њихова имена оправдано је прочитати као *Војиновићи* (од имена *Војин*, којег нема у списку, а није искључено ни *Вујиновићи*, од *Вујин*), *Аладиновићи* (име *Аладин* јавља се већ у ДХ, што значи да није муслиманско, а у ЦД 1521 видимо га као очинство или презиме у цуцкој махали Миловићи и у Предишу у Бјелицама), *Миоман* (у ЦД 1523 *Миомановићи*, од неуписаног имена *Милман* > *Миоман*),

Буковић и Миловићи. Ниједно се од ових цуцких насеља данас не да ближе локализовати. Речено је већ да није оправдано доводити Војиновиће у везу са чевским *Војинићима* (од *Војихна*), а одрично се мора одговорити и на Ђурђевљево питање да ли су Миомановићи садашње цуцко братство *Мијановићи*. Родоначелник овога братства може, међутим, бити кнез *Мијан Ђурич*, уписан у ЦД 1523 у махали Војиновићи; како су Мијановићи малоцуцко братство, то би значило да су Војиновићи били негде у пределу Малих Цуца (југоисточни део данашњег племенског земљишта). Други могући ослонац дају нам *Милић* и *Миливој* моал, тј. MYAL = *Мијал* или *Мијаљ* у засеоку Миомановићи (у оба тефтера се имена понављају), а по Ердељановићу су *Мијаљи* старо братство у Грабу (Веље Цуце). — Сва цуцка насеља треба тражити у доњем делу данашњих Цуца, јужно од брда *Тисовац* и *Крсић добројорски*, која су према запису у Цетињском летопису била међашни Цуца и Риђана.

„Село” *Бјелице* захватало је садашње горње Бјелице и мањи део ђеклићког земљишта, са „махалама” *Љешев Сити*, *Предши* (дериват имена *Прѣдислав*, што значи да је неоправдан облик „*Петровић*” или „*Петровић*” у ЦД 1523), *Ресно* (сад *Ресна*) и *Слајковићи* (сада ђеклићко земљиште).

И насеља „села” *Тјеклићи* очувала су имена: *Језер* (написано „*Језор*” или „*Језур*”), *Драјомил До* (сад *Драјомидо*), *Убли* (у ЦД 1523 *Убао*, као данас), *Вуч(ј)и До*, *Црни Врх*, *Кућишица*, *Војковићи*, *Јабукво До* (сад на два места до *Јабука*), *Крајњи До*, *Ивковићи* (сад локалитет *Иковићи* у пределу Крајњег Дола), *Милијевићи* (написано упрошћено, те би се прочитало „*Миловићи*”), *Петров До*, *Ђуровићи* (локалитет ј. од Петрова Дола). — То значи да је племенски предео остао исти, сем што је од Бјелица прикључено селиште *Слајковићи*.

Његушке „махале” су само делимично очувале имена: *Поље*, *Залаз*, *Мали Залаз*, *Врба*, *Жањев До* (такође „пладниште” *Ловијен*), али је то довољно да се види подударане са пределом племена; друга су насеља *Радићевићи* (један од „муселема” је *Ђураш Радић*), *Миочинићи* (од *Милчин*, пре него *Миочићи*, од *Милча*), *Лихомилићи* (не „*Лицомилићи*”, јер је познато име *Лихомил*).

54.

Најчешћа су горњокатунска лична имена (преко 2%): *Радич* 51 особа (од укупно 542), *Радосав* и *Никола* по 28, *Радоња* 23, *Ситјејан* 22, *Ђуро* 16, *Иван* 15, *Бојко* 12, *Ђурђе* 12, *Рашко* 11 (уз неразлучиво *Војко/Вујко/Вијко* 15).

Најчешћа је основа *Рад-* (са *Рај-* и *Раи-*), око 30% пописаних особа, док на основу *Вук-* (са *Вуч-* и *Вул-*, а без неизвесног *Вуј-/Вој-/Виј-*) пада око 12% особа.

Око 68% пописаних носе имена од словенских основа.

У разматрању имена по ужим зонама и одговарајућим прилозима (18—23) углавном задржавам транскрипцију приређивача издања, с тим

ПРИЛОГ 18

(а) Горњокаџунска имена 1521. године

(север 242 + средњи предео 102 + југ 198 = свега 542 особе)

Алекса		3=3	Дано		3=3	Михајац	1	=1
Андрија	1+1+	1=3	Димитар	1	=1	Младош	1	=1
			Добрило	1	=1			
Батрић	2	=2	Добринко	1	=1	Никац	1	=1
Берисал	1	=1	Добришко		1=1	Нико	2+1+3	=6
Богавац	1	=1	Драгиша		1=1	Никола	12+6+10	=28
Богдан	3	+3=6	Драго	1	=1	Николић		1=1
Божидар	2+2+	2=6	Драгче		1=1	Николица	1	+1=2
Бојко	5+4+	3=12	Дука	2	=2	Новак	2	+1=3
Бојмир	1	=1						
Борић	1	=1	Ђуја		1=1	Оливер	2	=2
Борјанич	1	=1	Ђуко	1+1+	1=3	Остоја	1	=1
Боро		1+2=3	Ђураш		2=2			
Брајич	1	=1	Ђурђе	4+5+	3=12	Павле	4	=4
Брана		1=1	Ђурин	2	+4=6	Петрић		1=1
Бранимил	1	=1	Ђурко	1	=1	Петро	1+2+	2=5
Бранисав	2	=2	Ђуро	7+1+	8=16	Петроман		1=1
Бранко	2	+2=4						
Брајан	1+1	=2	Живко	1	+1=2	Радаш		1=1
Брајић	2	+1=3				Радашин	1	=1
			Иван	6+5+	4=15	Радељ		1=1
Вид(а)јац	3	=3	Иваница		1=1	Радеља	6	=6
Видак	1	=1	Иваниш		3+2=5	Радивој	4	=4
Витомир		1=1	Ивко	1	=1	Радиман	5	+1=6
Владко	3	+1=4	Илија	3	=3	Радин		1=1
Војко	4+4+	7=15				Радић	2	+6=8
Воја	2	+1=3	Јанко	1	+1=2	Радич	23+11+17	=51
Војаш	1	=1	Јела	1	=1	Радко	5+1+	3=9
Вук	6+1+	3=10	Јован		1=1	Радо	1	+1=2
Вукац		1+1=2				Радован	6	+2=8
Вукаш	1+2+	1=4	Лале	1	=1	Радојица		1=1
Вукашин	6+1+	3=10	Лалија		1=1	Радоман		1=1
Вукија	1	=1	Лалић	1	=1	Радоња	8+4+11	=23
Вукић	2+1+	1=4	Лалич		1=1	Радосав	12+4+12	=28
Вукич		1=1	Лайко	2+1+	1=4	Радоча	1	=1
Вукман	2+1	=3	Лека	1	=1	Рајинко		1=1
Вукосав	3+1	=4				Рашко	5+3+	3=11
Вуксан	4	+4=8	Мартин		1+1=2			
Вулац	1	=1	Мијочић	1	=1	Срдан	1	=1
Вулија	1	=1	Миладин	1	=1	Сред	1	=1
Вулич	1	=1	Милак	1	=1	Стјепан	6+5+11	=22
Вучета		5=5	Милан	1	=1	Стјепко	3+1+	2=6
Вучић		6=6	Миланко		1=1			
Вучко	4	+2=6	Миљаш	1	=1	Тодор	1	=1
			Миљивој	2+1+	1=4			
Голуб	1	=1	Милија	1	+1=2	Угљеша	2	=2
Гргур		1=1	Милић	1	=1			
			Миљо	4+1+	1=6	Чавуш	1	=1
Дабижив	4+2+	2=8	Милош	1	=1			
Дамјан	1	=1	Миљ	2	+2=4			
Данич	1+1	=2	Миљо		1=1			
Данко	2	+1=3	Митраш	1	=1			

Свега око 134 имена

што не преносим њихова алтернативна читања, а и што неке нормално неразлучиве варијанте обједињујем и на неким местима исправљам (*Вукаш* ум. „*Вукаш*” и „*Вукас*”, *Рашко* а не „*Раско*”, *Лазор* а не „*Лазур*”). Подробнији осврт на проблеме читања биће дат на крају одељка, у оквиру општег осврта на староцрногорска имена.

в. Цетињска зона (са приморјем и делом Ријечке нахије)

55.

Статистика имена, дата у прилогу 19, посебно прати стање у приморју (на југу, предео бисмо условно могли назвати катунским приморјем), у средњем пределу — земљиште данашњег цетињског племена — и на северу (део данашњих Бјелица и Ријечке нахије).

Приморски предео у тештеру је јасно издељен на „села”, која можемо сматрати племенским заједницама и која се деле на већи број „махала”. Село *Побори* дели се на 8 махала; од њих је непосредно мотивисано име *Осјојићи*, јер прва четворица у попису имају очинство *Осјоја*, а име за које Ђурђев допушта читање „*Појшиловић*” можда бисмо могли прочитати као *Бујсловићи*, јер је постојало лично име *Бујсил*. Очувано је само име села *Побори* и име махале *Сјањевићи* (познати манастир под Ловћеном). Село *Махине* (данас *Маине*) дели се на 14 махала, од којих на секцији налазим *Бореше*, *Мажичи*, *Кошљун*. Селу *Брајићи* прикључују се само три махале, од којих *Уљешићи* и данас чувају име, а у *Ђован* (?) можда се може видети данашњи *Св. Јован*. Посебно је, без махала, дато село *Лојаше*, о којему смо већ говорили.

У пределу цетињског племена као посебна села су уписана места *Уће* са махалом *Врела*, *Очинићи* и *Бјелоши*, док стварно језгро племена чини село *Цетиње* са махалама *Боровине* (из повеље је познат *Рајко Боровина*), *Сјојишићи* или *Осјојишићи*, *Ивановићи* и *Хумци* (сад истоимено село зап. од Цетиња).

На северу су селу *Косијери* прикључени као једна од три махале и бјелички *Микулићи*, док су суседни *Томићи* посебно село. Све је то у ово доба део нахије Цетиње, а у статистику сам овде укључио и суседно *Боково*, иако се оно убраја у нахију Ријека.

56.

Најчешћа су имена у цетињској зони: *Радич* 36 особа (од укупно 513), *Никола* 35, *Сјјејан* 28, *Радосав* 23, *Радоња* 22, *Ђуро* 22, *Радко* 17, *Божидар* 14, *Дабигив* 14, *Иван* 13, *Новак* 11, *Радован* 11, док друга имена остају испод границе од 2%.

Најчешћа је основа *Рад-*, нешто изнад 27%, док на основу *Вук-/Вуч-/Вул-* долази око 12% пописаних.

Удео имена од словенских основа практично је исти као и у горњо-катунској зони — нешто изнад 68% уписаних особа носе такво име.

ПРИЛОГ 19

(b) *Имена из доњих предела нахије Цейиње (са Боковом) 1521. године*

(југ 219 + средњи предео 178 + североисток 116 = 513 особа)

Алекса	1	= 1	Димитрије	1	= 1	Оливер	1	= 1
Андрија	5	= 5	Добрило	1	= 1	Остоја	1	= 1
			Доминко	1	= 1			
Богавац	1	= 1	Драгче	1	= 1	Павле	3+ 1	= 4
Богдан	2+ 3	= 5	Дука	1	= 1	Пероња	1	= 1
Божидар	4+ 5+ 5	= 14						
Бојко	2+ 2+ 3	= 7	Ђураш	1+ 2	= 3	Петро	3+ 1+ 1	= 5
Бор	1	= 1	Ђурђе	1 + 3	= 4	Петроча	1	= 1
Борич	1	= 1	Ђурија	1	= 1	Побор	1	= 1
Борко	1+ 1	= 2	Ђурич	1+ 1+ 2	= 4			
Бракочел	2	= 2	Ђуричко	1	= 1	Радаљ		= 1
Брана	1	= 1	Ђуро	15+ 6+ 1	= 22	Радаш	1	= 1
Бранија	1	= 1				Радашин	1	= 1
Браимил	1	= 1	Живко	1+ 1+ 1	= 3	Радеља	1 + 1	= 2
Брајко	1+ 2	= 3				Раденко	1	= 1
Брајан	2= 2		Иван	8+ 4+ 1	= 13	Радеш	1	= 1
Брајић	2= 2		Иваниш	1+ 1+ 1	= 3	Радивој		= 1
			Илија	1+ 1	= 2	Радиман	2	= 2
Веселко		= 1				Радин	1	= 1
Владко	1	= 1	Јолица		= 1	Радић	2+ 2	= 4
Владоња	1	= 1	Јолич		= 1	Радич	20+ 7+ 9	= 36
Војин	1+ 1	= 2				Радичко	1+ 1+ 2	= 4
Војко	3+ 5+ 1	= 9	Калич		= 1	Радко	4+ 6+ 7	= 17
Врдуљ	1	= 1				Радмил	1	= 1
Вук	5+ 3+ 1	= 9	Лазар	4+ 3+ 3	= 10	Радо	1	= 1
Вукаш	1+ 2	= 3	Лајко	4	= 4	Радован	8+ 3	= 11
Вукашин	5+ 1+ 1	= 7	Лука	2	= 2	Радојица		= 1
Вукић	1	= 1	Лукац	1+ 1	= 2	Радоман	1	= 1
Вукич	2	= 2				Радоња	7+ 6+ 9	= 22
Вукоје		= 1	Љеш	1	= 1	Радосав	9+ 13+ 1	= 23
Вукоман	1	= 1	Љешко	1 + 1	= 2	Радоча	1	= 1
Вукосав	2	= 2				Рајко	1	= 1
Вуксан	3+ 4+ 3	= 10	Марко	2 + 1	= 3	Рашко	6	= 6
Вулија	1	= 1	Мартин		= 1			
Вулица	3+ 1	= 4	Медо		= 1	Срдан	2	= 2
Вучета	1+ 2+ 1	= 4	Милаш	1	= 1	Сред	1	= 1
Вучин	2+ 1	= 3	Милашин	1	= 1	Станиша	1	= 1
Вучић	4+ 2+ 1	= 7	Миливој	1	= 1	Стјепан	16+ 8+ 4	= 28
Вучко	3+ 3+ 1	= 7	Милија	2+ 1+ 2	= 5	Стоја	1 + 1	= 2
			Милинко	1	= 1	Стојак		= 1
Гвозден		= 1	Милко	2	= 2			
Гојчил	1	= 1	Милован	1	= 1	Тодор		= 1
			Митрадин	1	= 1	Тома	1	= 1
Дабижив	8+ 4+ 2	= 14	Михаљ		= 1	Томан	1	= 1
Данич	2	= 2				Томир	1	= 1
Данко	4+ 1+ 4	= 9	Нико	3+ 6+ 1	= 10			
Данчул	1	= 1	Никола	15+ 12+ 8	= 35	Херак	1	= 1
Димитар	3+ 1	= 4	Новак	6+ 2+ 3	= 11			

Свега око 124 имена

с. Нахија Ријека (без Бокова)

57.

Ријечка имена показана су у прилогу 20, с тим што се посебно статистика изводи за северозападни, североисточни и јужни предео.

На северозападу су *Горње* и *Доње Добро* (данас *Добрско* или *Доброско Село*), *Цейлин* (сад *Цеклин*), *Пијери* (постоји локалитет *Пијеровина* у пределу Добрскога Села), *Брова* (на секцији *Бровска њећина* с. од Ријеке), *Улићи* (и сад тако), *Цвјетковићи* (СТWYQ 1521, VCSWETWYQ 1523) и сама *Ријека*.

Североисточни предео чине *Арбанаси*, *Пелеша* (*Горња* и *Доња*), *Пијери*, *Дјалци* (како је написано, прочитало би се DWYAC или DWY-ALÇ), *Загора*, *Брајићи Пољичани* (траг имена у *Брајићко ждријело*), *Дубочен(и)* (помињу се у Цетињском летопису), *Рваши*, *Пишац*, *Друшићи*, *Превлака*, *Одрин* и *Додоши* — све очувана имена сем два о којима је дата посебна напомена. Б. Ђурђев је уочио да је у ЦД 1523 изгубљен део рукописа, тако да изостаје поновни попис за села *Ђалци*, *Брајићи Пољичани*, *Загора* и део села *Арбанаси*.

И насеља на југу по правилу чувају имена: *Мрацељи*, *Ријечани*, *Сељани*, *Гуше*, *Чуковићи*, *Јекса* (код Болице: Jesse), *Зачир*, *Дубова*, *Вињевићи*, *Бојуше*, *Смоковици*, *Драјосаљићи* (старије име, данас *Шабани*), *Шишојевићи*, *Грађани*.

58.

Најчешћа су ријечка лична имена (преко 2%): *Никола* 47 особа (од укупно 592), *Радич* 43, *Ситјејан* 35, *Дабижив* 32, *Радосав* 31, *Вучко* 18, *Божидар* 17, *Ђуро* 16, *Вуксан* 15, *Радко* 15, *Радоња* 12 (уз неразлучиво *Вујко|Војко|Вијко* 13 и *Нико|Пејко|Ненко* 12).

И овде је најчешћа основа *Рад-* (*Рај-*, *Раи-*), око 24% особа, док на основу *Вук-*/*Вуч-*/*Вул-* отпада близу 14%.

Удео имена од словенских основа нешто је нижи него у Катунској нахији — око 62% уписаних.

d. Црмница

59.

У тефтерима је Црмница (тада *Црница*) што и данас, само не обухвата Сеоца и Крњице на југу, а и данас се ова места условно укључују у Црмничку нахију. Разликујемо три предела (прилог 21).

Сва су насеља сачувала имена на југу (*Бољевићи*, *Годиње*, *Забес*, *Лимјани* — данас *Лимљани* или *Лимњани*, *Каручи* — данас заселак на југу *Лимљана*) и на северозападу (*Брчели*, *Томићи*, *Ойшочићи*).

ПРИЛОГ 20

(с) *Имена из нахије Ријека (без Бокова) 1521. године*

(северозапад 147 + североисток 198 + југ 247 = свега 592 особе)

Андрија	3+ 2+ 2= 7	Драгиша	1= 1	Оливер	1= 1
Бако	1 = 1	Дујко	1 = 1	Павле	1 = 1
Богдан	1+ 1+ 1= 3	Ђон	2= 2	Павлица	1 = 1
Богулица	1= 1	Ђураш	1 + 4= 5	Пејан	2+ 1= 3
Божидар	7+ 3+ 7=17	Ђурђе	1 + 1= 2	Перинко	1+ 1 = 2
Боја	1 = 1	Ђурина	1= 1	Перић	1 = 1
Бојко	4+ 4= 8	Ђурица	1 = 1	Петар	1+ 2= 3
Борић	1= 1	Ђурич	5+ 2= 7	Петро	1+ 2+ 2= 5
Борко	1+ 1+ 1= 3	Ђуро	4+ 5+ 7=16	Петросав	1 = 1
Бранија	1 = 1	Живко	1+ 2 = 3	Радаљ	1= 1
Бранко	2 + 2= 4	Иван	4+ 1+ 2= 7	Радашин	1= 1
Брајан	1+ 2+ 1= 4	Иваниш	2= 2	Радеља	5+ 1= 6
Браторад	1 = 1	Ивич	1 = 1	Раденко	1= 1
Брашић	1= 1	Илија	2 + 5= 7	Радивој	3 = 3
Вито	1 = 1	Јела	1= 1	Радиман	2= 2
Влад	1 = 1	Јован	1+ 2+ 1= 4	Радић	1 = 1
Војко	4+ 4+ 5=13	Јоко	1 = 1	Радич	8+ 9+26=43
Вуја	1 + 1= 2	Калина	1= 1	Радичко	1+ 1= 2
Вујан	1 = 1	Лазар	1+ 4+ 1= 6	Радко	4+ 8+ 3=15
Вук	1 + 3= 4	Лазор	1= 1	Радо	1+ 1 = 2
Вукац	1+ 2= 3	Лайко	1+ 2 = 3	Радован	5+ 2+ 1= 8
Вукаш	1+ 3 = 4	Лукајац	1= 1	Радојица	1 = 1
Вукашин	3+ 1+ 4= 8	Лукац	1 = 1	Радоња	3+ 6+ 3=12
Вукић	1 = 1	Љеш	1+ 3= 4	Радосав	6+15+10=31
Вукич	1+ 1+ 1= 3	Љешко	2= 2	Радуђа	1 = 1
Вукоје	1= 1	Мараш	1= 1	Радуљ	1= 1
Вукоман	1 = 1	Марко	3 + 1= 4	Радун	1 = 1
Вукомир	1+ 2= 3	Мединко	1 = 1	Рајша	1 = 1
Вукосав	1 = 1	Милаш	1= 1	Ракита	1 = 1
Вуксан	2 + 13=15	Милија	1 = 1	Ратимил	1 = 1
Вулица	2+ 2= 4	Милко	3+ 1+ 1= 5	Рашко	2+ 4+ 4=10
Вучета	2+ 5+ 4=11	Милорад	1 = 1	Рођа	1 = 1
Вучија	1= 1	Михајац	1 = 1	Срдан	1= 1
Вучић	2+ 1= 3	Михаљ	2+ 2+ 2= 6	Сред	1= 1
Вучко	1+ 5+12=18	Мркша	1= 1	Станиша	1+ 1= 2
Гојак	1= 1	Никац	1 = 1	Стајко	2= 2
Гојчин	1= 1	Нико	3+ 3+ 6=12	Стико	1 = 1
Дабижив	5+11+16=32	Никола	16+16+15=47	Стјепан	8+11+16=35
Дадко	1+ 1= 2	Николица	2+ 1= 3	Стјепко	1+ 3= 4
Данко	2+ 2= 4	Никша	1 = 1	Стоја	2 = 2
Даница	1 = 1	Новак	1+ 2+ 1= 4	Тодор	1= 1
Димитар	2+ 1+ 2= 5			Томаш	1= 1
Димитраш	1 = 1			Томко	1 = 1
Добривој	1 = 1			Херак	1 = 1
Добриња	1 = 1				
Доброје	1 = 1				
Драгич	1 = 1				

Свега око 132 имена

ПРИЛОГ 21

(d) Црмничка имена 1521. године

(средњи предео 293 + северозапад 112 + југ 164 = свега 569 особа)

Алекса	1+ 1= 2	Данич	1= 1	Милко	1 = 1
Андрија	9+ 3+ 8=20	Данко	2+ 6+ 1= 9	Михајац	2+ 1 = 3
		Дано	1+ 2+ 1= 4	Михаљ	2+ 1= 3
Богдан	5 + 1= 6	Данчул	1 = 1		
Богило	1 = 1	Даринко	1 = 1	Никац	1 = 1
Бого	1 = 1	Димитар	2+ 1+ 1= 4	Нико	1+ 1+ 2= 4
Богун	1 = 1	Добринко	1 = 1	Никола	37+13+25=75
Божидар	7+ 5+ 7=19	Домија	1= 1	Новак	7+ 2+ 2=11
Бојко	3+ 1+ 1= 5	Дука	1 = 1		
Борјак	1= 1			Павле	1+ 3= 4
Боро	1 = 1	Ђон	1 = 1	Пејан	4 + 3= 7
Бракочел	1 = 1	Ђура	1 + 2= 3	Петар	2 = 2
Бранија	1 + 3= 4	Ђураш	10 =10	Петро	2= 2
Брашан	2 = 2	Ђурђе	3 = 3		
		Ђурина	4 + 6=10	Радаљ	1 = 1
Васиљ	1 = 1	Ђурица	1 = 1	Радашин	1 = 1
Војин	1 = 1	Ђурич	1= 1	Раде	1 = 1
Војко	7+ 1+ 1= 9	Ђуро	9+ 5+ 3=17	Радиој	1 + 1= 2
Вук	8+ 3+ 1=12			Радиљо	1 = 1
Вуказ	1 = 1	Живко	2 + 1= 3	Радин	1 = 1
Вукац	1+ 1+ 2= 4	Иван	5+ 5+ 7=17	Радич	14+ 7+ 7=28
Вукашин	1+ 1 = 2	Иваница	2= 2	Радичко	1= 1
Вукија	2 + 2= 4	Ивина	1 = 1	Радко	3 + 2= 5
Вукић	1= 1	Илија	2+ 2+ 1= 5	Радо	1+ 1 = 2
Вукмир	1 = 1			Радован	1 + 2= 3
Вукосав	2 = 2	Јанко	1 = 1	Радоња	1+ 1 = 2
Вуксан	12+ 3+12=27	Јаро	2= 2	Радосав	14+ 3+ 5=22
Вукша	1 = 1	Јован	2 = 2	Рајша	1= 1
Вучета	5 = 5	Калина	5 = 5	Рашко	1= 1
				Сава	1= 1
Вучија	1 = 1	Лазар	1 = 1	Славко	1 + 3= 4
Вучин	1= 1	Лека	1= 1	Сред	1 = 1
Вучић	3+ 5+ 3=11	Лука	1 = 1	Стјефан	21+ 7+ 5=33
Вучко	11 + 3=14			Стоја	4+ 2+ 1= 7
		Љеш	1+ 1+ 1= 3	Страдан	1 = 1
Галич	1 = 1	Љешич	1 = 1		
Гвозден	1 = 1	Љубин	1 = 1	Тодор	2 = 2
Гоја	1= 1			Тома	1= 1
Гојчин	1+ 1 = 2	Марко	1 + 4= 5	Томаш	1= 1
Голуб	1 = 1	Медкац	1 = 1	Томич	1 = 1
		Миладин	1 = 1		
Дабижив	18+ 8+ 9=35	Миливој	1 = 1	<i>Свега око 114 имена</i>	
Дабиша	2 = 2	Милија	1 = 1		
Дадко	1 = 1	Милич	1 = 1		
Данија	1+ 1 = 2				

Од насеобина у средњем пределу на секцији видим сачувана имена *Трново*, *Комарно*, *Брљани*, *Дуйило*, *Буковик*, *Сойтонићи*, *Орахово*, *Брајјени* (сад *Браћени*), *Крушевица*, која је тачно одредио Ђурђев, као и насеобину *Басишаће*, што Ердељановић помиње као место код Дупила. Према Ердељановићевим подацима, можемо још одредити места *Хрељићи* — данас заселак Глухог Дола *Рељићи*, *Миковићи* — данас заселак Орахова и братство, можда и *Хучинићи*, јер због нестабилности *x* и *v* у црмничком говору то може бити исто што и дупиоски *Вучинићи* (заселак и братство), тј. аутентично име *Учинићи* могло је бити „исправљено” у „*Вучинићи*”, као што се *Улићевић* исправља у *Вулићевић*. Тако остаје неодређено само насеље које се изгледа чита као *Живодер* и још SLWKWQ („Селеве Куће”, како се домишља Ђурђев, или можда „Село Куће”).

60.

Најчешћа су црмничка имена *Никола* 75 особа (од укупно 569), *Дабижив* 35, *Сијејан* 33, *Радич* 28, *Вуксан* 27, *Радосав* 22, *Андрија* 20, *Божидар* 19, *Ђуро* 17, *Иван* 17, *Вучко* 14, *Вук* 12. Пада у очи висок удео хришћанских имена *Никола* и *Андрија*, као и домаћег имена *Дабижив*, које је и у Ријечкој нахији било изразито често.

Црмничка је особеност и то што од основе *Вук-/Вуч-* има више имена (изнад 15%) него од основе *Рад-* (испод 13%).

Удео имена од словенских основа (око 55%) нешто је нижи него у другим староцрногорским зонама, нарочито у јужном пределу Црмнице.

е. Љешанска нахија и Љешкопоље

61.

У прегледу имена, датом у прилогу 22, посебно се показују југ (околина Малог Блата), северозапад (данашња Љешанска нахија) и исток (данашње Љешкопоље).

На југу је село *Грбавци* (и данас тако), са истоименом махалом и још четири: *Понари* (и сад тако), *Скујо*, *Филановићи* (тако се звала једна подгоричка спахијска породица) или *Филајовићи* (како пише у ЦД 1523) и *Црнојерићи*, а Грбавцима је припадало и земљиште *Нарай*, које се у Цетињском летопису помиње као црквина зап. од Малог Блата; даље су ту села *Горичани* (на десној обали Мораче, сада *Вуковци*) и *Пиранићи* (име познато из традиције и из Болџиног списка).

У северозападни (у ужем смислу љешански). предео спадају пре свега три насеобине које ће се у ЦД 1523 изричито именовати као *Љешњани*: и данас истоимени *Ситанисаљићи*, као и *Десићи* и *Ситаневићи* (обоје поменуто код Болџице). С обзиром на сродност имена, могли бисмо мислити да су и ова два насеља била негде око данашњег села *Лијешње*,

ПРИЛОГ 22

(е) Имена из Љешанске нахије и Љешкојоља 1521. године

(југ 112 + северозапад 349 + североисток 124 = свега 585 особа)

Алекса		1	Ђујаш	1	= 1	Ника	1	= 1
Андрија	1+ 5+ 2=	8	Ђулица	1+ 1	= 2	Никац	1+ 1+ 1=	3
Богдан	1+ 5+ 2=	8	Ђуравић		1= 1	Нико	3+ 6+ 1=	10
Божидар	2+ 4+ 4=	10	Ђураш	1+ 3	= 4	Никола	5+ 20+ 7=	32
Божих	1	= 1	Ђурђе	1+ 5+ 1=	7	Николица	1+ 2	= 3
Бојко	3+ 5+ 4=	12	Ђурђић	1	= 1	Новак	3	= 3
Борина	1	= 1	Ђурђич	1	+ 1= 2	Оливер	1+ 1=	2
Борич	1	= 1	Ђурица	6+ 1	= 7	Остојко		1= 1
Борко	1+ 3	= 4	Ђурич		1+ 1= 2	Павле	1+ 9+ 1=	11
Бошко	1	= 1	Ђуро	6+ 8+ 5=	19	Павлич	1	= 1
Бранко	1	= 1	Ђуроје	1	= 1	Паун	1	= 1
Брајан		2+ 1=	Живко	1	+ 3= 4	Пејан		1= 1
Брегун	1	= 1	Иван	1+ 7+ 2=	10	Петар		2= 2
Васко	1	= 1	Иваниш	1+ 4	= 5	Петро	2+ 3+ 1=	6
Видак		1 = 1	Илија		3 = 3	Петрушко	1	= 1
Влад		1 = 1	Икац		1 = 1	Радаш		1 = 1
Владисав		1 = 1	Јанко	1	= 1	Радеља	3+ 2=	5
Владко		3 = 3	Јаро	1	= 1	Радивој	1+ 2=	3
Војко	1+ 4+ 1=	6	Јован	3+ 1+ 2=	6	Радиман	1	= 1
Вуја	3+ 2	= 5	Јоко	2	= 2	Радиња	1	= 1
Вујаш		2 = 2	Јокица	1	= 1	Радич	6+ 22+ 5=	33
Вујо		1+ 1= 2	Јолица	1	= 1	Радичко	1+ 1+ 1=	3
Вук	1+ 5+ 2=	8	Јолица	1	= 1	Радко	2+ 9+ 6=	17
Вукаш		3 = 3	Јолич	1	= 1	Радо		2= 2
Вукашин	1+ 7+ 3=	11	Колица	1	= 1	Радован	2+ 2=	4
Вукман		4+ 1= 5	Коринко		1= 1	Радоман	1	= 1
Вукмир		1 = 1	Крстјан		1= 1	Радоња	12+ 3=	15
Вукоје		3 = 3	Лазар	1+ 4	= 5	Радосав	5+ 27+ 4=	36
Вукосав		1+ 3= 4	Лале	1	= 1	Радохна	1+ 2	= 3
Вуксан	6+ 15+ 3=	24	Лалица	1	= 1	Рајан	1	= 1
Вулија		2 = 2	Лалич	1	= 1	Рајин		1= 1
Вулица		1 = 1	Лајко	1	= 1	Рајко	2+ 1	= 3
Вучерин	1	= 1	Лука		2= 2	Рашко	2+ 1=	3
Вучета	4+ 6+ 3=	13	Лукац		1= 1	Срдан	1	= 1
Вучин	2+ 1+ 1=	4	Лукин	1	= 1	Станиша	1+ 1	= 2
Вучић	1+ 3+ 1=	5	Љеш	1+ 1=	2	Стајко	1	= 1
Вучко	4+ 3+ 1=	8	Љешко	1+ 1	= 2	Стико		1= 1
Горјанац	1	= 1	Марко	1	= 1	Стјепан	6+ 19+ 6=	31
Гргур	1	= 1	Мартин	3	= 3	Стјепко	1	= 1
Дабижив	3+ 11+ 3=	17	Медо	2	= 2	Стјепо		1= 1
Данија	1	= 1	Мија	1	= 1	Стоја	2	= 2
Данич		4 = 4	Мико	1	= 1	Стојко	1	= 1
Данко		7 = 7	Милак	1	= 1	Тодор	1	= 1
Дарко	1	= 1	Милич		1= 1	Тома	1	= 1
Димитар		1= 1	Милко	3+ 2=	5	Томаш	1	= 1
Димитраш	1	= 1	Милорад		1= 1	Угљеша	1	= 1
Драгиша	1	= 1	Миљко	1	= 1	Херак	1+ 1=	2
Дражета	1	= 1	Михаљ		1= 1			
Дука	1	+ 1= 2	Мојша	1	= 1			
Ђуђа	1	= 1						

Свега око 145 имена

којему нема имена у двама тефтерима, а које је вероватно дало име целој нахији; име овога села можемо изводити од алб. имена *Љеш*, али би се суфиксно *-њн-* лакше разумело ако пођемо од прасл. лексеме *lěsz* „шума“.

Од осталих насеобина са земљишта данашње Љешанске нахије чувају имена *Брежине*, *Парци*, *Штјеке*, *Буроње* (све четворо су припадали нахији Жупа, као и неубицирани *Оливеровићи*, *Вишићи* или *Вишеићи*, *Дублица* или сл., *Сађавица* или *Чађавица* и земљиште *Дубрава*, те их условно укључујем у северозападни, љешански предео), а онда *Градац*, *Сињац*, *Гољемади*, *Корнеј*, *Кресе* (у оквиру нахије Грбавци, као и неубицирана корнетска махала *Радосаљићи* и село *Вишесалићи*).

За источни предео остају насеља која се сигурно смештају у љешкопољску равницу: *Бери*, *Момишићи*, *Толоши*, *Вранићи* (све и сад тако) и *Црмљани*; два последња се у ЦД 1523 убрајају у нахију Малоншиће.

62.

Најчешћа су имена у овој зони (љешанско-љешкопољској) *Радосав* 36 особа (од укупно 585), *Радич* 33, *Никола* 32, *Стијепан* 31, *Вуксан* 24, *Ђуро* 19, *Дабичив* 17, *Радичко* 17, *Радоња* 15, *Вучећа* 13, *Бојко* 12 (остала испод 2%).

Око 22% уписаних носе имена од основе *Рад-* и сл., а од основе *Вук-* и сл. око 16%.

Удео имена од словенских основа сличан је као и у Ријечкој нахији (око 61%).

f. Побрежје Зеје (Комани, Малоншићи и Пјешивци)

63.

У прилогу 23 — поред насеља која се у тефтерима изричито именују као *Комани* — у оквиру југозападнoг предела обухваћена је и *Ђеђеза*, југоисточни предео чини нахија *Малоншићи*, а северни *Пјешивци*.

У оквиру *Комана* чува се само племенско име (и разликовање Горњих и Доњих *Комана*), затим *Ђеђеза*, *Милаји*, *Мокање*, а такође *Бужина* (као рефлекс имена насеља) и *Браји* (у деривату *Брањани*, ист. од *Мокања*). Сигурније се читају још *Лазор*, *Ђурђевићи* и *Николићи*, док за остала читања има недоумица (*Ковач-* или *Куч-*, *Ђурчићи* или *Горичићи*, *Вучевићи* или *Руцевићи* и сл., док за LWMGAYR не могу предложити никакво читање).

У оквиру *Малоншића* читају се и локализују *Једноши*, *Балочани*, *Лужница*, *Зор*, *Сјуж* и *Зајреда*, а осам насеобина се не дају разместити, иако нема већих тешкоћа у читању.

У Пјешивцима (тада *Пјешивци*) већина насеља чува имена: *Повије*, *Госпојевићи*, *Церово*, *Дреновићи*, *Милојевићи*, *Вишасовићи*, *Бојмиловићи*, *До* и *Зајорак*, а и *Риј* у одразу *Рика љавица*.

ПРИЛОГ 23

(f) Имена са десној обрежја Зетје (Комани, Малонићи и Пјешивици) 1521. године

(југозапад 191 + југоисток 140 + север 219 = свега 550 особа)

Алекса	1	= 1	Данчул	1	= 1	Милко	3+ 4+ 1= 8
Богдан	1	+ 3= 4	Димитар	1	= 1	Милојица	1 = 1
Богулин		1= 1	Добрац	1	= 1	Милорад	1 = 1
Божидар	4+ 1+ 5=10		Драгић	1+ 3= 4		Милун	1= 1
Боја	1	= 1	Драго	1	= 1	Миљ	1 = 1
Бојко	1	= 1	Дука	1= 1		Митрило	1= 1
Борко	2	= 2	Ђујка	1	= 1	Ника	2+ 3= 5
Бранко	2	+ 3= 5	Ђујко	1	= 1	Никац	1 = 1
Брајан	4	+ 1= 5	Ђураш	1+ 2= 3		Нико	4 + 2= 6
			Ђурђе	3	+ 3= 6	Никола	6+ 6+17=29
Васко	1	= 1	Ђурђица	2	= 2	Никша	1 = 1
Видак		1= 1	Ђурђиц	1	= 1	Николица	2 = 2
Вито	1+ 1= 2		Ђурин		1= 1		
Владко		3= 3	Ђурина	1	= 1	Павле	3 + 1= 4
Влајин	1	= 1	Ђурич	1+ 1= 2		Пвалич	2 = 2
Војко	3+ 2+ 6=11		Ђурко	1	= 1	Петар	1 + 1= 2
Воја	1+ 1= 2		Ђуро	5+ 6+ 8=19		Петраш	1 = 1
Вујадин	1+ 1= 2					Петро	3+ 1+ 2= 6
Вујан	2	= 2	Живко	2	+ 1= 3	Покрај	1= 1
Вук	6+11+ 6=23						
Вукац	3+ 1= 4		Иван	2+ 1+ 4= 7		Радан	2 = 2
Вукаш	4	+ 2= 6	Иваниш	1+ 1+ 5= 7		Радаш	1 = 1
Вукашин	8+ 2=10		Ивко	1	= 1	Радеља	4= 4
Вукин	1	= 1	Илија	3	= 3	Радивој	2+ 1+ 4= 7
Вукић	1	= 1				Радиман	2 + 1= 3
Вукич	4	= 4	Јован	1+ 1+ 4= 6		Радин	1 + 1= 2
Вукман	1	+ 2= 3	Јокица	1	= 1	Радич	13+ 3+16=32
Вукодраг		4= 4	Коле		1= 1	Радко	6+ 2+ 2=10
Вукоје	1	= 1				Радован	5+ 2+ 8=15
Вукоман	1	= 1	Курја	1	= 1	Радојица	5+ 1= 6
Вукомир	1	= 1				Радоман	2 = 2
Вукосав	1+ 5+ 2= 8		Лазар	1	+ 2= 3	Радоња	10+11+14=35
Вуксал		1= 1	Лазор	1	= 1	Радосав	13+ 8+18=39
Вуксан	5+ 8+ 4=17		Лако	1	= 1	Радунко	1 = 1
Вулија	1	= 1	Лалија	1	= 1	Рајан	1 = 1
Вулица		1= 1	Лалица	1+ 1= 2		Рашко	2+ 1+ 4= 7
Вучета	4+ 5+ 1=10		Латинко		1= 1		
Вучетић		1= 1	Лајко	1+ 1+ 1= 3		Стјепан	6+ 5+11=22
Вучин	1	+ 1= 2	Лука	1	= 1	Стјепко	1+ 1+ 1= 3
Вучић	1	+ 1= 2	Лукац	1	= 1	Стоја	1= 1
Вучко	3+ 1+ 1= 5		Лулица	1	= 1		
						Тодор	1= 1
Гвозден	1	= 1	Марко	2+ 1= 3		Тодош	1 = 1
Горјанац	1+ 1= 2		Матија		1= 1		
Гостиш		1= 1	Медојица	1	= 1	Уршал	1 = 1
			Милић		1= 1		
Дабижив	3	+ 1= 4	Милич	1	= 1	Херак	1+ 1+ 2= 4
Данко	3	= 3	Милиша	1	= 1		

Свега око 128 имена

64.

У овој зони најчешћа су имена *Радосав* 39 особа (од укупно 550), *Радоња* 35, *Радич* 32, *Никола* 29, *Вук* 23, *Свијетан* 22, *Ђуро* 19, *Вуксан* 17, *Радован* 15, а остала су испод 2%.

Име од основе *Рад-* и сл. носе 32% уписаних, а од основе *Вук-* и сл. преко 19%; ова друга основа нарочито је честа у Малоншићима — трећина уписаних.

Удео словенских имена сличан је као и у Катунској нахији — око 67%.

Пада у очи да у овој зони уопште није потврђено име *Андрија*, као и да се само у Пјешивцима (и нигде више у Црној Гори тога доба) јавља име *Вукодрај* (4 особе).

Проблеми читања имена из црногорских шефиџера

65.

Пре него што пређемо на општи приказ староцрногорских имена, потребно је подробније указати на неизвесна читања имена из црногорских тефтера, посебно из ЦД 1521, што је у овом раду узето као основни извор. На многе неизвесности указали су приређивачи издања, Б. Ђурђев и Ј. Хаџиосмановић (Даље: Ђ—Х), додајући упитнике, предлажући алтернативна читања, или изричито указујући на недоумице; то треба имати у виду приликом консултовања наших табеларних прилога, где је углавном давана само прва варијанта читања које предлажу Ђ—Х, без алтернативних могућности. У предочавању алтернативних читања Ђ—Х су ишли понекад и даље него што има места стварним недоумицама, али је понегде и изостало указивање на друга могућна или чак, вероватнија читања.

Неизвесности читања погађају не само појединачна имена и основе него и неке типове, тј. неке важне ономастичке суфиксе. Тако се неутралишу:

-ич и -ица (па и -иц, -ча), нпр. *Ђурица*/*Ђурич*, *Вулица*/*Вулич*/*Вулац*, *Вукац*/*Вукич* и др.;

-ина, -ија и -иџа, нпр. *Ђурија*/*Ђурина*/*Ђуреџа*, *Борина*/*Бореџа* (или *Божина*/*Божеџа*), *Милија*/*Милеџа* и и сл.;

-оје и -оџа, нпр. *Вукоје*/*Вукоџа*;

-ас и -аи, нпр. *Вукас*/*Вукаи*, *Милас*/*Милаи*;

-е и -а, нпр. *Лале* и *Лала*, и др.

Са овим се удружује неразлучивост неких веома битних основа, као што су *Бож-*/*Бор-*, *Брај-*/*Бран-*/*Брај-*, *Вој-*/*Вуј-* (а пред суфиксом -ко и *Виш-*), *Даб-*/*Дај-* (а и *Дан-*, колико долази у обзир та основа),

Буј-/Бон-, Рај-/Рај- (сем што се ова друга најчешће пише као *Рад-*). У правопису ЦД 1521 често се *i* пише као *k*, што доводи до неразличковања нпр. *Кој-* и *Гој-*; сем тога, у издању није прецизно одржана ни разлика *-ич/-ић*, иако графика тефтера указује на њу.

Овим никако нису исцрпене недоумице, јер се и ван овога неутралишу неки битни склопови (нпр. *Нико/Пејко/Ненко*), а брзописни карактер споменика уноси двоумице и нејасноће и онде где писар системски одржава разлику.

66.

У азбучном прегледу који следи дају се имена у оном лику који узимамо као полазни у нашим табелама и статистикама, а затим алтернативна читања и разночтенија из ЦД 1523. Места се означају према нумерацији у прилогу 17, а уместо ЦД 1521 и ЦД 1523 пишем само број године.

Алекса, у е15 *йой Алекса* 1521, а 1523 *йой Алексије*.

Бајко, в. Јанко.

„Бако”, оакw с8, пре ће бити *Јаков* или евент. *Јако*.

Бела, в. Јела.

Бер-, в. Пер-.

„Берисал”, оrsal а2, можда је неко писарско несналажење, јер је *Берисал* нормално присв. придев од *Берис(л)ав*, а не име.

„Бојолица” с30, пре ће бити *Бојулица* (*Бојулич?*).

Бож-, в. Бор-.

Бојмир, оwоmт а8: *Бојмир Вијомир*, али 1523: *Гојмир Вијомир*.

Бор- се може читати и као *Бож-*: *Борић/Божич*, *Борич/Божич*, *Борко/Божко*, *Боро/Божо* и сл.

Борина, оwгоэ, поред двојства *р/ж* и суфикс је неизјашњен, те може бити *Борина/Борейа/Божина/Божейа*.

Брај-/Брај-/Бран-, све три основе једнако се пишу, а биће да је последња најмање обична у Црној Гори, те ће пре бити *Браја* него *Брана*, *Брај(о)мил* него *Бранимил*, такође *Брајко* (можда и *Брајко*) пре него *Бранко* (уп. у f12: *Бранко Ђурица* 1521, а *Брадко Ђурач* 1523); неизвесно је и *Брајић/Брајић* (*Бранић?*), *Брајан/Брајан* (можда ипак пре други лик).

„Брашић” с32, рекао бих да се чита огаоq (тј. *Брајић* или *Брајић*), евент. *Бранић*).

„Бракочил”, огаkwxl d19, нејасно; подсећа на међаш *Прекочел* из Деч. хрисовуље.

„Брејун”, оrgwn е18, биће алб. име *Пројон* (преузето: *Пројон Вуксан*); уп. љешански топоним *Пројоновићи*.

Будош, в. Тодош.

Витко, в. Војко.

Влад, wlad e11: *Влад Ђурђе*, али 1523: *Владко Ђурђе* (хип. варијације истог имена, или скраћено записивање у ЦД 1521).

„*Владоња*” b33, биће штамп. грешка, јер се разазнаје графиција radwøø (Радоња).

Вој- и *Вуј-* се не разликују, што значи неизвесност *Војин*|*Вујин*, *Воја*|*Вуја*, *Војо*|*Вујо* и сл.

Војко|*Вујко* неутралише се и са *Вийко* (све: wøkw).

Вук Милак у f28 можда је исти човек који је 1523 записан као *Вукодрај Милак* (хип. скраћивања или проширивања).

„*Вуказ*”, wkaг d7, можда је *Вукас*, а може се мислити и на спој са алб. суфиксом *-за* (-zë).

Вукаш, ређе се пише са *-ш*, а обично је wkaс, те је неразлучиво од *Вукас*. Меша се и са *Вукашин*, ваљда због сличности графиција *-s* и *-sn*: у f2 *Вукаш Новак* 1521 а *Вукашин Новак* 1523, у f12 *Вукаш Осџојца* 1521 а *Вукашин (О)Сџоја* 1523, у e12 *Вукаш Новак* 1521 а *Вукашин Новак* 1523 — Такође обрнуто: у e30 *Вукашин Рајко* 1521 а *Вукаш Рајко* 1523, у f19 *Вукашин Осџоја* 1521 а *Вукас Сџојич* 1523.

Вукић је тачно за wkøq f16, али не и за wkx a2 (*Вукац* или *Вукич*).

Вукмир у e32 и *Вукомир* у f24 није различиво, јер на оба места стоји wkm(ø)г. У e32 је *Вукмир Радко* 1521 а *Вукомир Радко* 1523.

Вукодрај, wkdrag f36, може се читати и као *Вукдрај* (*Вуџдрај*).

Вукоје и *Вукоша* не разликују се (wkwøø a2).

Вукоман, wkman f25, пре треба читати као *Вукман*.

Вулац Вукац у a8 биће исти као 1523 *Вулица Вукич*, а могло би се очекивати и мешање са *Вулич*.

Вулија, wløø e20, може бити и *Вулеша*, *Вулина*; према овој потврди („*Вулија Брејун*”, тј. Прогон) имамо 1523 „*Вулин Брејун*”.

Гал- се не да сигурно различити од *Кал-* (уп. *Галич*, *Калина*).

Гоја, *Гојчил*, *Гојчин* написано је са kwø-, те може бити и основа *Кој-*.

Горета, в. Курја.

Госџиши (kwstš) *Радиман* f31, а 1523: *Госџишиа Радоман*.

Даб-, *Даж-* и *Дан-* не разликују се, а последња је варијанта мало вероватна сем за име *Данчул*, те имена дата у тефтеру као *Дан-* треба читати као *Даб-* или *Даж-*: „*Данија*” (daøøø e8 и e14) = *Дабеша* или сл., „*Данич*” (daøx e10 и e23) = *Дабич* (*Дажца* или сл.), „*Данко*” (daøkw a2) = *Дабко* или *Дажко*, „*Дано*” (daøw a28) = *Дабко* (*Дажо*), „*Данлица*” — нејасно (*Дабель-*?).

„*Даринко*” d18 не одговара графицији daøøkw (*Дабинко?*).

Димџиар Никола f5, а 1523: *Димџирије Никола*; *Димџиар Ђуро* e29, а 1523: *Димџиријаш Ђуро* (хип.).

Добрац Радован f25, а 1523: *Добрѣч Радован*, потврда слабог разликовања -ац/-ич (и -ица).

„Добринко” d15 није сагласно са графијом *dwøkw* (без -н-).

Доминко, *dmøkw* b36, може се читати *Дминко*.

Дујко, *dwøkw* c1, можда је *Дојко*, од познате основе *Дој-*.

Бон- и *Буј-* не разликују се, те у *Бујаши*, *Бујко* можемо видети и *Бонаши*, *Бонко*.

Буђа (qwwə) *Сѣјейан* e10, или је хипокористик или омашком испуштено *г*, јер 1523 имамо *Бурђе Сѣјейан*.

„*Буравѣћ*” није реално за *qwwəw-x* e31 (*Буравац*).

Бураши Бојдан e12, а 1523: *Бурашин Бојдан*. Уп. *Букаш(ин)*.

Бурђе или *Борђе* предлажу *Б—Х* за *qwwə*, али неће бити вероватна варијанта са -о-, а остаје двоумица *Бурђе* или *Бурађ*.

„*Бурђић*” са једином потврдом у e8 остаје заправо непотврђено, јер тамо стоји *qwwəw-x*, те иде заједно са *Бурђич/Бурђица*.

Бурина и *Бурија* (b33, f1) једнако се пише (*qwwəə*), а може се читати и *Бурѣша*.

Бурица e10 и *Бурич* f11 — не видим разлике у писању (*qwwəw-x*). Уп. *Бурица Радаш* e10, а 1523: *Бурич Радеш*.

Буро Лале (*Лала?*) f40, а 1523: *Бураш Лалич* (ваљда хип. варијација). *Буро Берисал* (треба *Берисаљ*) e4, *Буро Икац* (*Лукац?*) e9 — а 1523: *Бура Берисав*, *Бура Лукац*.

Буроје или *Буроја*, *qwwəə* e10.

Живко Пејро a10, а 1523: *Ивко Пејро*. Овакве забуне су могуће зато што се *г* понекад не разликује изразито од „елифа” (а).

Иваниш Вучко e8, *Иваниш Павло* e18 — а 1523: *Иваши Вучко*, *Иваши Павло*, биће због изостанка наговештаја -н- у брзопису.

Јаков (*Јако*), в. *Бако*.

Јанко, *əəkw* a1 и e7, може бити и *Бајко*.

Јела (као мушко име), *əla* a16, можда је пре *Бела*.

Јован и *Иван* се разликују у писању (*əwan*: *vəwan*), али не доследно: *Јован Лазар* e28, *Јован Радич* f1 — а 1523: *Иван Лазар*, *Иван Радич*.

„*Јоко*”, *əkw* e16, можда је пре *Новко*.

„*Јолица*” f1 и „*Јолич*” e8 једнако се пише, а основа може бити и *Тол-*.

Кал-, уп. *Гал-*.

„*Коринко*”, *kwøkw* e28: *Коринко Лазар*. Није искључено да се исти човек 1523 записује као *Грујо* (*grwəw*) *Лазар*, тј. да прву графију треба прочитати као *Грујко*. Иначе би пре била основа *Гор-* него *Кор-*.

„*Курја* (*Гурја?*) *Радосав*” f4, где би се *kwə* могло прочитати и *Горѣша*, али је можда исти човек 1523 *Груја Радосав*.

Лазор, тако треба прочитати графију *lazwt f8* (чешће је *lagar Лазар*), а не „*Лазур*” (*Лазор* је позната стара варијанта овог библијског имена).

Лалија Бон f8, а 1523: *Лалин Бон*.

„*Мијочић*” а22, сувишно је -j-: *mōwxoq* треба прочитати као *Миочић* (од *Милчић*).

Мико Павло e10, а 1523: *Мика Павло*.

Милија је неразлучиво од *Милеја* (*mlōə*).

Милић је исправно читање за *mlōq a5*, али не и за *m1-x f40* (*Милчи*).

Милко (нпр. а2) и *Миљко* (e14) у издању, а обоје се једнако пише (*mlkw*).

Ника Иван f36, *Ника Драиша f38* — а 1523: *Никола Иван*, *Нико Драиша* (хип. скраћења имена).

Нико и *Пејко* једнако се пише: *oōkw*, а обоје су врло обична имена у Црној Гори; иста графија може се читати и *Ненко*.

Нико Вукац f7, *Нико Иван f33* — а 1523: *Никола Вукич*, *Ника Јован* (слично претходном).

Николица Борши e6, *Николица Гојчин f14* — а 1523: *Никола Борши*, *Никола Гојчин*.

Никша Данко f6, а 1523: *Ника Данко*.

Новак или *Јовак*, редовно алтернативно предлажу Ђ—Х, али мислим да је друга варијанта мало вероватна. Графија је *oōwak*.

Новко, в. Јоко.

Павле (*oaw1*) *Радеш e2*, *Павле Радко e17*, *Павле Раско* (треба *Рашко*) *f38* — а 1523: *Павко Радеш*, *Павло Радко*, *Павло Раско*.

Павлица c10 и *Павлич f27* и *f28* — једнако се пише.

Паун (*oawn*) *Никола e13* (једина потврда), али 1523: *Павло Никола*.

Пер- (*Перинко*, *Перић*, *Пероња*) може се читати и као *Бер-*, и можда је то за ово доба вероватније.

Пејраш Иваниш f21 (једина потврда имена), а 1523: *Мираш Иваниш*.

Пејро Бојко e17, *Пејро Сијейан f1* — а 1523: *Пејрија Бојко*, *Пејрија Сијейан*.

Пејроман a28 (једина потврда), пре бих прочитао као *Пејран*.

Прекочел, в. *Бракочил*.

Прогон, в. *Брегун*.

Радивој Бојо (= *Бојојев*) *e31*, а 1523: *Радо Бојоје*.

„*Радиљо*”, *radolw d1* (једина потврда), логичније је прочитати као *Радило*.

„*Радиман*”, *radman f31* и др., није оправдано спојно -и-, треба *Радман*. Иста је графија прочитана као *Радоман* у *f28*.

„*Радуљ*”, *radwl c34*, логично је прочитати као *Радул*.

„*Радун*” с3 (једина потврда), графију бих прочитао као *Радо[са]в*, с тим што је елеменат *-са-* (који писар натписује изнад реда) истрвен или замрљан.

Рај- и *Рај-* једнако се пише, те је *Рајан* и *Рајан* неразлучиво, али се име *Рајко* по правилу пише *Радко*.

Рашко и *Раско* алтернативно предлажу Ђ—Х, али друга варијанта није вероватна (било би *Раско* кад би одговарало новијем *Раско*). На неким местима је и написано *gaškw*, али чешиће без дијакритичких тачака, *raskw*.

„*Рођа*”, *rwqə* c1, биће то име *Руђа*, познато из повеља.

„*Сава*” d24 (једина потврда), нејасна је графија, али не бих рекао да се може прочитати као *Сава*.

Сџан- и *Сџај-* једнако се пише, те је неразлучиво *Сџанко/Сџајко*.

„*Сџико*”, *vsəkw* e29, неће бити реално. Биће *Сџејко*, с тим што се у брзопису испуштају наговештаји *џ* кад се пише основа *Сџеј-*. Уп. *Сџико Буро* e29, а 1523: *Сџејан Буро*.

Сџејан, према том имену у ЦД 1521 више пута у ЦД 1523 налазимо *Сџаниша* (биће због брзописног писања).

Сџоја и *Осџоја*, слабо се одржава разлика у писању, те се имена не дају разлучити.

„*Годош*”, *əwdwš* f5, пре треба прочитати као *Будош*.

„*Уршал*”, *vwrsł* f22, биће познато балканско име *Урсул* (значање „медвед”).

Намена овога прегледа није била само да покаже проблематична читања, него и да илуструје варијације имена истих особа, што је од интереса за уочавање живих ономастичких процеса.

Као изванредан ослонац за упоређивање имена из тештера, и у погледу сигурности читања и у погледу инвентара имена, додајем у прилогу 24 један обимнији списак, који садржи имена по облику углавном сигурно засведочена, али хронолошки врло неодређена, јер потичу из разних времена, од раног средњовековног доба до XIX века. То су лична имена која се могу извући из староцрногорских месних имена и из презимена која је Ј. Ердџановић побележио у раду *Сџара Црна Гора* (СВЗБ XXXIX). Што се тиче старости, само мали број имена братства (узimana су и шира и ужа братства, а не само у строгом смислу презимена) потиче још од времена тештера, а иначе су по правилу знатно млађа, док је међу топонимима удео старих имена много већи.

ПРИЛОГ 24

*Лична имена у основи сѐароцрногорских имена мѐста и брајсѐава
— ирема Ј. Ердѐљановићу —*

(б = братство, бт = братство и топоним)

Абрам: Абрамовић бт	Братић: Братићев До
Аладин: Аладин б	Братица: Братичино Кућиште
Алекса: Алексић б	Братош: Братош
Андрија: Андријина Грѐда	Братън: Браћени
Андријца: Андријчина Буква	Браћан (Брат): Браћане
Анто: Антовић б	Брацан: Брацановић б
	Будош: Будош
Баја: Бајић б	Васиљ: Васиљевић б
Бајица: Бајице	Вело: Веловић б
Бајко: Бајковић б	Видак: Видаковице
Бајо: Бајов До	Вид(о): Видово Присоје
Балић: Балићеве Зграде	Вита: Витине Плоче
Балота: Балоте б	Витас: Витасовић
Балша: Башина Продо	Вит(о): Витовине
Банић: Банићевић б	Вицко: Вицковић б
Баро: Баровић б	Влад: Ладов Дуб
Бароје: Баројевић Село	Влад: Лаћев Пиштет
Батрић: Батрићевић б	Влајислав: Лајислајић б
Бацко: Бацковић б	Влах: Лаовић б
Бацул: Бацули б	Војин: Војиновић б
Башо: Башовић б	Војихна: Војинић
Берета: Беретин До	Војко: Војковић
Бечко: Бечков До	Вуја: Вујић б
Бјеладин: Бјеладинова Лазина	Вујадин: Вујадиновић б
Бјелош: Бјелоши	Вујан: Вујанове Зграде
Богач: Богачев До	Вујаш: Вујашева Долина
Богдан: Богданов До	Вујко: Вујковић б
Богета: Богетић	Вујо: Вујовић б
Богиша: Богишин Крш	Вујош: Вујошевић б
Богмил: Богмилковић	Вук: Вуков Луг
Богоје: Богојев До	Вукадин: Вукадиновић б
Божикко: Божићков До	Вукан: Вукановић б
Божо: Божовић бт	Вукас: Вукасовић б
Боја: Бојин Бријег	Вукац: Вукчева Продо
Бојан: Бојање Брдо	Вукаш: Вукашева Продо
Бојица: Бојички бријег	Вукашин: Вукашинова Пећина
Бојко: Бојкова Главница	Вукић: Вукићевић бт
Бокета: Бокетина Њива	Вукман: Вукмановић бт
Бољ: Бољевић	Вукосав: Вукосавовић б
Бољерад: Бољерадски Обер	Вукославац: Вукославчевић б
Борило: Борилковић б	Вукота: Вукотино Јагњило
Боричко: Боричковица	Вуксан: Вуксанова Лазина
Бориша: Боришина Каменица	Вулаш: Вулаши б
Бороје: Боројева Продо	Вулѐк: Вулѐковић б
Бошко: Бошкове Долине	Вулета: Вулетић б
Браја: Брајин Врх	Вулић: Вулићевић б
Брајан: Брајановица	Вуло: Вуловић б
Брајко: Брајковина	Вучета: Вучетин До
Бранко: Бранков Крш	Вучи(х)на? (в. т. 59): Вучинић бт
Брањета: Брањетина Корито	Вучић: Вучићева Пећина
Братес: Братесев До	Вучко: Вучковић б
Братеш: Братеш	Вушур: Вушуровић б

Гаврило: Гавриловићи б
 Гашо: Гашова Пећина
 Гвозден: Гвозденовићи б
 Годеч: Годечевина
 Годџн: Гођен (у Бјелицама)
 Годин: Године
 Гојан: Гојанова Лазина
 Гојко: Гојков До
 Гојо: Гојов До
 Голуб: Голубовићи б
 Грдоман: Грдомани б
 Гргур: Гргуљ
 Груба (Грубин?): Грубин-до
 Грубан: Грубанове Рупе
 Грубета: Грубетин До
 Груја: Грујино Присоје
 Грујица: Грујичићи б
 Грујо: Грујовићи б

Дабац: Дапчевићи б
 Дабо: Дабовица
 Давид: Давидов Крш
 Дајица: Дајичићи б
 Дајко: Дајков Бријег
 Дако: Даково Почивало
 Данчул: Данчуловићи б
 Дејан: Дејани б
 Дмитар, в. Митар
 Добрза: Добрзин До
 Добрило: Добриловићи б
 Добронџг: Доброњез-до
 Драган: Драганова Страна
 Драгић: Драгићевићи б
 Драгиша: Драгишићи б
 Драго: Драговићи б
 Драгомил: Драгоми-до
 Драгутин: Драгутиновићи б
 Драж: Дражевина
 Дражмир: Мали Дражмир
 Драшко: Драшкова Долина
 Друшко: Друшковица
 Дуда: Дудићи б
 Дум(о): Думовићи б
 Дућен: Дућенов Бријег

Бин: Бинов До
 Бон: Боновићи б
 Бујо: Бујовићи б
 Бука: Букићи б
 Букан: Букановићи б
 Бура: Бурини Долови
 Бурак: Бураков До
 Буран: Бурановићи б
 Бурац(а): Бурачићи
 Бураш: Бурашевићи б
 Бурашин: Бурашинов До
 Бурашко: Бурашкова Главница
 Бурђе (Бурађ?): Бурђевац.
 Буреза: Бурески До
 Бурица: Буричићи б

Буричко: Буричковићи б
 Буриша: Буришина Кула
 Бурко: Бурковина
 Буро: Буровићи бт

Жањ: Жањев До
 Жељ: Жељева Пећина
 Живаљ: Живаљевићи б
 Живан: Живановићи бт
 Живета: Живетин До
 Живко: Живков Бријег
 Жуњ: Жуњева Њиве
 Жутко: Жутковине

Земаћ: Земаћево Ждријело

Иван: Иванов Лаз
 Иваниш: Иванишевићи бт
 Иванко: Иванкове Лазине
 Ивац: Ивчевићи б
 Ивко: Ивков Уба
 Ико: Икова Локва
 Илија: Илин До
 Илијаш: Илијашевићи б
 Иличко: Иличковићи б

Јакич: Јакичев Крш
 Јанеш(а): Јанешићи б
 Јанко: Јанковићи б
 Јањ: Јањевићи б
 Јелак: Јелаков Бријег
 Јеленко: Јеленков До
 Јова: Јовићи б
 Јован: Јованова Долина
 Јовић: Јовићевићи б
 Јовица: Јовичићи бт
 Јово: Јовова Лазина
 Јозо: Јозова Главница
 Јокац: Јокчевићи б
 Јоко: Јоковићи б
 Јуша: Јушин До

Калета: Калетићи б
 Калиман: Калиманов До
 Касан: Касанов Крај
 Кеко: Кековићи б
 Косо: Косовићи бт

Лазар: Лазарев Крст
 Лајко: Лајкове Долине
 Лакац: Лакечевићи б
 Лакић: Лакићевићи б
 Лако: Лаковићи б
 Лала: Лалићи бт
 Лале: Лалевићи б
 Латко: Латково Ждријело
 Лека: Лекићи
 Лeko: Лековићи б
 Лука: Лучићи б
 Лукач: Лукачи б

- Лукша: Лукшићи б
- Љеш: Љешев Ступ
Љешко: Љешкова Продо
Љуба (Љубин?): Љубин Поток.
Љубиша: Љубишина Пећ
- Малонша: Малоншићи (ист.)
Малошин До
Маџ(о): Маџов До
Манојло: Манојловићи б
Мараш: Мараш-главица
Марин: Мариновићи б
Марић: Марићево Гумно
Марко: Марковина
Маро: Маровићи б
Мароје: Маројевићи б
Марота: Маротићи б
Марош: Мароши б
Мартин: Мартиновићи б
Марушин: Марушиновица
Матан: Матанова Лазина
Матијаш: Матијашевица
Матко: Матковићи б
Мијан: Мијановићи б
Мијучко: Мијучковићи б
Мик(о): Миковићи бт
Микул: Микулићи
Милан: Миланов Врх
Милат: Милате
Милатко: Милатков До
Милац: Миочева Рупа
Милаш: Милаши б
Милета: Милетићи б
Милетко: Милеткове Међе
Милеш: Милешевићи б
Милије(?): Милијевићи
Милија: Милићи б
Милић: Милићева Рупа
Мило: Милво До
Милоје: Милојевићи
Милош: Милошеве Долине
Милун: Милунова Борина
Милутин: Милутиновићи б
Миљ: Миљева Долина
Миљен: Миљеновићи б
Миљко: Миљкови Долови
Миња: Мињићи б
Миоко (од Милко): Миоков До
Миогост (од Милгост): Мијогост
Миоч-, в. Милац
Мирко: Миркове Долине
Миро: Мировићи б
Мироје: Миројевића Крш
Мирос(лав): Миросал-до
Митар (од Дмитар): Митар-до
Мићо: Мићовић-Торина
Мићун: Мићунова Дубрава
Михаило: Михаиловићи;
Мијајловићи б
- Михаљ: Михаљевићи
Миш: Мишевићи б
Мишко: Мишковац
Мишљен (од Мислџин): Мишљени б
Млађен (од Младџин): Млађеново Гумно
Мрваљ: Мрваљевићи б
Мрган: Мрганов Бријег
Мргуд: Мргуд
Мрда: Мрдин Бријег
Мрдуда: Мрдудине Долине
Мркућа: Мркућина Главица
Мркуша: Мркушин До
Мудреша: Мудреше б
Мужа: Мужина Ластва
Муж(о): Мужовићи
Мужоје: Мужојевина
- Неноје: Ненојев Камен
Ника: Никићи б
Никаљ: Никаљевићи б
Никац: Никчевићи б
Никач: Никачи б
Ник-Бон: Никџоновићи б
Никола: Николина Долина
Никота: Никотићи б
Ниноје: Нинојев До
Новак: Новаков Кам
Ноко: Ноков До
- Његуш (од Његуш): Његуши
- Обрад: Обрадовице
Озрихна: Озринићи
Осташ: Осташки Долови
Остоја: Остојин Бријег
- Павић: Павићева Гриша
Павиша: Павишићи б
Павле: Павлов Крш
Павлић: Павлићевићи б
Пајо: Пајов До
Пачерад: Пачарађ-до
Пејак: Пејаковићи б
Пејан: Пејановићи б
Пејо: Пејова Продо
Пера: Перићи б
Пераза: Перазићи б
Перан: Перанова Долина
Пераш: Пераши б
Перић: Перићевићи б
Периша: Перишићи б
Перко: Перкова Плоча
Перо: Перов До
Перун: Перуновићи б
Петар: Петров До
Петко: Петкове Долине (у Бјелицама)
Петран: Петрановићи б
Пеша: Пешићи б
Пешо: Пешова Пећина
Пиња: Пињића До

Плаћен: Плаћенов Љуб
 Предиш (од Прѣдислав): Предиш
 Прента: Прентин До
 Прибоје: Прибојевићи
 Прогон: Прогоновићи
 Проко: Проков До
 Пунош: Пуношевићи б
 Пуро: Пуровићи б

Радаљ: Радаљев Врх
 Радан: Радановица
 Раде: Радова Главаца
 Радин: Радинов До
 Радич: Радичевићи б
 Радман: Радмановићи б
 Радован: Радован-бријег
 Радовац: Радовча Долина
 Радоје: Радојев Бријег
 Рад(о)кус(?): Радекуша
 Радоман: Радомани б
 Радонџг: Радоњеж-до
 Радоња: Радоњин Бријег
 Радота: Радотине Рупе
 Радуј: Радујевина
 Радул(е): Радулова Јама
 Радун: Радуновићи б
 Радусин: Радусини б
 Рајић: Рајићевићи
 Рајич: Рајичева Кућишта
 Рајичко: Рајичкове Долине
 Рајко: Рајков Крш
 Расав: Расаљићи б
 Раславац: Расла(п)чеве Долине
 Ратко: Раткова Долина
 Рапчко: Рапчков До

Сава: Савићи б
 Савић: Савићевићи б
 Савица: Савичићи б
 Саво: Савовићи
 Санко: Санкова Главаца
 Секула: Секулићи б
 Симан: Симањ-до
 Синадин: Синадинов До (у Бјелицама)
 Сладоје: Сладојев До

Слатко: Слатковићи
 Смил: Цмилов Бријег
 Средан: Среданова Јама
 Срђ: Срђево Бријег
 Стамат: Стаматовићи б
 Станис(л)ав: Станисаљићи
 Станиша: Станишићи б
 Станко: Станкова Јабука
 Станоје: Станојев До
 Стево: Стевовићи б
 Степ-, Стѣп-, в. Шћеп-,
 Стијено: Стијепов Крш
 Стоја: Стојина Долина
 Стојак: Стојакова Вода
 Стојан: Стојановићи б
 Стојко: Стојков До
 Стојца: Стојшино Почивало
 Стоша: Стошин До
 Страхиња: Страхиње б
 Субота: Суботићи б

Татул: Татулов До
 Тујко: Тујкови Доци

Ђепета (од Стѣп-): Ђепетићи
 Ђетко (од Цвѣтко): Ђеткова Рупа
 Ђирак: Ђираковићи б
 Ђосо: Ђосовићи б

Хвал: Валовина
 Херак: Хераковићи б
 Хлап: Лапова Пећина
 Хоташ: Оташевићи б
 Храбета: Рабетина Шљива
 Храпац: Храпач-до
 Хрс(о)је: Хрсо(је)вићи б

Црноје: Црнојевића Ријека

Шишоје: Шишо(је)вићи
 Штиљан: Штиљановићи б
 Шћепан: Шћепан-до
 Шћепета: Шћепетићи (Ђепетићи)
 Шћепец: Шћепчевићи бт

(Правопис имена преузет је из Ердељановићевог регистра.)

Општи преглед и статистика старогорских имена

67.

Статистиком су, у прилогу 25, обухваћена имена 3351 обвезника (мушке особе, али без муслимана, којих је у попису само неколико), и то:

a. КАТ (горњокатунска зона)	542 особе
b. ЦЕТ (цетињска зона)	513 особа
c. РИЈ (нахија Ријека, без Бокова)	592 особе
d. ЦРМ (Црмница)	569 особа
e. ЉЉП (Љешанска нахија и Љешкопоље)	585 особа
f. КМП (Комани, Малоншићи и Пјешивци)	550 особа

Имена је десетоструко мање него особа, око 335; број се може дати само приближно, због неизвесних читања. То значи да се у просеку свако име поновило десет пута, али то је само просек, јер има и доста велики број само једном употребљених имена, а висок просек се постиже захваљујући мањем броју веома учесталих имена.

68.

Најчешћа су имена: 1. *Никола* 246 особа или 7,33%, 2. *Радич* 223 или 6,65%, 3. *Радосав* 179 или 5,33%, 4. *Свијетан* 175 или 5,22%, 5. *Дабигив* 110 или 3,28%, 6. и 7. *Радоња* и *Ђуро* по 109 или 3,25%, 8. *Вуксан* 101 или 3,01%, 9. *Божидар* 76 или 2,27%, 10. *Радко* (тј. *Рајко*) 73 или 2,18%, 11. *Иван* 69 или 2,06%, а даље између 2% и 1% долазе: *Вук* 66 особа, (*Војко*/*Вујко*/*Вијко* заједно 63), *Вучко* 58, *Радован* 49, *Вучеџа* и *Вукашин* по 48, (*Нико*/*Пејко*/*Ненко* заједно 48), *Бојко* 45, *Андрија* 43, *Рашко* 38, (*Дабко*/*Дајко* заједно 35), *Вучић* и *Ђурђе* по 34.

Готово сва та имена су у доста равномерној употреби по свим старогорским зонама. Пада у очи једино висок удео имена *Дабигив* у ЦРМ и РИЈ, а смањен у КАТ и нарочито у КМП; ЦРМ се издваја и високим уделом имена *Андрија* (којега у КМП уопште нема, а мало и у КАТ) и *Никола* (13,16%, највећа концентрација једног имена).

69.

Од основа далеко је најчешћа *Рад-* (*Рај-*, *Раи-*) 823 особе или 24,56%. Обична је по свим зонама: КМП око 32%, КАТ 30%, ЦЕТ 27%, РИЈ 24%, ЉЉП 22%, ЦРМ 13%, а једино у ЦРМ није на првом месту, него иза *Вук-* и *Ник-*. На другом месту је основа *Вук-* (са *Вуч-* и *Вул-*, а без неутралисаног *Вуј-/Вој-*): 497 особа или 14,83%; у ЦРМ ова основа избија на прво место, а највећу концентрацију показује у Малон-

ПРИЛОГ 25

Општа ситајистика сјаоцрногорских имена 1521. године

	a	b	c	d	e	f	СВ.		a	b	c	d	e	f	СВ.
Алекса	3+	1+		2+	1+	1=	8	ВИТКО							
Андрија	3+	5+	7+	20+	8	=	43	в. Војко							
БАЈКО								Вито			1				= 1
в. Јанко								Витомир	1						= 1
„Бако”			1			=	1	Влад			1+		1		= 2
Батрић	2					=	2	Владисав					1		= 1
БЕР-								Владко	4+	1+			3+	3=	11
в. Пер-								Владоња		1					= 1
„Берисал”	1					=	1	Влајин							1= 1
Богавац	1+	1				=	2	ВОЈ- = ВУЈ-							
Богдан	6+	5+	3+	6+	8+	4=	32	Војин		2		1			= 3
Богило				1		=	1	Војко	15+	9+	13+	9+	6+	11=	63
Бого				1		=	1	Врдуљ?			1				= 1
Боголица			1			=	1	Вуја	3+		2+		5+	2=	12
Богулин						1=	1	Вујадин						2=	2
Богун				1		=	1	Вујан						2=	2
БОЖ- в. Бор-								Вујаш	1+		1+		2		= 4
Божидар	6+	14+	17+	19+	10+	10=	76	Вујо					2		= 2
Божих					1	=	1	Вук	10+	9+	4+	12+	8+	23=	66
Боја			1			=	1	„Вуказ”				1			= 1
Бојко	12+	7+	8+	5+	12+	1=	45	Вукац	2+		3+	4+		4=	13
Бојмир	1					=	1	Вукаш	4+	3+	4+		3+	6=	20
„Бор”?		1				=	1	Вукашин	10+	7+	8+	2+	11+	10=	48
Борина					1	=	2	Вукија	1+			4			= 5
Борић	1+		1			=	1	Вукин						1=	1
Борјак?				1		=	1	Вукић	4+	1+	1+	1+		1=	8
Борјанич?	1					=	1	Вукич	1+	2+	3+			4=	10
Борко		3+	3+		4+	2=	11	Вукман	3+				5+	3=	11
Боро		3+		1+	1	=	5	Вукмир				1+	1		= 2
Бошко					1	=	1	Вукодраг							4= 4
БРАЈ- =								Вукоје		1+	1+		3+	1=	6
БРАН- =								Вукоман		1+	1+			1=	3
БРАТ-								Вукомир			3+			1=	4
Брајич	1					=	1	Вукошав	4+	2+	1+	2+	4+	8=	21
„Бракочил”		2+		1		=	3	„Вуксал”						1=	1
Брала	1+	1				=	2	Вуксан	8+	10+	15+	27+	24+	17=	101
Бранија		1+	1+	4		=	6	Вукша				1			= 1
Брачмил	1+	1				=	2	Вулац	1						= 1
Бранисав	2					=	2	Вулија	1+	1+			2+	1=	5
Бранко	4+	3+	4+		1+	5=	17	Вулица		4+	4+		1+	1=	10
Брајан	2+	2+	4+	2+	3+	5=	18	Вулич	1						= 1
Брајић	3+	2				=	5	Вучерин					1		= 1
Браторад			1			=	1	Вучета	5+	4+	11+	5+	13+	10=	48
„Брашић”			1			=	1	Вучетић?						1=	1
„Брегун”						=	1	Вучија			1+	1			= 2
Васиљ				1		=	1	Вучин		3+		1+	4+	2=	10
Васко					1+	1=	2	Вучић	6+	7+	5+	11+	5+	2=	34
Веселко		1				=	1	Вучко	6+	7+	18+	14+	8+	5=	58
Вид(а)јац?	3					=	3	ГАЛ-							
Видак	1+				1+	1=	3	в. Кал-							
								Галич					1		= 1

Радич	51+36+43+28+33+32=223	Станица	1+ 2+	2	= 5
Радичко	4+ 2+ 1+ 3 = 10	Станко	2+	1	= 3
Радко	9+17+15+ 5+17+10= 73	„Стико”	1+	1	= 2
Радмил	1 = 1	Стјепан	22+28+35+33+31+26=175		
Радо	2+ 1+ 2+ 2+ 2 = 9	Стјепко	6+	4+	1+ 3= 13
Радован	8+11+ 8+ 3+ 4+15= 49	Ст(и)јепо		1	= 1
Радојица	1+ 1+ 1+ 6= 9	СТОЈ-			
Радоман	1+ 1+ 1+ 2= 5	в. Остој-			
Радоња	23+22+12+ 2+15+35=109	Стоја	2+ 2+ 7+	2+ 1= 14	
Радосав	28+23+31+22+36+39=179	Стојак	1		= 1
Радохна	3 = 3	Стојко		1	= 1
Радоча?	1+ 1 = 2	Страан?		1	= 1
Радуђа?	1 = 1	Стројаница?		1	= 1
Радуљ	1 = 1	Тодор	1+ 1+ 1+ 2+ 1+ 1= 7		
„Радун”	1 = 1	„Тодош”			1= 1
Радуљко	1 = 1	ТОЛ-			
Рајан	1+ 1+ 1= 3	в. Јол-			
Рајин	1 = 1	Тома	1+	1+ 1	= 3
Рајинко	1 = 1	Томан	1		= 1
Рајко	1+ 3 = 4	Томаш		1+ 1+ 1	= 3
Рајо	1 = 1	Томир	1		= 1
Рајша	1+ 1 = 2	Томич		1	= 1
Ракита	1 = 1	Томко		1	= 1
Ратимил	1 = 1	Угљеша	2+		1 = 3
Рашко	11+ 6+10+ 1+ 3+ 7= 38	„Уршал”			1= 1
„Рођа”	1 = 1	Херак	1+ 1+	2+ 4= 8	
Сава?	1 = 1	Чавуш?	1		= 1
Славко	4 = 4				
Сред?	1+ 1+ 1+ 1 = 4				
Ср(е)дан	1+ 2+ 1+ 1= 5				

шићима (трећина пописаних). Даље по учесталости долазе три несловенске основе: *Ник*- око 9,5%, *Бур*- 7,1%, *Стијей*- 5,7%, а онда опет две словенске: *Даб*-/*Дај*- око 5% и *Бој*-/*Бож*- (са „*Бор*”) око 4%. Изнад 2% су још *Ив*- и *Мил*-, а онда је редослед основа (односно почетних секвенци у случајевима неутрализације) овакав: *Бра*-, *Ла*- (*Лаз*-, *Лал*-, *Лај*-, *Лай*-), *Пејр*-, *Анрија*-, *Пав*-, *Димтир*- и *Мийр*- итд.

70.

Скраћена двосложна имена на *-о* још показују лексичку ограниченост, и не би се могло рећи да су као категорија већ била добила већу продуктивност. Налазимо, наиме, веома учестало име *Ђуро* — 109 особа, вероватно и *Нико* — 48 особа (али неутралисано са *Пејко* и *Ненко*), а остала имена овога модела далеко су малобројнија: *Радо* 9, *Даб*о/*Дај*о (и *Дано*?) 7, *Бож*о/*Боро* 5, *Мед*о и *Ђар*о по 5 (толико и „*Јоко*”, али то може бити *Новко*), *Драј*о и *Вуј*о/*Вој*о по 2, „*Бако*”, *Бој*о, *Лако*, *Мико*, *Миљ*о, *Рај*о по 1. Рекло би се да се у оваквим именима појављује као продуктиван завршетак *-ко*.

71.

Удео имена од словенских основа нешто опада кад се иде од севера ка југу, одн. ка базену Скадарског језера. Постотак је висок у КАТ, ЦЕТ (по 68%) и КМП (67%), нешто снижен у РИЈ (62% и ЉЉП (61%), а најнижи у ЦРМ (иако још изнад половине, око 55%).

Невелик је удео имена од специфичних албанских основа:

Љеш 10 особа, *Љешко* 6, *Љешич* 1 (име је вероватно било продрло и у словенске средине);

Бон 3 особе, а можда се неки дериват крије и у именима транскрибованим као *Буј*-;

Лека и *Пројон* по једна особа.

Од специфичних балканских (влашких) имена падају у очи *Херак* и *Урсул* („Уршал”).

Закључак о њојисима Црне Горе као етно-социјалним сведочанствима

72.

Црногорски тефтери из 1521. и 1523. године први пут засведочују Црну Гору (Карадаг) као одређену земљу, област, просторну јединицу — од будњанског приморја до река Зете и Мораче. Како се они наслањају на традиције и границе из доба Црнојевића, може се рећи да Црна Гора ступа на нашу историјску позорницу са изласком црнојевићке столице и митрополије на Цетиње.

Из предтурског доба наслеђене су не само границе Црне Горе, него и њена унутрашња структура. За ту су структуру најкарактеристичније заједнице или обједињења мањих насеобина, која су пре пада под Турке вероватно била феуди, феудалне јединице, а касније ће постати племена. Те племенске заједнице деле се на тзв. махале, и имају делом ранг „нахије” — као Малоншићи (са 142 уписана домаћина) и Пјешивици (219) — а делом ранг „села”: Пуце (128 домаћина), Бјелице (81), Феклићи (102), Његуши (198), Побори (79), Махине (100), Цетиње (83), Косијери (78), Дупило (108), Орахово (78), Трново (66), Грбавци (68), Комани Сељани (84). У неким случајевима се уочава и сложена, двоспратна структура племенске заједнице; тако можемо говорити о Малоншићима у ужем смислу, са 11 махала, и у ширем, где се обухватају још три „села”, а слично томе Комани обухватају не само Сељане, са 9 махала, него још и „село” Горње Комане (неиздељено на махале), вероватно и Ђеђезу (са четири махале).

Иако су племена неједнаке величине, типично староцрногорско племе можда се и у том погледу може дефинисати: по броју домаћинстава то је толика заједница да се племеници могу међусобно добро познавати и да је у њихово стање могућан добар увид и без писмене администрације;

по простору пак то је толики предео да се његови становници могу на одбан окупљати, било на збор било ради каквих делатности.

По доминацији племенске структуре, тј. специфичних заједница мањих, претежно брдских насеобина, Црна Гора се и квалитативно разликује од шире Зете, која је имала далеко разноликију структуру и обухватала познате градове и тргове. Црнојевићка Црна Гора остала је и у турско доба посебна пореска област, са јединственим пореским системом, ограниченим на новчану дажбину санџак-бегу и султану (тзв. филурију, типичну за крајеве које су Турци уврстили у „Влахе“), а без натуралних давања и додељивања поседа спахијама. — Све је то поговало одржавању и јачању међуплеменског, обласног јединства.

73.

И у етничком погледу Црна Гора тога доба коренито се разликује од шире Зете, која је имала изразито мешовит састав, јер је обухватала и знатне регије и скупине Арбанаса и приморских католика, поред Срба и Влаха. Напротив, црнојевићка област, сужена на стару Црну Гору, није задржала у својим границама ниједно арбанаско насеље. О томе несумњиво сведочи грађа разматраних тефтера, у којима су арбанаска имена ретка и спорадична појава, без икакве концентрације чак и у оним крајевима где албански топоними, као и директно име села *Арбанаси* указују на некадашње присуство албанског етно-језичког елемента. — Исто тако, у границама Црне Горе није остало ни католика, тзв. Латина.

То значи да наспрам изразито мешовите, српско-влашко-арбанаско-„латинске“ Зете долази Црна Гора, ограничена на српско-влашку традицију. Како је у ово време већ доведен до краја или је при самом крају процес гашења етно-социјалне самосвести Влаха и њиховог утапања у српску етничку масу, то значи да се етничка, народносна традиција и самосвест на земљишту старе Црне Горе свела на српску. Биће да су јој битне одреднице биле језик и (у старије доба) вера, и да је у складу с тим била и свест о језику и његово именовање; ут. каснији, али свакако на традиционалном схватању засновани запис у Цетињском летопису у доба владике Саве: „И нашки по сербски писа поп Митар Рашковић“. Етничким именом често је називана и вера (православна), која је — нарочито захваљујући деловању цетињске митрополије — битно доприносила како одражавању етничке и историјске традиције тако и учвршћивању свести о црногорској заједници као посебном продужетку те традиције.

Свођење на јединствену етничку, језичку и верску традицију полази је моменат у генези и развоју црногорске етничке свести. Појам Црногорац већ од раних времена није могао бити пука географска, етнички неутрална одредба, јер је као полазни ослонац имао не само регионалну одређеност него и етничку традицију (српску, а у старијој перспективи српско-влашку, како је било и по другим нашим крајевима); тај етнички садржај имена *Црногорац* доћи ће до изражаја нпр. кад се у

Горском вијенцу натпевавају „сват Црногорац” и „сват Турчин”: географски су оба Црногорци, али се тако назива само онај који је носилац и основне етничке (или верско-етничке) традиције својствене Црној Гори.

Примена црногорског имена била је, дакле, условљена двама моментима, географским и етничким, а у складу с тим је и ширење просторног опсега његове примене кад је дошло до ширења Црне Горе: то се име, без отпора и готово аутоматски, ширило на православни живаљ српске етничке традиције како се који крај прикључивао црногорској међуплеменској или државној организацији, као што је случај са Граховљанима, касније и Брђанима и становницима данашње северне Црне Горе. Генеза посебне црногорске етничке свести у ствари је процес аутономизације оног дела српске етничке основе који се нашао у оквиру црногорске државне организације, претварање просторног огранка Срба у етнички, са свешћу о широј и ужој припадности, која се одржавала све до новијега доба. (Уп. цитирана сведочанства о томе из докумената XVI века о Божидару Вуковићу и др., затим из текстова владике Данила, црногорских главара 1722. и 1756. г., владике Саве, владике Василија, Јована Ст. Балевевића 1757. г., гувернадуре Ивана Радоњића 1788. г., владике Петра I, П. П. Његоша, нар. песме „Женидба Максима Црнојевића”, Марка Миљанова, књаза Николе и Црногорске народне скупштине, Ивана Милутиновића — у часопису Пракса бр. 4, Титоград 1981, стр. 15, 68—69, 161—162, 199—200, 209—210).

У сваком случају, два најстарија сачувана црногорска тефтера уносе доста светлости и у ова питања и представљају изузетно садржајно сведочанство о простору, положају, друштвеној структури и етничком саставу тадашње Црне Горе.

В. ЈУЖНА ЗЕТА

74.

Овде ћемо размотрити имена из околине планине Румије, тј. из предела између Црмнице, Скадарског језера, Бојане и мора, према подацима СК 1485. Називам га јужном Зетом имајући у виду онај део Зете који је остао у оквиру Југославије, а ако имамо у виду историјску Зету у целини, која се простирала дубоко у Албанију — све до Љеша, овај крај би се прецизније назвао југозападном Зетом.

Једини је извор грађе Пуљахино издање СК 1485, које садржи албанску транскрипцију и препис арабицом у Пуљахиној нормализацији, али немамо факсимил који би омогућио критичку оцену Пуљахиног читања. Из неколико снимака приложених уз издање види се ипак да је писар по правилу изостављао дијакритичке тачке у личним именима. Зато нпр. и лик *Vukaç Prenushi* у алб. транскрипцији (где је *-i* алб. флексија изазвана преводом а не сведочанство изворника) и лик *WKAÇ PRANWŠ* у нормализованој арабици представљају интерпретације приређивача, а стварно сведочанство извора могло би бити *wkaç oraows*, што можемо читати и *Брайош*, *Бранош* или сл. У недостатку изворног податка служићу се обема Пуљахиним транскрипцијама, с тим што албанску ослобађам флексивних додатака преводиоца, а турску дајем у транслитерацији (верзалном латиницом). Спојницу *WLD = veledi* „син” показујем са *w.*, а у загради дајем очинство кад се оно утврђује посредно, преко формула „син му”, „брат му”. У ћирилици пак дајем читања која узимам као вероватна, полазећи при томе од Пуљахине транскрипције или је понегде и коригујући. У сваком случају, треба имати у виду уобичајене непрецизности и неутрализације у турским записима наших имена (*Бранко|Брајко*, *Сийоја|Осийоја*, *Дмићар|Диммириј*, *Сийејан|Сийјејан* итд.).

У СК се у овом пределу идентификују четири нахије: Шестани, Крајина, Мркојевићи и Зајезерска нахија (öte уака), при чему је ова последња изгледа најопштији назив. Попис нахије Шестани („брда

Шестани”) почиње селом *Бон Брак* (*Берак?*), које је названо према имену првоуписаног, те се — као привремено име — не може ближе ни убицирати, али се може узети да се налазило у централној области Шестана, суседној Црмници. Даље следе *Сеоца*, која се у новије време (под истим именом) рачунају и као део Црмнице, а 1485. године су се — како видимо — сматрала делом нахије Шестани. Попис даље прелази на места „подручна Скадру”, која се — колико се дају локализовати — не налазе у познатом пределу Шестана, него с ону страну Крајине, између данашње државне границе и Бојане, односно на десној обали Бојане кад граница избије на њу:

Драмош (DRAMWŠ), на секцији *Драмоши*;

Бобод (BWBWD), на секцији *Бобои*;

Фшас (VFŠAŠ), на секцији изведеница *Шаско језеро*;

Горица (GWRYÇA), и на секцији *Горица*;

Мурићани (MWRYQANY), и на секцији *Мурићани*;

„AWNFRASFNL Unfrasfnl” у Пуљахином читању, али ће бити талније . . . FRASKNL, јер на секцији на десној обали Бојане налазимо *Фраскањел*;

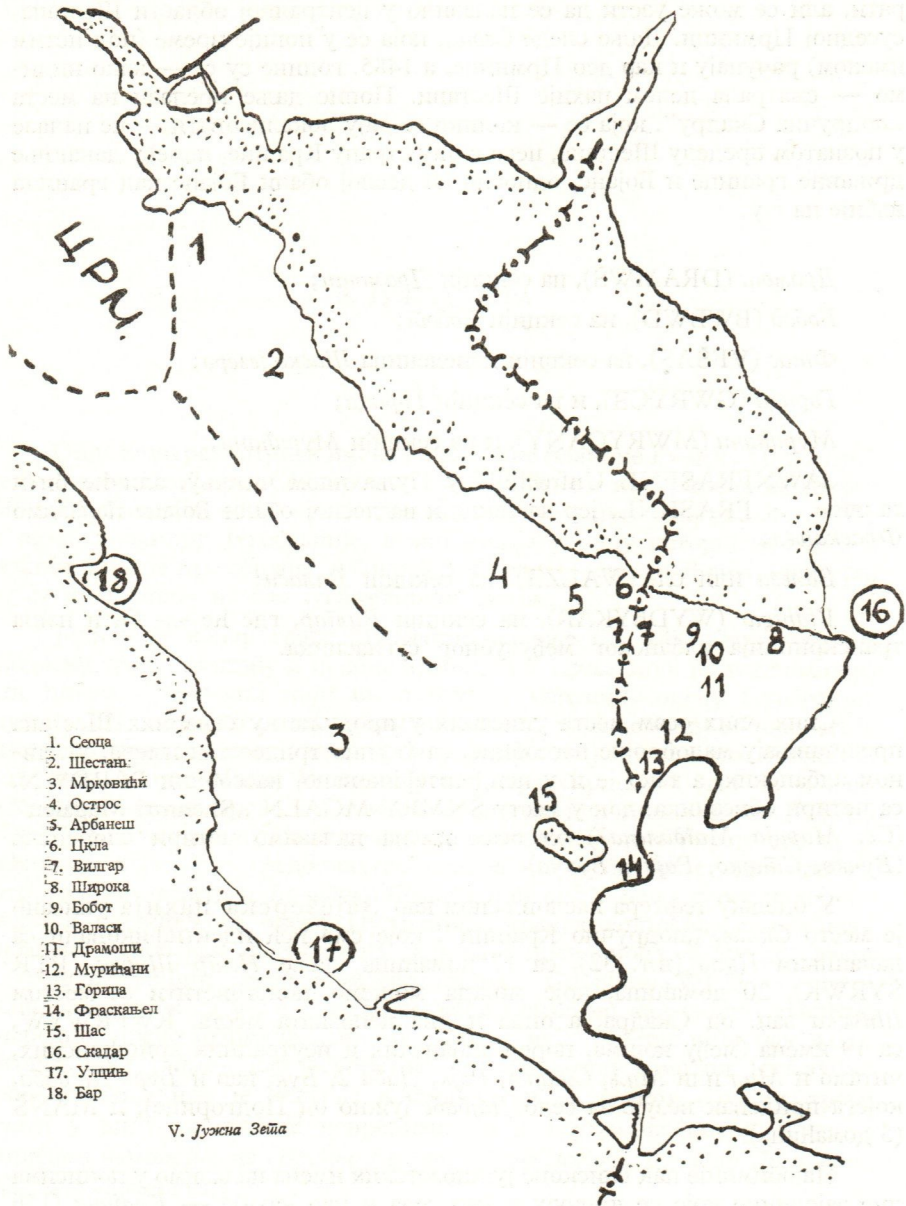
Валеза или сл. (WALZÆ), на секцији *Валаси*;

Vidhigar (WYDhYKAR), на секцији *Вилар*, где ће -л- бити наша транскрипција албанског међузубног сугласника.

Свих ових осам места уписаних у продужетку стварних Шестана представљају малобројне насеобине, са укупно тридесетак имена, углавном албанских, а тако је и у неидентификованој насеобини BARDWN, са четири обвезника, док у месту ŠNMRY MGALN „Shenmri Magalen” (*Св. Марија Мајдалена?*) од осам имена налазимо четири словенска (*Вучко, Сшајко, Рајко, Вукча*).

У одељку тефтера насловљеном као Зајезерска нахија уписано је место *Склав*, „подручно Крајини”, које смо већ идентификовали са данашњим *Цкла* (в.т. 32), са 17 домаћина, даље *Петр Широ* (PTR ŠYRWK), 20 домаћина, које можда можемо поистоветити са местом *Широка* зап. од Скадра, а онда и два непозната места, KWPRWYW, са 19 имена (међу којима, поред албанских и неутралних хришћанских, читамо и *Мил* или *Миљ, Сшајко, Рајк, Даба 2, Вук*, као и *Буро Дајбаба*, којега придевек везује за село *Дајбабе* јужно од Подгорице), и MANŠ (5 домаћина).

Најобимније пак спискове јужнозетских имена налазимо у пописима две заједнице које се именују и као села и као нахије — *Крајина* (156 домаћина) и *Мркојевићи* (160 домаћина). Та ћемо два списка ниже подробно размотрити, а сад да се вратимо на првоуписана насеља у Шестанима и Зајезерској нахији.

Пада у очи изразит ономастички контраст како између шестанских насеља *Бон Б(е)рак* и *Сеоца*, тако и између села *Склав* и *Пејџ Широк* на истоку Крајине.

Најизразитија је албанска ономастика у овом последњем селу: *Бин* 3 пута, *Бон* 2, *Берђ* 2, *Кола*, *Нуо*, поред *Сибџан* 4, *Пејџ* 3, *Андрија* 2, *Ника* — свега 19 имена и на челу *џрифџ Широк*, по чему се види да је насеље католичко (алб. *priift* „католички свештеник“). Пада у очи и употреба месних или племенских придевака у служби презимена: *Широк* 6 пута, а даље *Туз*, *Шкал(а)*, *Добранци* (на секцији *Добраце* сев. од Скадра). — Оваква ономастичка слика у складу је с положајем места *Широка*, које се налази и најдаље ка истоку од свих места обухваћених овом зоном, тј. близу самог Скадра.

Нешто западније, кад се пређе државна граница, место *Склав* (у близини је и опречно *Арбанеш*) већ својим именом сведочи о некадашњем словенском карактеру, а СК 1485 сведочи да је село тада још чувало изворни етнички карактер. Наиме, међу 17 личних имена нема ниједног специфично албанског, а словенских има доста. Ево, уосталом целог списка: *Никола Бојдан*, *Вукац Prenush PRANWŠ* (*Бранош*, *Брајош*?), *Бошко* w. *Дабко*, *Дабко* w. *Дракџо* (*Дракчев*, *Драјчев*?), *Берошко* (*Берушко*?) *Дабижив*, *Сибџан Бојдан*, *Вукац* w. *Славко*, *Пејџе* w. *Никац*, *Дабаци* w. *Милко*, *Буреца* w. *Сибџико*, *Nulic* (*Толч*, *Јолч*?) *Никола*, *Вукац Сибџан*, *Ненко* (*Нико*, *Пејко*, *Пејко*?) w. *Љеш*, *Ђурица* w. *Пој* (православно насеље!), *Stiza* (*Сџоја*, *Сибџеза*?) w. *Вукча*, *Буза* (*Јовеза*?) w. *Дамјан*, *Gjetash* (?) *Никадовић*.

Исто се тако или и још јасније види словенски карактер имена у *Сеоцима*, што се и очекује, с обзиром на чињеницу да је у овом месту и до данас очуван типични црмички говор: *Вук Рајко*, *Пеј(а)р* син му, *Ђураш* син му, *Никола* WARDW, *Бранко* брат му, *Андрија* DWLĀ, *Вукашин Радич*, *Никча Сџоја*, *Сџоја Дабижив*, *Милко* w. *Драјић*, *Радич Ђурић*, *Новак* w. *Бојко*, *Миља* w. *Грубац*, *Јој Божидар*, *Милко*, VWDAÇ *Бобеза*, *Живеза Рибар* (*рибар*?), *Лазар Гарјовић*, *Радашин Никеза*, *Вуко* w. *Пој*, *Андрија Ђура*, *Ђуро* PУAÇ, *Дабижив* w. *Боја*, *Ђуро* w. *Пој*, *Вук Рајко*, *Бојин Тануш*, *Пејџ* w. *Сибџан*, *Никеза* син му, *Сибџан* син му.

За разлику од сва три приказана села, у шестанском насељу *Бона Б(е)рака* ономастика постаје изразито мешовита по основама, док је по структуралним карактеристикама (склоност кратким именима) у бољем складу са албанским него са старосрпским узорцима, иако очинства на *-ић* указују и на несумњиву словенску компоненту у саставу становника.

Имена наводим азбучним редом, али са очинствима, да би се имао што потпунији увид у карактер ономастике:

Андрија Деда	Бин Марк	Ника Ђон
„ Мароје	Ђон Андрија	„ Лазар
Вук <i>Љвко</i> (Новко?)	„ Б(е)рак	„ Марк
„ Ника	„ Деда	Новак Даба
Даба Андрија	Ђура Даба	Пал Дадко
„ Иван	„ DWD	„ Дмитр (DMTR)
„ Поп	„ (Ђон)	„ Марк
„ Стоја	„ Стоја	Пејан (Лазар)
Дабко Ђурђевић	Ђурђ Ђон	Перо Никша
„ w. Стајко	Ђуро Ника	Петр Ђон
Дабован (Лазар)	Лако Андрија	„ w. Марк
Деда Стѣпан	Љум w. Андрија	Рајко Ђерђовић
Добрко Добрић	Маро w. DYMTRY	Стѣпа Дабковић
Ђерђ Стѣпан	„ w. Бин	Стоја w. Бин

Како се види, иако и у овом насељу има имена од словенских основа (*Вук 2, Даба 4, Дабко 2, Дабован, Добрко, Новак, Рајко, Стоја*, а и *Пејан* се може доводити у везу са *Пејко*, те трећина уписаних носи такво име), доста су заступљени и специфични албански облици (*Деда, Ђерђ, Бин, Ђон 3, Љум, Пал 3*), који — заједно са структуралним карактеристикама (кратка имена, једносложна или двосложна на *-а*, затим и понављање имена) — допуштају закључак да су становници били претежно Арбанаси.

76.

Као „село Крајина” (испод наслова „нахија Крајина”) уписана је у СК снажна заједница од 156 обвезника, међу којима три попа, што упућује на православу конфесионалну припадност. Вероватно је овде обухваћено главно средиште Крајине, тј. место *Осирос* и околне насеобине.

Имена из Крајине показана су у прилогу 26. И овде има специфичних албанских именских облика, иако у нешто ужем избору него у претходном насељу (*Ђон 7* и са слов. суфиксом *Ђонаш, Ђин, Кола 3* и *Колаш*, а можда се и још неко крије у нејасним грађијама). Удео имена од словенских основа сличан је као и у селу Ђона Б(е)рака, али је овде разноврсност већа и више долази до изражаја склоност суфиксацији, карактеристична за словенске језичке средине, те је заступљен суфикс *-о* (*Вуко, Дабо 5, Ђуро 7, Кало, Перо, Радо 5, Ситџио 3*, а можда се и „*Ненко*” делом може читати као *Нико*), *-ко* (*Божко 2, Бранко, Влајко, Дебко* или *Дабко, Живко, Ненко, Рајко*), *-ац, -ич, -ча* (*Вукац, Ђурац, Дабац, Радич, Вукча*). *-ић* (*Ђранић, Радић*), *-аш* (*Ђонаш, Иваш, Колаш, Пејраш, Рајкаш*), а појединачним примерима заступљени су и бројни други типови: *Божидар, Милашин, Милош, Радован, Радоња, Радуле* и др.

Упадљива је и концентрација очинства или придевака на *-ић*, а може се констатовати и примена присвојног наставка *-ов*. Наиме, име *Пејар* записано је осам пута као лично име, и то сваки пут грађијом

ПРИЛОГ 26

Имена из Крајине 1485. године

Андрија (BWŠYKW,	Ђурац Петри	Никша Пејан
Бошко?)	Ђуро	NCŠH w. Калуђер
„ BRWT	„ Брајак	Nusha (Новша, Јовиша?)
„ w. Марин	„ w. WYWR	Додић
„ Никола	„ DARBW	Пава w. Ђурђ
„ Новак	„ w. Ђурпоповић?	Пејан Кола
„ Стёпан	„ w. Јанк	„ Марк
„ Хопаловић	„ w. Поп	„ PLYQ
Божидар (Радоје,	Ђурђ Бранић	Перо Дабо
Радивој?)	„ w. Ненко	Петр Ђон
Божко Бранић	„ Никић	„ w. Ђурђ
„ w. Петров	„ PLYQ	„ w. Кроја
Бора w. Дмитр	Живко Борич	„ w. KWKL
Бореза Драгоза	Иван Никола	„ (Марин)
поп Бочић (WCSYQ)	„ Рад(ив)ој	„ w. Павлов
поп Бранић	„ Радош	„ w. Спан (Стан?)
Бранко (Радич)	Иваш w. Рајко	„ w. VSTRWMAS
Брајца Дабикив	Ивеза w. Поп	Петраш (Радич)
Влатко w. Марин	Кало ŠWRDW	Pirloviq? (PTR LWYQ)
Вук w. Бога	Кола w. Димитр	Принда Никола
„ Голуб (GLWB)	„ Ђурђ	Радић Дандаћ
Вука w. Марк	„ MAWC	Радич w. Ђурђ
„ w. Ненко	Колаш w. Ђурђ	„ Мавич
Вукац (Грдоман)	Марин Андрија	Радо BWŠYKW
Вукеза (WKZH)	„ Ђурђ	„ BRDAQ
w. Маришко	„ w. Ника	„ Ђон
Вуко BWG	Марко Стојић	„ w. Милош
Вукча w. Петров	Милашин	„ w. Поп
Даба BWČWYQ	Милош w. Ђуро	Радован Дајчић
Дабац (Петр)	Ненко Ђуро	Радоња Петровић
Дабо BRWC	„ Радошин	Радошта (-охна?)
„ Дмитр	„ w. Радошин	w. Петров
„ w. Војнан	„ Томић	Радуле Дабикив
„ Кравиза	Ника Андрија	Рајкаш w. Ђурђ
„ w. Марк	„ w. Бојко	Рајко Богиновић
Далич w. Петр	„ w. Бора	Ружко w. Петров
Дамјан w. Ненко	„ w. Ђерђ	Станиша („Sisha”)
Данчул Ђончић	„ w. Лазар	Bulsaniq
Дебко (Дабо?) Миршић	„ w. Кабалон	Стёпан Андрија
Дмитр w. Бранко	„ w. Ненко	„ Грунић
„ (Побрат)	„ w. Павл	„ w. КАЧ
„ w. Sisha	„ Џуловић	„ w. Ненко
„ (Станиша?)	Никеза w. Калођурђ	„ Петров
„ w. Стојан	Никла (NKLE) (Ђон)	поп Стёпан
„ ŠWRDW	Никола Андрија	Стёпо w. Иван
Дукс (DAKČ)	„ (Андрија)	„ Мужић
w. Андрија	„ Гојчин	„ Никола
Ђин Грдоман	„ Голуб	Стоја Ђуровац
Ђон Андрија 2	„ (Дабо)	„ Колић
„ w. Андрија	„ Ђон	„ Никола
„ w. WARSAQ	„ w. Ђуро	Тодор (Новак)
„ Гојша	„ Лазар	Толе Калић
„ Krali	„ w. Новак	„ Мурић
„ Петр	„ Побрат	Хранета SQWAČ
Ђонаш w. Никша	Никш(а) BRWMŠH	

PTR, док се као очинство четири пута јавља у графици PTRW, што вероватно значи придев *Пејров*.

Општи би закључак за Крајину могао бити да је и она мешовито насеље, али је овде словенска компонента јача него у селу Ђона Б(е)рака, те се не би могло говорити о превласти албанског језика у Крајини.

У целини за северно погорје Румије односно побрежје Скадарског језера може се рећи да га оивичује на западу зона типичне словенске ономастике (Црмница, а с њом иду и Сеоца) и на истоку зона доследне арбанаске ономастике, која почиње дуж Бојане и иза данашње државне границе, док се у међупростору (Крајина у ширем смислу) стање не смењује поступно од једног пола ка другом, него се открива извесна укрштеност или инверзија: најдоследнија је словенска ономастика у месту Склав на истоку овог предела, док се на западу, у шестанском насељу Ђона Б(е)рака, уочава интензивнији албански елеменат.

77.

Од још већег су лингвистичког интереса имена *Мркојевића*, предео јужно од Румије — у залеђу Бара и Улциња, тј. данашњи *Мрковићи*, који по свом изванредно архаичном и у много чему особеном говору представљају изузетну појаву у штокавском и уопште српскохрватском дијалекатском мозаику. Дијалектолошка наука гледа на мрковићки дијалекат као на сачувани средњовековни словенски говор, који се захваљујући изолованој позицији одржао као прави резерват архаизама, изостајући у доста појава за новијим развојем. Уочене изразите подударности са словенским говорима с ону страну албанског етно-језичког простора (македонским и јужносрбијанским) отвориле су и проблем природе тих подударности и односа мрковићког говора с једне стране према осталим зетским говорима, а с друге стране према источнијим словенским регијама.

Приређивач издања СК 1485, Селами Пуљаха, отворио је — по свој прилици неосновано — још једно питање, јер по њему Мркојевићи — као и нахије Скадар, Дриваст, Дојезерска, Зајезерска, Шестани (предео Анамали), Крајина, Жабљак, Петришпан, Клименти, Хоти и Кучи — чине зону за коју у уводној студији уз издање изричито каже: „Нема никакве сумње да су становници овога предела, са изузетком малог броја села где преовлађује словенска антропонимија, били сви Албанци”; та малобројна села која изузима не односе се на мркојевићку нахију, а и за њих, уосталом, каже како сродничке везе указују да су и она била „ефективно албанска”. Тиме се наметнуло питање је ли мрковићки говор плод сразмерно недавне славизације, у турско доба (како би излазило из Пуљахине претпоставке) или је то очувани средњовековни словенски говор.

Овај други одговор сугерисан је већ самим ликом мрковићког говора, јер није могућно да би тако особен и архаичан говор могао настати у резултату недавне славизације. На исти закључак упућује и антропонимија Мркојевића из 1485. године, јер у односу на типичне ал-

ПРИЛОГ 27

Имена Мркојевића 1485. године

Андрија (Гојак)	„ w. Бурђ	„ Калин
„ Иван	„ Марин	„ w. Никша
„ (PWLЯ)	Дамјан w. Стоја	Младен Михо
„ (Никола)	Дајич (Милош)	„ Мркша
Бекеза Андрија	Дмитр Жупан	Младоза (Рајко)
Бекоза (Дабеза)	Дмитраш Пејан	Ненко Иван
Бѣла (BRAT)	„ ?	„ Ненко
„ (Никча)	Добрић (Вук)	„ w. RAGLW
Бѣлич Ђураш	Добриша w. Бурко	„ w. Стѣпан
Богдан Калиман	Доро (Лазар)	Никаш w. Лазар
Береза Радич	Дороза w. Петраш	Никеза (Божићко)
„ Стѣпан	„ (Ненко)	„ w. Ђурица
„ Брајан	Дралеза w. Ненко	Нико (Ђурица)
„ (PWLЯ)	Дука Стѣпан	Никола w. GMRH
Бероза (Дабеза)	Дупко w. Андрија	„ Јован
„ (Славко)	Ђура w. BWRDYW	„ ?
„ Никола	Ђуреза w. Поп	Николич w. Павло(в)
„ Дабезин	Ђурин (Дука)	Нолич w. Букумир
„ ѠWRDYN	Ђурица Младен	„ w. Ђураш
Бољеза (WYAKWL)	Ђурко w. Кале	„ Калиман
„ (Никола)	Ђуро (BRAT)	Павлич (Дабеза)
„ w. Милош	„ (Пејан)	Пејан VSKRDЯ
„ Крајин	Ђуроза w. QTAŠ	„ Андрија
Брабеза (Гојак)	Живанко w. Гоја	„ Никола
Браноза (Бероза)	Иван Перин	Пејоза (Вукац)
„ (Ненко)	Ивеза w. Новак	„ w. Дабоје
„ BRAT	„ w. Вук	„ Никола
WYAKW w. Поп	„ Никола	„ (Никола)
WYAKWL (Стоја)	„ w. Рајко	Петр (Гоја)
Влајко Никша	Илич w. Дабеза	„ Дајчул
Врагеза Бољац	УУТWN Никола	„ w. Калиман
Вукац Ђураш	Калеза w. Вукча	„ w. Никша
„ Ненко	„ Николин	Петрич w. Дајко
„ Вучић	Калоза Дабижив	Радич w. Славко
„ w. Драгаш	Колеза Зојник	„ Колезин
Вулеза (Андрија)	Крајица DKWLT	Радо (Даба)
Вуча Вукац	Латоз(а) ?	Радослав Вукашин
Грубоза Перин	Лекеза (Милош)	Стајко w. Радул
Даба (Петр)	„ Никола	Стѣпан Богдан
Дабеза Гојак	Малеза (Нолич)	„ Дабижив
„ w. Иван	Марко (Богдан)	„ w. Пејан
„ w. Цвѣтко	„ (Ђураш)	Стѣпко Дабеза
„ (Никола)	„ w. Калуђер	Стоја Бојко
„ Никола	„ Никола	„ Бориша
„ w. Ђон	„ „	„ Поп
„ w. Војша	„ w. PWLЯ	Стојич Калиман
Дабѣла w. Калуђер	поп Марко	Тануш (Лазар)
Дабко Богдан	MASTORIЇ (Вукац)	Толе Никча
Дабо BWLSYN	Милајко Башић	Томаш w. Милош
„ w. Стѣпко	Милеза (WYAKWL)	УWTWKMW Петраш
„ w. Иван	Милоза Никола	Цвѣтоза (Вукча)
Дабоза Милош	Милослав Новак	Шајин (Петр)
„ Божићко(в)	Милош Калиман	

банске узорке (в. прилог 10 и т. 21—25) показује битно различите одлике: висок проценат имена од словенских основа (око 50%), одсуство најтипичнијих староарбанаских имена, живу и разноврсну суфиксацију, разноврсност имена (знатно мање понављања него у арбанаским срединама), словенске облике придевака (*Радич Колезин, Калеза Николин*) (о овоме подробније у зборнику са IV југосл. ономастичке конференције, Порторож 1981).

Најупадљивија особеност мркојевићких имена 1485. г. јесте изванредна продуктивност наставка *-за*, јер име са овим завршетком има не мање од једне трећине уписаних обвезника: *Береза (Бореза?)* 4 пута, *Бероза (Бороза?)* 5, *Бољеза* 4, *Браноза* 3, *Дабеза* 7, *Дабоза* 4, *Дороза* 2, *Ивеза* 3, *Калеза* 2, *Лекеза* 2, *Малеза* 2 (или *Малеза* и *Милеза* по једном?), *Никеца* 3, *Пејоза* 4, а по једном *Бекоца (?)*, *Брабеза*, *Врајоза*, *Вулеза*, *Грубоза*, *Дралеза*, *Ђуреза*, *Ђуроза*, *Калоза*, *Колеза*, *Лайјоза (?)*, *Милоза*, *Младоза*, *Цвџјоза*. Имена на *-за* срећу се у мањој мери и по другим пределима (најчешће: *Никеца*), углавном по ивици албанске етно-језичке зоне. Наставак *-за* је албанског порекла, и прототип оваквих имена настао је свакако у албанској језичкој средини, где је тип могао остати ограничен на фамилијарну сферу употребе, тако да у СК његова продуктивност долази до изражаја само у Мркојевићима, где се широко употребљава у нормалним именима. Та је појава с једне стране резултат утицаја албанског суседства, а с друге стране словенске склоности суфиксацији личних имена, јако израженој у то доба.

С друге стране, мркојевићка имена показују знатне разлике и у односу на словенско залеђе, нпр. у поређењу с црмничким именима 1521. године: у Црмници нема наставка *-за* а врло су учестала нека имена којих нема међу личним именима Мркојевића: *Дабижив*, *Вуксан*, *Божидар*, *Вучко*, *Вук*, *Вучић*, *Ђураш*. Основе *Рад-* и *Вук-* имају у Мркојевићима далеко мањи удео него у староцрногорској зони, а само се 28% мркојевићких имена понавља у Црмници, што је изразито низак проценат према нормалном односу међусобно ближњих словенских средина, тако да нигде широм старосрпског историјског простора не налазимо тако наглу смену фонда имена као од Мркојевића до Црмнице.

То показује да је мркојевићки говор већ тада био подвојен од свог словенског залеђа и да је имао извесне одлике изолованог говора, па су тако и његова имена добила особен вид, различит не само од стања у старој Црној Гори него и у другим зонама, чије нам разматрање остаје за другу прилику.

ПРЕГЛЕД САДРЖИНЕ

I. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Извори грађе и план обраде — — — — —	1—5
Прилог 1: Основни извори и њихове скраћенице — — —	5
Карта I: Домашај извора и зоне обраде имена — — —	4/5
О садржини тефтера и одређивању имена у њима — — —	6—12
Прилог 2: Обрачунске пореске јединице у КК 1741— — —	9
Прилог 3: Мере пшенице у разматраним тефтерима— — —	11
Прилог 4: Винске мере и пореске јединице у разматраним тефтерима — — — — —	12
Одлике старосрпских личних имена — — — — —	13—23
Прилог 5: Имена из Жичке повеље — — — — —	19
Прилог 6: Имена из Лимске повеље — — — — —	19
Прилог 7: Имена из Бањске хрисовуље — — — — —	20
Прилог 8: Имена из Горњег Полимља у ДХ II — — — — —	21
Прилог 9: Учесталост типова у узорцима — — — — —	22
О именима Влаха — — — — —	23—27
Одлике староарбанаских имена — — — — —	27—32
Прилог 10: Узорак арбанаских имена 1485. године — — —	31
Прилог 11: Узорак арбанаских имена 1571. године — — —	32
Имена као сведочанства о становништву и његовој припадности —	32—33
Значење неких етничких имена — — — — —	33—40
Прилог 12: СРБИН и изведенице (употреба у средњов. споменцима — — — — —	36—37
Прилог 13: Из списка о народима Константина Порфирогенита	38—39
Прилог 14: Значења речи ВЛАХ у Речнику САНУ — — —	40
Месна имена изведена од народносних — — — — —	40—44
Народносна имена као придевци личних имена — — — — —	44—46
Лик имена као сведочанство о етно-језичким границама — — —	46—47
Карта II: Лична имена XIV—поч. XVI века — — — — —	47/48
Фонетске појаве у именима — — — — —	48—55
Вид записивања имена — — — — —	55—58
Месна имена као сведочанства о становништву — — — — —	58—62

II. ПРЕГЛЕД ПО ОБЛАСТИМА

A. Стара Црна Гора — — — — —	63—109
Уводни подаци — — — — —	63—67
Прилог 15: Поређење пописа Предиша 1521. и 1523. г. —	64—65
Карта III: Десно порецје Зете и Мораце 1521—23. г. —	68
Одређивање и груписање староцрногорских насеља — — —	67—75
Прилог 16: Упоредни подаци о Црној Гори 1521. и 1523. г.	70—75
О начину обраде грађе из црногорских тефтера — — — —	75—80
Карта IV: Црна Гора 1521. године — — — — —	78
Прилог 17: Зоне обраде староцрногорских имена — —	79—80
Преглед староцрногорских имена по зонама — — — — —	80—92
a. Горњокатунска зона — — — — —	80—83
Прилог 18: Горњокатунска имена 1521. године — —	82
b. Цетињска зона — — — — —	83—84
Прилог 19: Имена из цетињске зоне 1521. године — —	84
c. Нахија Ријека — — — — —	85—86
Прилог 19: Имена из нахије Ријека 1521. године — —	86
d. Црмница — — — — —	85—87
Прилог 20: Црмничка имена 1521. године — — —	87
e. Љешанска нахија и Љешкопоље — — — — —	88—90
Прилог 22: Имена из Љешанске нахије и Љешкопоља	
1521. г. — — — — —	89
f. Побрежје Зете (Комани, Малоншићи и Пјешивци) —	90—92
Прилог 23: Имена са побрежја Зете 1521. године —	91
Проблеми читања имена из црногорских тефтера — — — —	92—101
Прилог 24: Лична имена у основи месних и братственичких	
Општи преглед и статистика староцрногорских имена — — —	102—107
Прилог 25: Општа статистика староцрногорских имена —	103—106
Закључак о пописима Црне Горе као етно-социјалним сведочан-	
ствима — — — — —	107—109
B. Јужна Зета — — — — —	110—118
Карта V: Јужна Зета — — — — —	112
Прилог 26: Имена из Крајине 1485. године — — — —	115
Прилог 26: Имена Мркојевића 1485. године — — — —	117